

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’NİN ULUSAL EKONOMİK GÜVENLİĞİNE
YÖNELİK BÖLGESEL TEHDİTLER VE FIRSATLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN	HAZIRLAYAN
Dr. Öğr.Üyesi Şükrü İNAN	Onur KÖMÜRCÜLER

MALATYA 2022

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’NİN ULUSAL EKONOMİK GÜVENLİĞİNE YÖNELİK
BÖLGESEL TEHDİTLER VE FIRSATLAR**

ONUR KÖMÜRCÜLER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

MALATYA-2022

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü İNAN'ın danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenliğine Yönelik Bölgesel Tehditler ve Fırsatlar**” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

30.06.2022

Onur KÖMÜRCÜLER

BİLDİRİM

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü İNAN danışmanlığında hazırladığım “**Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenliğine Yönelik Bölgesel Tehditler ve Fırsatlar**” başlıklı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, yüksek lisans tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Onur KÖMÜRCÜLER

ÖNSÖZ

“Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenliğine Yönelik Bölgesel Tehditler ve Fırsatlar” isimli çalışma, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programında Dr. Öğr. Üyesi Şükrü İNAN danışmanlığında hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

Bu çalışmada, Türkiye’nin ulusal ekonomik güvenliğine yönelik tehditlerin ve fırsatların ortaya konması, bu kapsamda ülkenin ekonomik gelişmesinin önündeki engellerin ve olanakların tanımlanabilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmam boyunca beni bilgisiyle ve önerileriyle destekleyen, tezimle ilgili araştırmalarımda sorularımı sabırla yanıtlayan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Şükrü İNAN’a, ayrıca zamanlarından çaldığım, en zor anlarımda bana destek olan sevgili eşim Hülya’ya ve en değerli varlıklarım Muhammed Zeki ile Ali Asaf’a minnettarım.

ÖZET

Türkiye'nin ulusal güvenliğinin en önemli dayanaklarından biri ekonomik güvenliktir. Etkili bir ulusal ekonomik güvenlik ise, güçlü kurumlardan müteşekkil bir devlet yapısının en büyük güvencesidir. Ekonomik güvenliğini tesis etmiş Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim, sağlık, tarım, bilim, teknoloji, ulaşım, enerji ve savunma gibi temel yatırımları ülke geleceği için önem arz etmektedir. Bölgesel bir güç olan Türkiye'nin ekonomik tehdit ve fırsatlara yönelik bilimsel verilere yaslanan hukuki bir düzenlemeye girişmesi, bunun için "Ekonomik Güvenlik Kanunu"nu yasalaştırarak ekonomik tehditlerin önlenmesi ve fırsatların kaçırılmaması gerekmektedir. Tezin temel argümanı "Ekonomik Güvenlik Kanunu" ihtiyacı ve buna yönelik kurumsal alt yapının oluşturulmasıdır. Bu kapsamda; ilk iki bölümde güvenlik ve ekonomik güvenliğe yönelik teorik alt yapı anlatılarak, üçüncü bölümde Türkiye'nin ekonomik güvenlik oluşturma çabalarına ve hukuki eksikliklere değinilmiş, dördüncü ve son bölümde bölgesel tehditler ve fırsatlar kapsamında çeşitli alanlar açıklanmıştır. Elde edilen veriler SWOT analizine tabi tutulmuştur. Tezin sonuç kısmında ise "Ulusal Ekonomik Güvenlik" yönünde atılması gereken adımlar topluca değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Ekonomik Güvenlik, Güvenlikleştirme, Bölgesel Ekonomik Tehditler, Bölgesel Ekonomik Fırsatlar.

ABSTRACT

One of the most important pillars of Turkey's national security is economic security. An effective national economic security, on the other hand, is the greatest guarantee of a state structure made up of strong institutions. The basic investments of the Republic of Turkey, which has established its economic security, such as education, health, agriculture, science, technology, transportation, energy and defense are important for the future of the country. As a regional power, Turkey should initiate a legal regulation based on scientific data for economic threats and opportunities, and for this, economic threats should be prevented by enacting the "Economic Security Law". The main argument of the thesis is the need for "Economic Security Law" and the establishment of the institutional infrastructure for it. In this context; In the first two sections, the theoretical infrastructure for security and economic security is explained, in the third section, Turkey's efforts to create economic security and legal deficiencies are mentioned, and in the fourth and final section, various areas are explained within the scope of regional threats and opportunities. Obtained results were subjected to SWOT analysis. In the conclusion part of the thesis, the steps to be taken in the direction of "National Economic Security" were evaluated collectively.

Keywords: Security, Economic Security, Securitization, Regional Economic Threats, Regional Economic Opportunities.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	II
ONUR SÖZÜ	III
BİLDİRİM	IV
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XIV
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XV
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XVI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GÜVENLİK KURAMLARI

1.1.Güvenlik Kavramı.....	3
1.2.Güvenlik Kavramına Yönelik Teorik Yaklaşımlar	6
1.2.1. Liberal Güvenlik (İdealizm) ve Piyasa Ekonomisi	7
1.2.2. Realist Güvenlik (Gerçekçilik) ve Devlet Merkezli Ekonomi	10
1.2.3. Eleştirel Güvenlik ve Marksist Ekonomik Yaklaşım	12
1.3.Geleneksel Güvenlikten Yeni Güvenliğe: Kopenhag Okulu	14
1.3.1. Güvenlikleştirme Teorisi	15
1.3.1.1. Ekonomik Güvenlikleştirme.....	16
1.3.2. Sektörel Güvenlik.....	19
1.3.2.1. Askeri Güvenlik	20
1.3.2.2. Siyasi Güvenlik	20
1.3.2.3. Ekonomik Güvenlik.....	21
1.3.2.4. Toplumsal Güvenlik	24
1.3.2.5. Çevresel Güvenlik.....	25
1.3.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksi	27

İKİNCİ BÖLÜM
EKONOMİK GÜVENLİK KURAMI
SEVİYELER VE UYGULAMALAR

2.1. Bireysel Ekonomik Güvenlik (Mikro Seviye)	29
2.2. Şirketlerin/Firmaların Ekonomik Güvenliği (Meso Seviye)	30
2.3. Ulusal Ekonomik Güvenlik (Makro Seviye)	31
2.3.1. Kavramın Gelişim Süreci	32
2.3.2. Kavramın Boyutu	34
2.3.3. Kavramın Temel Unsurları	35
2.3.4. Ulusal Güvenlik ve Ekonomik Güvenlik İlişkisi.....	36
2.3.5. Ulusal Ekonomik Araçlar ve Politik Amaçlar	41
2.4. Seçilmiş Ülkelerin Ulusal Ekonomik Güvenlik Yaklaşımları	41
2.4.1. Amerika Birleşik Devletleri	42
2.4.2. Rusya Federasyonu	43
2.4.3. Çin Halk Cumhuriyeti.....	43
2.4.4. Kanada	44
2.4.5. Almanya Federal Cumhuriyeti.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’NİN ULUSAL EKONOMİK GÜVENLİĞİ

3.1. Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenlik Oluşturma Süreci	46
3.1.1. Osmanlı Devleti’nin Çöküş Sürecindeki Ekonomik Sebepler.....	47
3.1.2. Osmanlı Sonrası Ekonomik Güvenliğe Yönelik Çalışmalar	53
3.1.3. Ekonomik Güvenliğe Yönelik Mevcut Hukuki Düzenlemeler	59
3.2. Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenlik Araçları	61
3.2.1. Milli Güvenlik Kurulu (MGK).....	62
3.2.2. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve Kolluk Güçleri	62
3.2.3. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanlığı	65
3.2.4. Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK).....	65
3.2.5. Ekonomi Politikaları Kurulu	66
3.2.6. Ekonomik Güvenliğe Katkı Sağlayan Diğer Kurum/Kuruluşlar	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL TEHDİTLER VE FIRSATLAR

4.1. Türkiye'nin UEG'ne Yönelik Çeşitli Bölgesel Tehdit ve Fırsat Alanları	69
4.1.1. Enerji	72
4.1.2. Teknoloji.....	75
4.1.3. Savunma ve Havacılık Sanayi Ürünleri	77
4.1.4. Siber Güvenlik	79
4.1.5. Terörizm	80
4.1.6. Göç Hareketleri.....	82
4.1.7. Sınırşan Suçlar.....	82
4.1.8. Ulaşım	83
4.1.9 Nüfus.....	84
4.1.10. Turizm	85
4.2. Bölgesel Tehdit ve Fırsatlara Yönelik SWOT Analizi.....	86
4.3. Tehdit ve Fırsatlara Yönelik Yeni Bir UEG Paradigması	89
4.3.1. Hukuki Alt Yapının Oluşturulması ve Ekonomik Güvenlik Kanunu.	89
4.3.2. Kurumsal Alt Yapı Çalışmaları, Koordinasyon ve Yönetim	90
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA	95

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
BİST	:Borsa İstanbul
BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BM	:Birleşmiş Milletler
CINC	:Ulusal Yetenekler Bileşke Göstergesi (Composite Indicator of National Capabilities)
CNP	:Kapsamlı Ulusal Güç (Comprehensive National Power)
CNS	:Kapsamlı Ulusal Güç (Comprehensive National Strength)
CSIS	:Kanada Güvenlik İstihbarat Servisi (Canadian Security Intelligence Service)
ÇHC	:Çin Halk Cumhuriyeti
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
DYS	:Doğrudan Yabancı Sermaye
FED	:ABD Merkez Bankası (Federal Reserve Bank)
FEP	:Dış Ekonomi Politikaları (Foreign Economic Policy)
FINSA	:Yabancı Yatırım ve Ulusal Güvenlik Kanunu (Foreign Investment and National Security Act)
GSYH	:Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
HDI	:Bireysel Kalkınma Endeksi (Human Development Index)
ILO	:Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
IMF	:Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
ISTIC	:Çin Bilimsel ve Teknik Bilgi Kurumu

KHK	:Kanun Hükmünde Kararname
KGB	:Devlet Güvenlik Komitesi (Sovyet İstihbarat Servisi)
KTB	:Kültür ve Turizm Bakanlığı
LST	:Doğrusal Ölçeklendirme Yöntemi
MASAK	:Mali Suçları Araştırma Kurulu
MC	:Milletler Cemiyeti
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MİT	:Milli İstihbarat Teşkilatı
MÖ	:Milattan Önce
MS	:Milattan Sonra
NATO	:Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
NEC	:Ulusal Ekonomik Konsey (National Economic Council)
NPI	:Ulusal Güvenlik Endeksi (National Security Index)
NSCS	:Hindistan Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteryası
OECD	:İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development)
PTT	:Posta ve Telgraf Teşkilatı
RSCT	:Bölgesel Güvenlik Kompleks Teorisi (Regional Security Complex Theory)
SİHA	:Silahlı İnsansız Hava Aracı
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCCB	:Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
TDK	:Türk Dil Kurumu
TEK	:Türkiye Elektrik Kurumu
TİKA	:Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TİM	:Türkiye İhracatçılar Meclisi
TOBB	:Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSE	:Türk Standartları Enstitüsü
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜSİAD	:Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UEG	:Ulusal Ekonomik Güvenlik
UNDP	:Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
URF	:Ulusal Refah Fonu
WB	:Dünya Bankası (World Bank)
YY	:Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Güvenliğin Basamakları	5
Tablo 1.2. Güvenlik Sektörleri	26
Tablo 1.3. Genişletilmiş Güvenlik Kavramları	27
Tablo 2.1. Ekonomik Güvenlik Denklemi	36
Tablo 2.2. CNP Yönteminde Temel Ulusal Güç Unsurlarının Toplam Güç İçinde Ağırlıkları	40
Tablo 3.1. Osmanlı Dış Ticaretinin Yıllık Büyüme Hızları	49
Tablo 3.2. Osmanlı İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı 1830-1913	49
Tablo 3.3. Osmanlı İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı 1830-1913.....	50
Tablo 3.4. Ekonomik Güvenlik Terimini İçeren Seçilmiş Mevzuat Hükümleri	60
Tablo 3.5. Askeri Gücün Boyutları	63
Tablo 3.6. Güç Unsurları	64
Tablo 4.1. 2019 Yılı Petrol Piyasası Genel Görünümü (Ton)	73
Tablo 4.2. 2019 Yılı Doğal Gaz Piyasası Genel Görünümü (Ton)	74
Tablo 4.3. Ülkelere Göre Petrol Ürünleri İthalat Miktarları Görünümü-2020 (Ton). ..	74
Tablo 4.4. Teknoloji Yoğunluklu İmalat Sanayi Ürünleri Dış Ticareti (Eylül 2021)..	77
Tablo 4.5. 2019-2021 Yılları Ocak-Ekim Döneminde Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlere Göre Dağılımı İlk (5) Ülke	86
Tablo 4.6. Ekonomik Güvenlik Modeli.....	91

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Ulusal Ekonomik Güvenlik Seviye Belirleme Modeli **37**

Şekil 4.1. Ekonomik Güvenlik Modeli Yasal Süreçleri..... **90**

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1. Türkiye Ekonomisinin Dışa Açıklık Oranı 1910-2010	56
Grafik 4.1. Türkiye'nin Sektörlere Göre İhracat Oranları (2020).....	78
Grafik 4.2. Türkiye'de Terör ve Turizm Sektörü İlişkisi.....	81
Grafik 4.3. Nüfusun Yaş Yapısı (Yüzde Pay).....	85

GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerde ekonomik güvenlik demokratik hukuk devletine yaraşır bir şekilde güvence altına alınmıştır. Zira bölgesel ya da küresel güç olma iddiasına sahip olan bir devletin hukuk kuralları içerisinde kurumsal alt yapısını hazırlamadan ve buna bağlı olarak plan - program yapmadan, ayrıca tüm bunlarla ilgili olarak da şeffaf bir şekilde halkına hesap vermeye hazırlıklı olmadan geleceğe dönük çıkarımlarda bulunması ve ekonomik icraatlar gerçekleştirmesi çok güçtür.

Türkiye bölgesel bir aktör olarak, bir dizi tehdit ve fırsat içerikli problemle karşı karşıyadır. Özellikle soğuk savaş sonrası ortaya çıkan yeni güvenlik anlayışı ile birlikte 11 Eylül ve Arap Baharı sonrasında yaşanan olayların Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgeye yansımaları, doğrudan ya da dolaylı olarak devleti ekonomik anlamda zor durumda bırakmıştır. Bunun sebebi ise, köklü bir devlet geleneğine sahip olan Türkiye'nin gelişmeleri iyi takip edememesi, dahası buna dayanak teşkil edecek alt yapıya sahip olamaması şeklinde okunabilir. Ancak, tek başına bu eksikliğe vurgu yapmak haksızlık olacaktır. Zira Türkiye'ye dönük iç ve dış bazı etmenler nedeniyle ülkenin toparlanamamış olması da çok açıktır. İşte tam da bu nedenle, tüm olumlu ve olumsuz senaryolar çerçevesinde ekonomik bir model oluşturulması çok önemlidir.

Bölgesel istikrarsızlıklara bağlı çatışmalar, küresel güçlerin bölgeye müdahaleleri ve pastadan pay kapma çabaları ve bunların oluşturduğu güvenlik problemleri Türkiye açısından birçok asimetrik tehdit içermektedir. Bunların sonucunda oluşan bölgesel ekonomik tehditlerin yanında, küresel ve bölgesel güçlerin Türkiye ile birlikte çözmek zorunda kaldıkları sorunlar ülkenin elini güçlendirmekte ve bazı bölgesel ekonomik fırsatlar da sunmaktadır.

Türkiye'nin tüm bunlara yönelik çabaları yoğun bir şekilde devam etmektedir. Ancak bu tehdit ve fırsat içerikli bölgesel çabaların yönetilmesinde bazı sorunlar yaşanmaktadır.

Özellikle 2018 yılı içerisinde “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” ile devlet yönetiminin yeniden dizayn edilmesi birçok bilinmezliği beraberinde getirmiştir. Her yeni şey gibi, bu sistemin de anlaşılacak özümsemesi zaman alacaktır. Mevcut durumdaki tek çözüm, kurumsallaşmış bir modele yaslanarak, istişareye bağlı ortak akılla fırsat ve tehditlere yönelik çalışmalar gerçekleştirmektir.

“Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenliğine Yönelik Bölgesel Tehditler ve Fırsatlar” başlığı ile hazırladığımız tezin temel argümanı, bölgesel bir güç olan Türkiye açısından tehdit ve fırsat alanlarına dikkat çekmek, en önemlisi ise, bunlara yönelik hukuki ve kurumsal eksiklikleri ortaya koymaktır.

Açıklanan eksikliklere yönelik olarak ilk bölümde güvenliğin ne olduğu, tarihsel süreçteki anlamları, geçirdiği evreler ve çeşitleri açıklanmış, bunların yanında Kopenhag Okulu çerçevesinden güvenlik sorunsalı incelenmiştir. İkinci bölümde ise ekonomik güvenliğe yoğunlaşarak, buna yönelik teorik alt yapıya çalışılmıştır.

Bu teorik tartışmaların ardından Osmanlı Devleti’nin son, Cumhuriyetin ise ilk yılları “ekonomik güvenlik” perspektifinden üçüncü bölümde ele alınmış, Osmanlı’nın çöküş nedenleri ile bunun farkında olan Cumhuriyetin kurucu kadrosunun bu alana yönelik faaliyetleri değerlendirilmiştir. Ayrıca hukuki olarak ekonomik güvenlikteki eksiklikler tespit edilmeye gayret edilmiş ve Türkiye’nin ekonomik güç araçları açıklanmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise, Türkiye’nin UEG’ne yönelik olarak; enerji, teknoloji, savunma ve havacılık sanayi ürünleri, siber güvenlik, terörizm, göç hareketleri, sınıraşan suçlar, ulaşım, nüfus ve turizm konuları bölgesel tehdit ve fırsat çerçevesinde açıklanarak, elde edilen veriler SWOT analizine tabi tutulmuş, buna yönelik olarak ise yeni bir “Ekonomik Güvenlik Modeli” önerisinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KURAMLARI

Birinci bölümde, çalışmamıza katkıda bulunması amacıyla, çeşitli güvenlik tanım ve teorileri üzerinden kavramsal bir altlık oluşturulması, güvenliğin etimolojisine ve ontolojisine disiplinler arası bir bakış açısıyla projeksiyon tutulması amaçlanmıştır.

“Hareketsizlik dönemlerinde insanlar muhtemelen şöyle soracaklardır: Adalet ve özgürlüğün olmadığı bir dünyanın nesi güzeldir? Bir köle olarak yaşamaktansa ölmek yeğdir. Lakin iç kargaşa, açlık, iç savaş ve acil güvenlik krizi zamanlarında, birçoğu şöyle sorar: Güvenlik koşullarını kurma ve sürdürmeye yarayan bir güç olmadığında, özgürlük neye yarar?” (Waltz, 2009: 11).

1.1. Güvenlik Kavramı

Tehdidin algılanması ile başlayan güvenlik süreci; sosyal bilim çerçevesinden bireylere, toplumsal adetlerle değişime uğrayan tarihsel şartlar ile konulara ve durumlara göre uyarlanan bir terimdir. Aynı zamanda ulus devlet, devlet dışı ve devlet üstü aktörler açısından, olağanüstü önlemler gerektiren bir hareket aracıdır.

Güvenlik; batıda felsefi ve psikolojik olarak zihinsel durumu tanımlama anlamında ilk kez Lucretius (MÖ 95-55) ve Cicero (MÖ 106-43) tarafından “securitas”¹ olarak ele alınmış, MS I. yy’dan itibaren ise “Pax Romana”² şeklinde formüle edilerek, siyasi bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Bunların yanında, Hobbes’la (1588-1679) başlayan ve “süper devletin doğuşu” olarak ele alınışına yönelik Thucydides’den (MÖ 472-400) etkilenen başka bir kökeni de bulunmaktadır. Bu farklı dönemleri Brauch (2008: 2, 3) şu şekilde açıklamaktadır:

- ✓ Antik Yunanlıların devletlerini ayakta tutma güdüsü,
- ✓ Roma’da “securitas”ın teolojik çağrışımları,
- ✓ İç savaşı önlemeye yönelik Hobbesçu ütöpik bir bileşim.

¹ Latince “se” (sız-siz) ile “cura” (dert) kelimelerinden oluşan ve “dertsiz” anlamına gelen iki kelimenin birleşmesi. Kaygıdan ve korkudan azade olma, kaygısızlık (Freedom from concern). Helenistik Dönem’de sakinlik anlamındaki ataraksia kelimesine kadar götürülmektedir (Arends, 2009: 5-6).

² Latince “Roma Barışı” anlamına gelir.

TDK (2019) sözlüğünde “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” şeklinde açıklanan güvenlik kavramı, Heisenberg (1990’dan aktaran Demiray ve İşcan, 2015: 149) tarafından “Emniyet altına alınmak istenen toplumsal yapı, birey veya eşyaların gelecekte de korunacağına yönelik beklenti” ifadeleriyle tanımlanmıştır. Günlük hayatta bütüncül bir perspektifle değerlendirilen kavram; bireyin, değerlerin, toplumsal ve politik sistemlerin korunmasını hedeflemektedir.

Çıtak ise güvenliği (2017: 36); “Birey, devlet, toplum, dünya gibi herhangi bir değerli öznenin, yapısına, bekasına, değerlerine ve geleceğine yönelik her türlü tehdit ve tehlikenin belirlenmesi, caydırılması ve bertaraf edilmesi” şeklinde ifade etmektedir.

Buzan (2015: 97) kavramı ulusal güvenlik yaklaşımıyla açıklarken, devletin çevresi ile olan ilişkilerini kasteder ve bir devletin iç güvensizliğinin ölçüsünün dış güvenliğini belirleyeceğini vurgular.

Wolfers’ta güvenlik (1962’den aktaran Ergüven, 2016: 774, 775) bambaşka bir perspektifle iki farklı açıdan ele alınmaktadır. Bunlardan nesnel (objektif) güvenlik sahip olunan değerlere herhangi bir tehdidin olmaması, öznel (sübjektif) güvenlik ise, bu değerlere yönelik herhangi bir korkunun bulunmaması hali olarak açıklanmaktadır.³

Dedeoğlu’nda güvenlik; güvensizlik ihtimalinin bertaraf edilmesini ifade etmektedir. Ona göre, güvensizlik ihtimallerinin var olması halinde riskler gündeme gelir. Risklerin dozuna göre endişe ve korku oluşur. Endişe ve korku sonucunda ortaya çıkan tehlike durumundan sonra da tehdit meydana gelir. Dedeoğlu, güvenlik teriminin farklı düzlemlerde ele alınabildiğini belirtmektedir (Dedeoğlu, 2020: 29).

³ Nesnel güvenlik daha önceleri yalnızca askeri yönden ele alınmaktaydı. Ancak günümüzde bu kavram daha çok güvenliğin genişlemesi olarak bilinmekte, askeri güvenlik kavramının yanında; siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutları da kapsamaktadır (Buzan vd., 1998: 7-8). Nesnel güvenlik yaklaşımı Kopenhag Okulu ekolünde sektörel açıdan incelenebilmektedir. Kopenhag Okulu’nda sektörel olarak incelenen nesnel güvenlik günlük hayata yönelik somut olguları ifade ederken, öznel güvenlikteki vurgu bireye yönelik soyut olgulardır. Nesnel güvenlikte günlük yaşama yönelik tehdit olmaması, öznel güvenlikte ise bireyin güvenliğine yönelik tehdit hissetmemesi, yani bunu soyut anlamda algılaması durumu söz konusudur. Nesnel ve öznel güvenlik arasındaki en önemli fark, nesnel güvenliğin belirgin, yani görünen tehditler üzerinde durmasıdır. Öznel güvenlikte bireyin güvenlik tedbirlerine yönelik algısı ve yorumu söz konusudur.

Tablo 1.1. Güvenliğin Basamakları

	Sistemin Bütününün Güvenliği	
	Bölgelerin Güvenliği	
	Devletin Güvenliği	
	Toplumun Güvenliği	
	Toplumsal Alt Grupların Güvenliği	
	Bireyin Güvenliği	

Kaynak: Dedeoğlu, 2020: 36

Genel anlamda, bireyden sistemin bütününe, yani yukarıya doğru, aynı zamanda da sistemin bütününden bireye, yani aşağıya doğru sürekli bir güvenlik döngüsü mevcuttur. Her kademe birbiri ile ilişkilidir. Örneğin, toplumsal alt grupların güvenliği gündeme geldiğinde, bir alt basamakta yer alan bireyin güvenliği daha çok dikkate alınmakta, aynı şekilde küresel güvenlik (sistemin bütününden) söz edildiğinde ise, bölgelerin güvenliğine yoğunlaşmaktadır (Dedeoğlu, 2020: 37).

Soğuk savaş sonrasında yapılan çalışmalarda, bireyin güvenliği, devletin güvenliğinden daha öncelikli hale gelmeye başlamıştır. “BM Kalkınma Programı” (UNDP)’ın 1994 yılındaki “İnsani Kalkınma Raporu”nda, birey güvenliği ilk kez resmi olarak ele alınmıştır. Raporda; ekonomik ve siyasi güvenlik, gıda, sağlık, çevre güvenliği ve şiddete uğramama gibi konular birey temelli olarak çerçevelendirilmiştir (Dedeoğlu, 2020: 37).

Akademik yazında güvenlik ile ilgili olarak birçok tanım bulunmaktadır ve literatür bu anlamda zengindir. Fakat kavrama yönelik pek çok farklı yaklaşımın yanında, aynı görüşü paylaşanların dahi benzer tanımlar yapmadıkları görülmektedir. Bu anlamda güvenliği genel hatlarıyla anlatabilmek için değerlere yönelmiş tehditlerin az olması ifadesine başvurulduğu, toplumsal alana indirgenildiğinde ise; endişe, tehlike ve düzensizliğe karşı; güven, koruma ve risk yokluğu ifadelerinin benimsendiği görülmektedir (Ergüven, 2016: 774).

Güvenliği tanımlayanların benimsemiş oldukları teoriler ve ideolojiler, yaşanan ülkeler ve bölgeler ile içinde bulunulan toplumsal yapı, değişik tanımların ortaya çıkmasındaki esas parametrelerdir (Çıtak, 2017: 31).

Terimin tarihsel ve etimolojik anlatım biçimlerine bakıldığında, doğrudan devleti kastedecek bir şekilde kullanımının belli bir tarihsel döneme denk geldiği görülmektedir. Başka bir deyişle, güvenliğin ulusal güvenlik olarak anlaşılması modern zamanların meydana getirdiği bir algı değişiminin neticesidir. Bu meydana, ulus devlet temelli bir güvenlik tanımının yıllara sari olarak belirleyici olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır (Özşahin, 2015: 25).

Güvenlik olgusu insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen, kavramın bilimsel alanda yoğun bir şekilde çeşitli araştırmalara konu oluşu II. Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Güvenlik kuramı, II. Dünya Savaşı ve soğuk savaş sonrası oluşan paradigmalardan etkisiyle zenginleşmiştir. Bu çerçevede, güvenliğin çeşitli teorik bakış açılarıyla değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

1.2. Güvenlik Kavramına Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Güvenliğin anlamlandırılmasına yönelik çalışmalara; Hobbes, Machiavelli, Rousseau, Kant gibi çok sayıda filozofun eserlerinde rastlanmakla birlikte, II. Dünya Savaşı'nın ardından daha fazla eğilim gösterilmeye başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan teorik çalışmaların yoğunluğu bazen azalmış olsa da, SSCB'nin dağılma sürecini yaşadığı 1980'li yılların ardından çeşitli okullardaki araştırmalar hız kazanmıştır. Başlarda güvenlik konusu askeri kapsamda ele alınmış, ancak teknolojik gelişmelerin tetiklediği küreselleşme ile birlikte bu görüşün yanında ilave ve karşıt görüşler de dile getirilmeye başlanmıştır (Sarı ve Seyhan, 2014: 6).

Güvenliğin uluslararası kavramsal perspektifinde çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. 1954 yılında Kenneth Waltz tarafından kaleme alınan “İnsan, Devlet ve Savaş”⁴ isimli eserde savaşın meydana geliş nedenleri ile ilgili olarak klasik filozofların düşünceleri irdelenir. Buna göre, filozoflardan bir kısmı insan doğasına vurgu yaparak doğal kusurlardan savaşın sebebi olarak bahsederken, diğer kısmı devletlerin yapısındaki kusurları çatışmanın nedeni olarak kabul eder. Başka grup ise bireyler ve devletlerin var olabilmeleri amacıyla, içinde bulunulan uluslararası sistemin anarşik yapısının⁵ göz önünde bulundurulması gerekliliğinden söz ederler.

⁴ Waltz, Kenneth N., (2009), “İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz”, (Çev. E.Bozkurt, S.Kanat ve S.Yalçınar), Ankara, Asil Yayın.

⁵ “Uluslararası politikanın gelecekte de geçmişteki gibi şiddet eğilimli olacağı” (Baylis, 2008: 72).

Waltz, filozoflar arasındaki görüşlerde çatışmaların azaltılabileceği veya bunun aşılabileceği ile ilgili olarak temel bir fark olduğunu belirtir. Bu fark, realist ve idealist düşünürlerin değişik görüşlerini yansıtmaktadır. Buradaki iki ekol, klasik felsefenin ünlü düşünürlerinden Hobbesçu (realist) ve Kantçı (idealist)⁶ geleneklere yaslanır (Baylis, 2008: 70). Waltz, devletlerin karşılıklı olarak işbirliği içerisinde bulunmaları halinde refahın oluşturulabileceğini vurgular.

Uluslararası ilişkiler ilk büyük savaş sonrası Aberystwyth (Galler) kentinde kurulan kürsüyle bir disiplin halinde ele alınmaya başlanmış, bu bağlamda savaşın neticesinde oluşan konjonktür ve genel kaygılar nedeniyle çeşitli araştırmalara girilmiştir.

İlk olarak idealistler liberal görüşleriyle özgürlüğü ön plana çıkarmış ve demokratik değerlere vurgu yapmışlardır. Milletler Cemiyeti'nin (MC) kuruluşu, kitle imha silahları ve savaş gibi dünyanın kaderini etkileyen konularda devletlerarası anlaşmalar imzalanmış, ekonomik güvenliğin ve ilişkilerin geliştirilmesi yolunda adımlar atılmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen II. Dünya Savaşı patlak vermiş, MC düzenlemesinin kırılgan olmasının nedenleri üzerine kafa yorulmaya başlanmıştır. İşte bu iklimde realizm, yani bilinen diğer adıyla gerçekçilik akımı insan doğasındaki kötülüğü, devletlerin güçlenme çabalarını, çıkarlarını ve uluslararası sistemin anarşik yapısını sorgulayarak idealizm sonrası güvenliğe yönelik en önemli ikinci çalışma olarak akademideki yerini almıştır. Bu iki temel (geleneksel) güvenlik yaklaşımının yanında, realist ve idealistlerin başarılı olamadığını düşünen bazı teorisyenler tarafından çözüm olabileceği değerlendirilen başka görüşler de çeşitli dönüm noktalarında (SSCB'nin dağılması gibi) dile getirilmeye başlanmış ve alana katkı sağlanmıştır.

1.2.1. Liberal Güvenlik (İdealizm) ve Piyasa Ekonomisi

I. Dünya Savaşı'nın liberal entelektüelleri savaşın en önemli nedeni olarak militarist ve demokratik olmayan devlet yöneticilerinin bencilliklerini ve bunun karşısında demokratik devlet yöneticilerinin de savaşın yolunu açan ittifak ilişkilerine girişmiş olmalarını sayarlar (Çıtak, 2017: 116).

⁶ Realistler Thomas Hobbes'un "Leviathan (1651)", idealistler ise Immanuel Kant'ın "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme (1795)" isimli eserini referans alırlar.

Realistlerin ütopycacı olarak betimledikleri idealistler, uluslararası sistemin temelinde hukuk, diplomasi ve savaş olduğunu, savaşın ortadan kaldırılması ile diplomasi ve hukukun geliştirilebileceğini düşünürler. Bunun gerçekleşmesi için silahlanmanın sona erdirilmesi gerektiğine, bunun da uluslararası örgütler aracılığıyla yapılmasının gerekli olduğuna inanırlar. Ayrıca gelişen uluslararası ticaret sayesinde de karşılıklı bağımlılığın artacak olmasının savaşları engelleyeceğini eklerler. İnsanların özde iyi olduklarını söylerler. Realistlerde mevcut durum tanımlanıp güç öne çıkarılırken, idealistlerde ise olması gereken durum tanımlanarak barış öne çıkarılır. İdealistler ütopycacı-hayalperest olarak görülürler. Bunların yanında, liberalizm kelimesi olumlu olarak kimi zaman idealizm yerine de kullanılmaktadır (Yaylar, 2020: 3). İdealistlerin temel kaygılarından en önemlisi demokratik devletlerin durumudur. Onlara göre uluslararası anlaşmazlıkların çözümü ve belirsizliklerin azaltılması için demokratik devletlerin dünyaya egemen olmaları gerekmektedir (Çıtak, 2017: 116).

Liberal görüşleriyle Grotiusçular⁷ da savaşın ve şiddetin azaltılmasına katkı sağlayacak kuralların ve normların geliştirilebilmesinin mümkün olduğunu savunurlar (Baylis, 2008: 70). Uluslararası örgütlerin ülkeler arasındaki işbirliğini güçlendirdiğini, bu durumun ise güvenlik ikilemini aşmada önemli bir katkı sağladığını değerlendirirler (Baylis, 2008: 80).

Grotiusçular, çeşitli aktörlerin ve kurumların arasındaki ahlaki dayanışmayı tehdit edenlere yönelik olarak “karşı eylemde bulunulabilecek” bir sivil toplum düşünürler. BM ortak güvenlik modeli bu düşüncenin eseridir. Ancak Grotiusçular, mevcut uluslararası sistemin gayrı meşru ve yetersiz olduğunu, devrimsel bir dönüşüm sonucunda bunun sona ereceğini öne sürerler (Simpson, 2016: 493).

Liberal düşüncenin ana unsurlarından birisi de piyasa ekonomisidir. Liberalizmin felsefi olarak bir düşünce geleneği veya ekonomik / siyasi bir kuram şeklinde algılanmasına bağlı olarak öne çıkarılan konuların arasında farklılık bulunmakla birlikte, liberal düşünürlerin değerlendirmelerinin sistematik bir şekilde ele alınması sonucunda “serbest piyasa ekonomisi” ayırt edici olarak göze çarpar.

⁷ Grotiusçular, “Uluslararası Hukuk”un kurucusu kabul edilen Hugo Grotius’un (1583-1645) düşüncelerine yaslanırlar. Grotius’un hukukçu olması nedeniyle, bu liberal ekolde hukuk ön plana çıkmaktadır.

Nitekim geleneksel liberal değer ve kavramlar ile “serbest piyasa ekonomisi” arasında mecburi bir mantıksal bağ bulunduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Yayla, 2000: 127; İnce, 2015: 77). Aslında piyasa ekonomisi, liberal düşünce içerisinde özlü bir yeri olan “kendiliğinden doğan düzen” düşüncesinin mübadele ilişkilerindeki tezahürlerindendir. “Kendiliğinden doğan düzen anlayışı”, toplumsal ve aynı zamanda ekonomik içeriklere sahip olan kuşatıcı bir kavramdır. Nitekim Yayla bu konuda; “kendiliğinden doğan düzen çeşitli veçheleri olan bir sosyal ilişkiler düzenidir ve ekonomik hayat bunlardan yalnızca biridir, kesinlikle hepsi değildir.” (Yayla, 2000: 127; İnce, 2015: 77) şeklinde konuya vurgu yapmaktadır.

Gwartney ve Stroup (2004’ten aktaran İnce, 2015: 79)’a göre, ekonominin merkezi planlama şeklinde düzenlenmesine yatkın kişilerin “görünmez el ilkesi”ni⁸ kavrayabilmesi güçtür. Çünkü onlar, kaynakların verimli olarak kullanılabilmesinin merkezi bir müdahale ile mümkün olduğunu düşünürler. Fakat “görünmez el ilkesi” bunun gereksizliğine vurgu yapar. Özel mülkiyet ve mübadele özgürlüğü olan bir ekonomide, piyasa fiyatları milyonlarca üretici / tüketici ve kaynak sahibi tercihleri tarafından kendiliğinden derlenir ve toparlanır ve birbirleriyle uyumlaşır. Fiyat sistemi tüketicinin tercihleri ile birlikte; zamanlamayla, maliyetle, kuruluş yeri seçimi ile merkezi bir otorite tarafından algılanamayacak kadar çok sayıda konu hakkında bilgi sağlar.

Liberaller, piyasa ekonomisini kumanda ekonomisinden⁹ ayıran en önemli hususun, piyasa ekonomisinde sadece bir amaç ve değerler skalası bulunmamasından kaynaklandığını vurgularlar. Piyasa ekonomisi, kumanda ekonomisinin aksine aynı anda birbirinden çok farklı ve hatta birbiriyle çatışma içerisinde olan birçok amaç ve değer izlenerek benimsenmesine olanak sağlar. Bu yönüyle piyasa ekonomisi, “gücün temerküzünü önleyen bir yöntem olarak bireylerin ve birey gruplarının otonom varlıklar hüviyetiyle kalabilmelerini ve böylece onlardan oluşan sivil toplumun ortaya çıkabilmesini ve ayakta kalabilmesini sağlar” (Yayla, 2004:145).

⁸ “Adam Smith’in görünmez el metaforuyla betimlediği ve açıkça merkezi bir planlamanın ya da kumandanın konusu olmadığı anlaşılan şey, gerçekte fiyat mekanizmasından ibarettir. Buna göre, özel mülkiyete ve sözleşme özgürlüğüne dayalı bir ekonomide, piyasa fiyatları, kendi çıkarlarını düşünen bireylerin eylemleriyle toplumun refahını bütünleştirir, ahenkli bir hale getirir” (İnce, 2015: 78).

⁹ Kumanda Ekonomisi, Piyasa Ekonomisi ve Karma Ekonomi ile birlikte bilinen (3) Ekonomik sistemden/ekonomik örgütlenme biçiminden birisidir. Kumanda Ekonomisinde kamu kesimi doğrudan üretimin bulunduğu yapı içerisinde yer alır (Eğilmez, 2002).

Kumanda ekonomisindeki “merkezi planlama”nın gücü toparlamayı zorunlu kılması, bu zorunluluk sonucunda sivil toplumun kamusal alanda bütünüyle hapsedilmesi, böylelikle de topluma yönelik tek bir amaç ve değerler skalası dayatılması kaçınılmaz hale gelir. Bu, kumanda ekonomisiyle yönetilen devletlerin zamanla totalitarizme sürüklenmelerini de açıklar (İnce, 2015: 79).

1.2.2. Realist Güvenlik (Gerçekçilik) ve Devlet Merkezli Ekonomi

II. Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllarda SSCB ile ABD arasında yaşanan soğuk savaş döneminin önemli bir kavramı olan “Güvenlik İkilemi” realizm çatısı altında ele alınmıştır. Bu teoriye göre rakip ülkelerin askeri kapasiteleri her zaman bir tehdit olarak algılanma eğilimi içermekte ve devletler karşılıklı olarak güç artırma yoluna gitmektedir.

Booth ve Wheeler (2008’den aktaran Bilgiç, 2011:129) buradaki güvenlik farklılaşmasını siyasetin özü olarak uluslararası politikada “Güvenlik ikilemi (The Security Dilemma)” şeklinde formüle eder.

Hobbesçu düşünürler, devletlerarasındaki ilişkilerin sürekli olarak karşılıklı bir güç mücadelesi içerisinde olduğunu ve Kantçı düşüncenin sahip olduğu iyimser bakış açısı ile kalıcı bir barışın sağlanmasının mümkün olmadığını değerlendirmektedirler. Zira devletler, rakip devletlerin hegemonyasını engellemek için denge sağlamaya çalışmaktadırlar (Baylis, 2008: 71, 72).

Realistler, liberallerin iki dünya savaşı arasındaki güvenlik perspektiflerini “idealizm” olarak tanımlayarak idealistleri ötekileştirmişler ve insanın doğasında bulunan çatışmaya yönelik çalışmalara vurgu yaparak kendilerini gerçekçi ve pratikçi, idealistleri ise hayalci-ütopyacı olarak betimlemişlerdir (Uğrasız, 2003: 140). Realistler (klasik realizm ve neo-realizm)¹⁰ devlet merkezli olarak uluslararası güvenliği incelerken devleti güvenliğin öznesi olarak kabul etmişler, devletin önemini stratejik olarak siyaset ve ekonomi alanına taşımışlardır. Realist güvenlik yaklaşımının

¹⁰ Neo-realist (Yapısal Realist olarak da bilinirler) görüşe sahip olan teorisyenlerin realistlerden temel farkı; güvenlik kaygılarının yalnızca devlet merkezli olmamasıdır. Neo-realistler merkeze yalnızca devleti değil, bunun yanında diğer devletlerle geliştirilen işbirliği ve ittifakları da koyarlar (Şengöz, 2019: 43). Realistler gücü amaç olarak ele alırlar. Neo-realistler ise gücü bir araç olarak ele alarak, nihai hedefin sistemde kalabilmek olduğunu savunurlar (Sancak, 2013: 126). Realistler insan doğasındaki kötülük nedeniyle, neo-realistler ise sistemsel baskı nedeniyle uluslararası ilişkilerde güvenlik sorunlarının meydana geldiğini söylerler (Çıtak, 2017: 138).

öne çıkması, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin küresel hegemonyasının (ekonomik, stratejik ve ideolojik) bir sonucudur (Kolasi, 2014: 126).

Gerçekçilere göre, devletin ekonomik, askeri ve diğer güçleri devletin bekasının sağlanması için önemli göstergelerdendir. “Güç”, güvenlik politikaları açısından en önemli enstrümandır. Liberal savların aksine, hukuk kuralları ve uluslararası anlaşmaların bağlayıcı olmamalarının, devletlerin karşılaştıkları güvenlik sorunlarının temel nedeni olduğunu düşünürler (Çıtak, 2017: 122).

Batılı ülkelerde 1929 ekonomik buhranının ardından, krizin atlatılması ile II. Dünya Savaşı sonrası kalkınmanın sağlanmasında devletlerin ekonomik uygulamaları önem arz etmektedir. Bu dönemde yalnızca ekonomik kalkınma değil, bunun yanında sosyal sorunlar ve güvenlik sorunları da üstlenilmek zorunda kalınmıştır. Bunu sağlayan olgu ise Keynesyen teori ile Rosvelt'in “New Deal” uygulamaları olmuştur. Bu olgu, devletin yalnızca ekonomik alanda değil ayrıca sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde ve bu alanlara müdahalelerde bulunulmasına da neden olmuştur.

Keynes'le başlayan “Refah Devleti Anlayışı” sonrasında, klasik liberal yaklaşımdaki “gece bekçisi devlet” ve “bırakınız yapsınlar” yaklaşımları terk edilmiş, bunun yerine karma ekonomik model benimsenmeye başlanmıştır. Keynesyen teori, kalkınma ve büyümenin altyapısını hazırlayarak, işsizlik sorununu çözmek ve piyasa ekonomisini geliştirmek hedefine odaklanmıştır. Bunun yanında, sosyal güvenlik politika uygulamaları ile çeşitli grupların refahı artırılmaya çalışılmış, bunun maliyeti ise devlet, girişimciler ve çalışanlar arasında paylaştırılmıştır. Bu süreçte, gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerin yaklaşık yarım yüzyıllık bir büyüme ve refah dönemine ulaştıkları görülmüştür. Fakat 60'lı yılların sonlarında, refah devletinin müdahaleci politikalarının bireylerin ekonomik ve sosyal güvenceye sahip olmalarına katkısının amacı sağlayamadığı, devletin bürokratik yapısının ağırlık kazandığı ve bireylerin özel alanlarına da müdahalelerin arttığı görülmeye başlamıştır. 1970'li yıllardan sonraysa, Keynesyen politikalar ve refah devleti anlayışının yerine neo-liberal akımlar ile sınırlı devlet anlayışı popüler olmaya başlamıştır.

Neo-liberal akımların yükselişinin sebeplerinde biri de, 1973'de yaşanan petrol krizi sonucundaki stagflasyon olgusu olmuştur. Bu döneme kadarki Keynesyen yaklaşımlar, işsizlik ve enflasyon arasındaki trade-off ilişkisinden bahsetmektedir.

Fakat Keynesyen açıklamalar her ikisinin de artması durumunu göz ardı etmiştir. Yaşanan bu kriz, kapitalist birikim rejimi ile bu durumun devamlılığını sağlayan mali sistemin artık çözüldüğüne işaret etmektedir.

Devlet anlayışındaki değişimin bir başka nedeni olarak ise, 1970’lerin sonlarına doğru ABD ve İngiltere başta olmak üzere, birçok batılı ülkede muhafazakâr partilerin iktidara gelmesi ve bu partilerin uyguladıkları özelleştirme ve deregülizasyon gibi devletin ekonomik hayattaki rolünü azaltan politikalar olduğu söylenebilir. Bu politikalar, diğer ülkelerde de liberal politikaların uygulanmasına yönelik örnek bir model oluşturmuştur.

Sovyetler Birliği gibi merkezden yönetilen sistemlerin çözülmesi ile beraber, devlet güdümündeki politikalara yönelik güvenin sarsılması da devlet merkezli ekonomik yaklaşımların sonunu getiren olgulardan biri olarak gösterilebilir (Biber, 2008: 60, 61).

1.2.3. Eleştirel Güvenlik¹¹ ve Marksist Ekonomik Yaklaşım

Eleştirel kuram soğuk savaş sonrasında, hâkim kuram realizme karşı alanda en çok başvurulan güvenlik teorilerinden biri haline gelmiştir. Kuramın temeli, birçok devrim teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlandığı, ırkçılık akımlarının yükselişe geçtiği 1920-1930’lu yıllarda, Frankurt Okulu’ndaki eleştirel çalışmalara dayanmaktadır. Ancak, başta da belirtildiği gibi eleştirel kuramlarda güvenlik, soğuk savaşın son demlerinde ele alınmış, Antonio Gramsci’nin düşüncelerinin Robert W. Cox tarafından dünya politikalarına yansıtılması, kuramın gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Kuram, geleneksel savlara karşı duruşuyla eleştirel bakış açısıyla temellenmiştir. Güvenliğin dar bir çerçevede ulusal düzeyde ele alınışına karşı çıkış, çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Sınıf hareketleri ve sosyal hareketler gibi düzenlerin bir araya gelişi ortaya konulmaya çalışılmakta, güvenlik konusunda, özellikle realizmin güç merkezli bakış açısına eleştiriler getirilmektedir (Çıtak, 2017: 133, 134).

¹¹ “Eleştirel kuramın öncüleri Max Horkheimer, Friedrich Pollock, Theodor Adorno, Jürgen Habermas ve Herbert Marcuse olmakla birlikte, teori köken olarak marksist / batı marksizmi veya neo-marksist felsefeye yaslanır” (Bakan ve Şahin, 2018: 144; Karabulut, 2011: 75).

Marksizm'i çalışmalarına temel alan eleştirel kuram, alt yapıya yerleştirilen ekonomik faktörleri, gelişmişlik veya az gelişmişlik üzerinden betimleyerek, kapitalist sistemin güvensizliğe neden olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca burjuva ve proletarya ikiliği üzerinden ele aldığı sınıf mücadelesi sorununu tekrar gündeme getirmektedir. Coğrafya ile mekânın temel alındığı askeri / ideolojik ekseninde ortaya konulmuş olan jeopolitik bakış açılarının yerine, ekonomi / politik perspektiften sosyo / ekonomik analizler öne sürerek, bu yönüyle de, eleştirel güvenlik yaklaşımlarının öncüsü olarak kabul edilmektedir (Sandıklı ve Bilgehan, 2011: 27, 28).

Güvenliği devletten bireye ve topluma taşıyan eleştirel güvenlik kuramı, askeri ve siyasi tehditlerden ziyade, çok çeşitli ve birbirleriyle bağlantılı tehditleri araştırması, ahlaki değerlere, farklılıklara saygı duyması ve bu düşünceler temelinde bir dünya güvenliği amacını taşıyor olması nedeniyle güvenlik kuramları arasında önemli bir yer edinmiştir (Çıtak, 2017: 136, 137).

Soğuk savaş döneminde klasik realist görüşlerin etkisi altında tehditlerin ve çıkarların gözetilmesi bağlamında yürütülen güvenlik çalışmaları, güvenlik ile güvensizliğe yönelik nedenleri yalnızca sonuçlar bağlamında değil, sebepler üzerinden de sorgulamaya başlamış, bunun sonucunda ana akım güvenlik yaklaşımları dışında yapılan çalışmalar da alana katkı sunmuştur. Farklı bakış açısına sahip olan düşünürler yalnızca güvenliğin nasıl sağlanacağını değil, güvensizliğin kaynağını araştırmayı da önemli görmüşlerdir. Özellikle soğuk savaş dönemi, sonrası ve 11 Eylül saldırıları gibi dönüm noktaları olarak kabul edilebilecek gelişmeler güvenlik çalışmalarını etkilemiş, alana katkı sağlayan teorisyenlerin çok çeşitli görüşlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Güvenlik yalnızca “negatif barış” hali olarak bilinen düşman ve düşmansızlık perspektifinden değil; ekonomik, sosyal ve kültür yapılarını da içerecek bir bütünlük halinde “pozitif barış” bakış açısıyla ele alınmaya başlanmış, tehdit algısı epistemolojik olarak incelenmiş ve çok çeşitli eleştirel yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Birdişli, 2014: 229).

Güvenlik çalışmaları, öncelikle aktörlerin ne şekilde ve ne amaçla kuvvet kullanma yoluna gittiklerini, kuvvet kullanımına karşı aldıkları tedbirleri, tedbirlerin ne ölçüde işe yaradığını ve kullanılan kuvvetin kabul edilebilir düzeydeki risk ve bedeller ölçüsünde hedeflere ulaştırıp ulaştıramadığını incelemektedir. Ancak teorilerin güvenliğe aynı önemi atfetmeleri beklenmemelidir (Çıtak, 2017: 111).

Realizmde güvenlik en temel tartışma konusuyken, idealizmde barış, ülkenin varoluşundan daha fazla bir anlam ifade etmektedir. Bunun yanında realizm güvenlik perspektifinden askeri ve siyasi konuları “Yüksek Politika” (High Politics) olarak ele alıp; ticaret, sağlık, maliye gibi konuları “Alçak Politika” (Low Politics) olarak ikinci plana iterken, idealizm ise, örneğin ticaretin birleştirici ve barışa katkı sağlayıcı rolünü ön plana çıkarır.

1.3. Geleneksel Güvenlikten Yeni Güvenliğe: Kopenhag Okulu

Soğuk savaşın son dönemlerinde ortaya çıkan ve realist güvenlik anlayışına temkinli bakan Kopenhag Okulu¹², SSCB’nin dağılmasının ardından yeni kuramlar ve yaklaşımların zirve yaptığı bir dönemde gelişme göstermiş, geleneksel güvenlik yaklaşımlarının (idealizm-realizm), eleştirel bakış açısıyla gelişen yeni yaklaşımlara geçişinde önemli bir rol oynamıştır (Çıtak, 2017: 127).

Güvenlik çalışmalarının devlet merkezli dar bir bakış açısıyla incelenmesinin tartışılmaya başlandığı II. Dünya Savaşı sonrası dönemin nihayet olgunlaştığı 90’lı yıllar, daha önceleri göz ardı edilmiş olan toplumsal, ekonomik, siyasi, çevresel ve benzer sorunların da güvenliği etkilediğinin anlaşılmasına neden olmuştur. Bu durumun ortaya çıkışında, soğuk savaşın tarafları arasında sıcak bir savaşın artık gündem dışında kalmış olması etkili olmuştur. Kopenhag Okulu geleneksel (realist-idealist) güvenlik anlayışlarının yanında, yeni ve çok yönlü bakış açılarıyla güvenlik çalışmalarını derinleştirmiş (Çıtak, 2017: 128) ve güvenliğe yönelik araştırmalara yeni bir soluk getirmiştir.

Kopenhag Okulu çeşitli evrelerden geçerek gelişim göstermiş, ilk aşama 1985 yılından 1993 yılına kadar geçen zaman aralığını kapsamıştır. Bu dönemde Avrupa’nın güvenliği temel alınmıştır. 1993 tarihinden sonra devletin egemen anlayışına yönelik bakış açısından, toplumların güvenlik tehditleriyle yüzleşebileceklerine yönelik çalışmalar yapılmış, ayrıca askeri güvenlik ve askeri olmayan güvenliğin farkına yönelik araştırmalarda güvenliğin siyasi boyutu öne çıkmıştır. Güvenikleştirme kavramı da bu dönemde (1995, Securitization and Desecuritization) Ole Weaver

¹² 1985’de Kopenhag Üniversitesi bünyesinde Barış ve Çatışma Araştırma Merkezinin kuruluşuyla temelleri atılan Kopenhag Okulu ilk başlarda Avrupa’nın güvenliğine odaklanarak Avrupa güvenliğini askeri olmayan konular üzerinden araştırmıştır (Miş, 2012: 27). Okulun çalışmalarında neo-realizm, post-yapısalcılık, inşacılık ve liberalizmin etkileri görülmektedir. Kopenhag Okulu, geleneksel güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçişte önemli bir rol oynamıştır.

tarafından ortaya konulmuştur. 1998 tarihinde üçüncü aşamaya geçen okulun üyeleri (Buzan, Weaver ve Wilde) tarafından kaleme alınan “Security: A New Framework For Analysis” isimli eserde teorik eksiklikler giderilmiştir. Önceki çalışmalarda Wolfers’tan referans alınarak kazanılan “değerlere tehdit” ve “değerlere yönelik saldırı endişesi” (objektif ve sübjektif güvenlik algısı) yeniden ele alınarak “algı”dan “söz edimi-speech act” kavramına geçilmiş, ancak önceki yaklaşım da tamamen terk edilmemiştir.

Okulun “Güvenlikleştirme”, ”Sektörel Güvenlik” ve ”Bölgesel Güvenlik Kompleksi” olarak üzerinde çalıştığı üç temel konudan “Bölgesel Güvenlik Kompleksi” 2003 yılında, “Regions and Powers: The Structure Of International Security” (Buzan ve Weaver) isimli eserde son aşamada ele alınmıştır. Çalışmada dünya dokuz ayrı güvenlik bölgesine ayrılmış, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avrupa, Sovyetler sonrası oluşan bölge, Orta Afrika, Güney Afrika, Ortadoğu, Doğu Asya ve Güney Asya bölgelerinin güvenlik sorunlarına sektörel olarak (askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel) güvenlikleştirme perspektifinden yaklaşmıştır. Buzan tarafından ele alınan bu teori zamanla geliştirilmiş ve Kopenhag okulunun ortak bakış açısı haline getirilmiştir (Miş, 2012: 27-29).

1.3.1. Güvenlikleştirme Teorisi

Güvenlikleştirme, değer ifade eden bir öznenin veya bir şeyin varlığına yönelik herhangi bir tehdidin kurgulanması ile bu kurgulamanın alınan istisnai tedbirleri desteklemek amacıyla kullanılmasıdır. Kopenhag Okulu’nda güvenlik bir “söz edimi-speech act” olarak görülür. Sorunlar “söz-edim” vasıtasıyla güvenlik sorunu olarak sunulur ve bu “Güvenlikleştirme” olarak formüle edilir. “Güvenlikdışlaştırma” ise, önceden tehdit olan bir şeyin tehdit olmaktan çıkarılması demektir (Buzan, 2008:108).

Güvenlikleştirme terimi Weaver tarafından 1995 yılında ilk olarak gündeme getirilmesinin ardından, 1998 yılında yayımlanan “Security: A New Framework For Analysis” isimli eserde ayrıntılı olarak tartışılmış ve güvenlik çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Bu teoride bir meselenin “güvenlik” sorunu olarak sunulması onu bir “güvenlik konusu” haline getirir. Güvenlik sorununun gerçek bir tehdit olup olmamasıyla ilgilenilmez, güvenlik özneler arasındaki bir yapım olarak betimlenir (Baysal ve Lülecı, 2015: 71).

Buzan vd. (1998: 31) ise “güvenlik, özneler ve nesneler ile açıklanmaz, özneler arasında var olur” der. Yaklaşımına göre, bir konuyu güvenlik meselesi haline getiren şey, o konunun alışılmış önlemler gerektiren bir tehdit olmadığı ve olağandışı önlemler gerektiğidir. Bu mesele bir aktörün bir konuyu güvenlik sorunu olarak nitelendirmesiyle, acil önlemlerin ve bilinen siyasi süreçlerin dışındaki eylemlerin ve araçların kullanılmasına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmesiyle güvenlikleştirilmiş olur ve güç kullanımı için meşruiyet kazanılır (Aktaş, 2011: 13, 14). Kopenhag Okulu güvenlik konusuna olumlu olarak bakmaz ancak bu süreci kaçınılmaz bir durum olarak görür. Bir mesele güvenlik sorunu şeklinde otorite tarafından tanımlanmış ise, özgürlüklerin kısıtlanması ve devlet eliyle şiddet içerikli yöntemlerin meşrulaşması muhtemeldir. Bu nedenle okul, meselelerin güvenliğin gündeminden çıkarılmasını (desecuritization-güvenlikdışılaştırma), konuların demokratik süreçler içerisinde tartışılarak çözülmesini önerir. Güvenliğin genişletilmesinden çok, minimize edilmesi amaç olmalıdır (Miş, 2014: 351).¹³

1.3.1.1. Ekonomik Güvenlikleştirme

Mesjasz (2008: 136), ekonomi sektöründe güvenlikleştirme analizini ikili araştırma düzeyinde açıklar; ilk düzeyde kuruluşlar ile bireyler gibi farklı aktörlerin ekonomik faaliyetlerinin siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik yüzünün incelenmesi; ikinci düzeyde ise, ilk düzey ile etkileşimdeki bütün referans nesnelerinin ilgili tehdit ve hassasiyetleri bulunur. Devlet düzeyindeki güvenlikleştirme sürecinde hedef topluluk tatmin edilmiş olsa bile, bazı durumlarda birey ve sistem seviyesinde tehdit edilen referans nesneleri ortaya çıkacaktır. Bu bakımdan ekonomi sektöründeki güvenlikleştirmenin çok boyutluluğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bu bağlamda Kopenhag Okulu’na göre başarılı bir güvenlikleştirme sürecinin devlet / millet / medeniyet referans nesnelerini içeren orta düzeyde oluşması muhtemeldir.

¹³ II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetlerin batıda yarattığı korku iklimi ve bunun batıdaki güvenlik algısını etkilemesi durumu güvenlikleştirmeye, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte tehdit algılamasının eskisi gibi olmaması durumu ise güvenlikdışılaştırma’ya örnek olarak gösterilebilir. “Kopenhag Okuluna göre siyasi bir tür söz edimi olan güvenlikleştirme söyleme / metin analizine dayalı bir sosyal inşa sürecidir. Bir başka deyişle, güvenlik tehditleri süjeler arasında söylemle inşa edilir. Güvenlik kelimesi kullanıldığında amaç var olan durumu betimlemek değil, yeni bir gerçeklik inşa etmektir. Bu çerçevede, Kopenhag Okulu güvenliğin kapsamını anlamak üzere güvenlikleştirme teorisini benimseyen post-yapısalcılar, post-modernler, feministler ve sosyal inşacıların başvurduğu söylem analizi metodolojisinden yararlanmaktadır; yani Kopenhag Okulu için önemli olan metindir. Güvenlik alanında metin analizi ile uluslararası güvenlik sorunları ortaya çıkar” (Buzan vd., 1998:24; Akgül-Açıkmeye, 2011: 65).

Kopenhag Okulu düşünürlerince, ekonomi sektöründe güvenlikleştirmenin zor bir süreç olduğuna yönelik tespitler, müdahaleci ve liberal yaklaşımlar arasındaki ekonomipolitik çekişmelerden kaynaklanmaktadır. Burada, piyasa işleyişinde siyasallaştırılan istikrar akıllara gelmektedir. Bu bağlamda Kopenhag ekolünde ekonomik güvenlik, küresel düzeydeki malların, hizmetlerin, paranın ve insanların dolaşımında istikrar şeklinde tanımlanmaktadır. Piyasadaki istikrar sebebiyle, ekonomik girişimlerin kabul edilmiş ve hesaba katılmış riskleri içeren ve bilinen sınırlar içerisinde salınacağı düşünülmektedir.

Ekonomik güvenlikleştirmenin ilk seviyesini, içsel aktör/faktörlerden kaynaklı tehdit algısı süreci meydana getirir. İçsel değişkenler tarafından etkilenen bu güvenlikleştirme seviyesinin başlangıcında başka devlet, uluslararası ve ulus-üstü örgütler ile çok uluslu şirket veya derecelendirme kuruluşlarının eleştiri ile müdahale niteliğindeki açıklamalarına ihtiyaç vardır. Bu söz edimi sonucunda, devlet ekonomisindeki büyüme ve gelişime doğrudan kaynak olan hammadde arzındaki sorunlar, devletin üretim yeteneği, çeşitliliği ile tüketim alışkanlıkları benzeri ekonomik ihtiyaçların ve faaliyetlerin, veri veya söylem aracılığıyla güvenlikleştirildiği seviye ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik liberalizm ve ekonomik milliyetçilik arasında bulunan zıt ilişki ve güvenlikleştirmenin seyri (ekonomi sektöründe), serbest piyasa ve ekonomik/politik karar vericiler arasındaki müdahalelere bağlanır. İçsel değişkenlerin etki ettiği bu seviyedeki güvenlikleştirme sürecinde, ulusal karar verici / vericiler tarafından müdahale edilen ve siyasallaştırılan bir piyasada yalnızca ekonomik değil, toplumsal ve siyasal eylemlere dönük tehditler de meydana gelebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, Merkez Bankaları tarafından para politikası araçlarının bağımsız olarak belirlenebilmesi özgürlüğünün siyasal karar verici / vericiler tarafından kısıtlanarak engellenmesi piyasalardaki ekonomik güvenliği de etkileyebilmektedir. Başka bir örnek vermek gerekirse, liberal ekonomilerde piyasa şartlarında kendiliğinden belirlendiği düşünülen döviz kurlarının etkilendiği durumlara bakılabilir.

Döviz kurlarının belirlenmesinde iç/dış ekonomik-politik ve jeopolitik etkenler belirleyicidir. Bu süreç içerisinde etkin olan kamu veya özel sektör unsurlarının dışında kamu otoritesinin müdahalesi döviz piyasasındaki doğal akışın bozulmasına, ayrıca ekonomiye olan güvenin zedelenmesine neden olabilecektir.

2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz sonrası devletlerin ekonomik varlık sebeplerini, işlevlerini ve sonuçlarının doğruluğu sorgulanan Moddy's ve Standard&Poors gibi derecelendirme kuruluşları tarafından yapılan ekonomik analizlerin, devletlerin ekonomilerini politize ettiği, ayrıca finansal globalleşme ortamında tehdit algılaması oluşturduğu değerlendirilebilir. Bu analizdeki güvenlikleştirici aktör her ne kadar siyasi iktidarlar olsa da, dışsal bir tehdit, ekonomik söylem ya da veri analizi tehdidine işaret edilmektedir. Ancak, farklı açıdan bakıldığında, dışsal ekonomik güvenlikleştirmenin olumlu bazı etkileri de görülebilmektedir.

AB üyeliği için aday devletlerin mali olarak müktesabata uygunluk süreçlerinde Maastricht ve Kopenhag kriterlerinin sağlanmasına yönelik zorunluklar ve buna dönük telkinler, bahse konu ülkenin ekonomisi için müdahale şeklinde bir algı oluştursa da, ekonomik güvenlikleştirme sürecinde pozitif bir ayrışmaya neden olduğu savunulabilir.

Benzer şekilde, enerji arzındaki çeşitliliğinin yanında, bir ülkenin ithalata bağımlılığı da ekonomik güvenliğin derecesi adına belirleyicidir. Çünkü tarihsel perspektiften bakıldığında devletler ile kendilerine atfedilen üretim rolleri, o ülkelerin tarım veya sanayi ülkesi şeklinde adlandırılmalarına neden olmuştur. Buradan bakıldığında bir ülke ekonomisinin büyümesi ve gelişmesi için tarih boyunca gerekli olmuş olan hammadde temini ile enerji kaynaklarına sorunsuz ulaşabilmek, ülkenin geleceğini değiştirebilen bir parametre olarak karşımıza çıkabilmektedir (Turgutoğlu, 2021: 86-89).

Buzan'a göre (2008: 121-123), ekonomik güvenlikleştirme yaklaşımında dört farklı konu önem taşımaktadır:

- ✓ **Devlet Devlete Karşı:** Devletlerin karşılıklı güç dengesine giriştikleri, sürekli olarak savaştıkları, anarşik yapının ikinci düzeyindeki düzensizliklere yönelik olarak Westfalyan uluslararası ilişkiler yaklaşımına ait geleneksel kaygılar.
- ✓ **Devlet Sivil Olmayan Topluma Karşı:** Devletin anarşinin ilk şeklini meydana getiren sivil düzensizliğe yönelik olarak çözüm oluşturduğu geleneksel Hobbesçu gündem.

✓ **Devlet ve Sivil Toplum Karşı Karşıya:** Devleti, çıkarların savunucusu ve baskı birimi olarak gören Hobbesçu anlayışın yerine, elit çıkarların savunucusu olarak görenlerin temel kaygısı.

✓ **Sivil ve Sivil Olmayan Toplum Karşı Karşıya:** Devletin varlığının hemen hemen sona erdiği ve bu nedenle önceki üç ihtimali ortadan kaldırıp toplumun sivil ve sivil olmayan yanlarını birbirleriyle ve dünyanın geri kalanıyla saf doğa durumunda bıraktığı düzen.

Güvenlikleştirme¹⁴ sayesinde (ekonomik güvenlikleştirme dâhil) bir ülkenin güvenliği ile çıkarları tanımlanarak düşman - tehdit algısı oluşturulur, iç - dış politikada güvenlik elitinin belirleyici olmasına imkân sağlanır.

Güvenlikleştirilen tehdit genellikle duruma göre değişir. Çünkü belli bir zaman geçtikten sonra güvenlik elitleri (belirleyicileri) tarafından düşman ve tehdit zinciri dışına çıkılması ihtimali, yani güvenliksizleştirme/güvenlikdışlaştırma aşamasına geçilmesi söz konusudur. Güvenlikleştirme gibi, güvenliksizleştirme de ucu açık bir süreçtir (Kalaycı, 2017: 83, 84).

1.3.2. Sektörel Güvenlik

Kopenhag Okulu, işlevsel perspektiften sektörle ilgili analiz çerçevesi oluşturur. Güvenlik; askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel olarak ele alınır, güvenlikleştirme teorisi bu sektörlerle uyulanır. Sektörler, bütün birimler arasında bulunan ilişki ve etkileşimin belli bir boyutunun vurgulandığı mercekler olarak tanımlanır (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 59). Askeri güvenlik; devletlerin karşılıklı askeri kapasitelerinin siyasi ve stratejik niyetler ve amaçlar çerçevesinde nasıl algılandığı, Siyasi güvenlik; devletlerin istikrarı ve hükümet sistemleri ile meşruiyeti sağlayan ideolojilerin sağlamlığı ele alınmalıdır. Ekonomik güvenlik; bir devletin gücü ve vatandaşlarının refah düzeyini korumak ve makul bir yaşam standardı sağlamak için gereken kaynak, finansman ve pazarlara etkili bir şekilde ulaşabilme

¹⁴ Üç aşamalı güvenlikleştirme süreci:

1-Referans nesneleri; Varoluşsal bir tehditle karşılaşıldığı varsayılan, yaşamını sürdürmek için meşru bir iddiaya sahip olan varlıklar.

2-Güvenlikleştiriciler (Ajanlar); Referans öznesinin önemli bir tehditle karşı karşıya kaldığını ilan eden, bu konuyu güvenlik kapsamına alan oyuncular.

3-İşlevsel edenler; İlgili (askeri, iktisadi, siyasal, çevresel, toplumsal) alanın dinamiklerine etki eden oyuncular (Rustamov, 2008: 44-46).

gücü değerlendirilmelidir. Toplumsal güvenlikte; ulusal kimlik, dil, kültür, dini yapı ve gelenekler gözetilmelidir. Son olarak çevresel güvenlikte ise; devletler dahil olmak üzere bütün insani örgütlenmelerin içinde bulunduğu ekolojik sistem, bölgesel ve küresel olarak korunmalıdır.

Bu güvenlik tehditlerinin nitelendirilmesinde temel kıstas söylemdir. Söylem olarak dile getirilmedikçe, hiçbir konu güvenlik tehdidi olarak kabul edilmez. Buzan, bu sektörlerin birbirine bağımlı olduklarını vurgulamaktadır (Öztürk, 2007: 40, 41). Sektörler aşağıdaki beş başlıkta ayrı ayrı ele alınmaktadır.

1.3.2.1. Askeri Güvenlik

Askeri güvenlik sektörü, devletlerin silahlı saldırı ve savunma kapasiteleriyle, niyetleriyle (gelecek planlarıyla) ilgilenmektedir. Güç kullanımı istenmeyen sonuçlara çok hızlı bir şekilde yol açabileceğinden, askeri eylemler diğer sektörlerdeki tüm emekleri bir defada yok edebilir. Bu sebeple askeri tehditlerin ulusal güvenliğe yönelik endişeler içerisinde en yüksek seviyede bulunduğunu belirtmek gerekir. Balıkçı teknelerinin taciz edilmesi, cezalandırma amaçlı baskınlar, bir bölgenin gasp edilmesi, işgal ve toplumun varlığına yönelik abluka ve bombalama türü saldırılara kadar çok geniş bir yelpazede incelenebilecek olan askeri tehdit, büyük ya da küçük hedeflere yönelik de olabilir.

Askeri tehditlerin doğrudan veya dolaylı olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Tehdit bazen doğrudan devlete değil, devletin dışarıdaki çıkarlarına yönelik de olabilir. Müttefiklerin ulaşım güzergâhları ile stratejik bölgelerin tehdit edilmesi de askeri sektör başlığı altında incelenir. Batı'nın petrol arzına yönelik güvenlik kaygısı bu konuya iyi bir örnektir (Buzan, 2015: 108).

1.3.2.2. Siyasi Güvenlik

Bu türden tehditler bir devlet örgütünün istikrarına yöneliktir. Siyasi tehditlerin amaçları belli bir politikanın uygulanması için baskı yapılmasından, bir hükümetin devrilmesine kadar giden bir süreçte işleyebilir. Bunun yanında, ayrılıkçılığın teşvik edilmesine, devletin siyasi ikliminin askeri bir saldırı öncesinde zayıflatılmasına yönelik olarak da gerçekleşebilir. Tehdidin siyasi bir varlık olan devlete yönelik gerçekleşmesi tıpkı askeri tehditler gibi korkutucudur.

Fikirler ile geleneklerin farkları siyasi tehditlerin oluşumunda önemli bir etkindir. Bu durum, uluslararası anarşik yapının temel gerekçelerindendir. 20. yy'da liberal (demokrat), komünist, faşist ve İslami fikirler, tıpkı 19. yy'da cumhuriyetçi ve monarşik fikirlerin birbirleriyle çekiştikleri gibi uygulamada çatışma halindedir ve değişen ve dönüşen siyasal görüşlerle bu durum günümüzde de devam etmektedir.

İdeolojiler arasında bulunan zıtlıklar nedeniyle, herhangi bir devlet, karşı devletin ideolojisini temsil eden fikirler tarafından tehdit altında hissetmiştir. İdeolojiler arasındaki karmaşık rekabet, bir siyasi tehdidin ulusal güvenlik meselesi olarak ele alınmasındaki esas zorluklardandır. Zira her biri, kendine taraf devşirebilecek bazı fikirlere ve değerlere sahiptir. Amerika'da anti-komünizm, Sovyetler'de ise anti-emperyalizmle karşı ideolojik fikirlerin yayılması çözüm olarak sunulmuş (Buzan, 2015: 109) ve tehdidin etkileri azaltılmaya çalışılmıştır.

1.3.2.3. Ekonomik Güvenlik¹⁵

Ekonomik güvenlik konusunda hem bireysel hem de ulusal düzeyde araştırmalar yapılmakta, sosyologlar ile antropologlar konuya bireysel olarak yaklaşırken, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimciler devlet merkezli tanımlar yapmaktadırlar. Bu anlamda, bireylerin ekonomik güvenlik kaygıları ile makroekonomik düzeydeki ekonomik güvenlik sorunlarının birbirlerinden ayrı değerlendirilmesi pek mümkün görünmemektedir.

Ulusal ekonomik güvenlik ile ilgili makroekonomik politikaların bireyler üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak önemli etkileri vardır. Örnek verilecek olursa, tarımsal alanda korumacılık ile ilgili bir dış ekonomik politika uygulaması, kırsal bölgede tarımla uğraşan vatandaşın geçiminin güvence altına alınması amacını da bünyesinde barındırmaktadır (Dent, 2007: 205).

Seyidoğlu (2009: 92); serbest ticaretin bir ülkenin sahip olduğu bol faktörlerin reel geliri yükselttiğini, kıt faktörlerin ise reel geliri düşürdüğünü ve Ricardo modelinden yaklaşık bir asır sonra ekonomistlerin, serbest ticaretin ülkede yaşayan insanların tamamının yararına, korumacılığınsa tamamının zararına olduğunu benimsediklerini kaydederek, Stolper ile Samuelson'un bu yanılığı giderdiğini

¹⁵ Ekonomik güvenlik; seviyeler ve uygulamalar başlığı altında ikinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

belirtmiştir. Stolper ve Samuelson Teoremi'nde, bir ülkenin ticarete açılması sonucunda gelir dağılımı, ihracata konu ürünün yoğun bir şekilde kullandığı üretim faktörlerinin lehine değiştirecektir görüşü savunulmaktadır.

Finansal anlamda kalıcı önlemler olarak ifade edilen ekonomik güvenlik koşul ve dönemsellik ilkeleri gereği açıklanacak olursa; kavramın zenginlik, refah ve ekonomik bağımsızlık gibi makroekonomik değerlerle birlikte ele alınması doğru olacaktır. Enerji ve hammadde kaynakları ile kilit endüstri ve girişim sahalarına sahip olma, bunun yanında doğal kaynakları çıkarabilme ve işleme potansiyeli bir ülkenin ekonomik egemenliği ile ilgilidir. Bu durum bir ülkenin etken veya edilgen durumunu, ekonomik olarak yeterlilik ve gelişmişlik düzeyini de belirlemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ekonomik güvenlik, bir devletin sosyoekonomik gelişiminin dış tehditlerden ve baskılardan uzak olduğunu ortaya koymaktadır.

Ekonomik çıkarların korunması, ekonomik gelişim yeteneğine sahip olmak ve ekonomik riskler karşısında güçlü durabilmek bir devletin ekonomik güvenlik politikası için büyük önem taşımaktadır (Turgutoğlu, 2017: 120).

Çeşitli toplumsal gruplarla bireylerin hayat koşulları ve bunların yoksulluğa karşı korunmalarıyla doğrudan ilgili olan ekonomik güvenlik terimi, bu tanım çerçevesinden değerlendirildiğinde geleneksel birey güvenliği ve sosyal güvenlik kavramlarına yakın bir anlam barındırır. Buradaki yaklaşımlar, bireyin yaşam standardına yapılan bir vurgunun yansımasıdır.

Ekonomik güvenlik, bireyler ile ailelerin, içinde bulundukları topluma ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi olarak katılma imkânına sahip olabilecekleri, yeterli seviyede ekonomik kaynaklara erişimin garanti altına alındığı, istikrarlı bir hayat seviyesi demektir. Bu manada güvenlik, sadece fiziki olarak ayakta kalmak değil, toplumun katılımcı bireyine sunulacak olan çeşitli kaynakları da kapsayacak şekilde genişlemiş bir tanım olarak ele alınmalıdır (Mesjasz, 2008: 143).

Ekonomik güvenliğin ulusal düzeyde ele alınışında ise, tıpkı güvenlik kavramında olduğu gibi çok farklı görüşler bulunmaktadır. Günümüzde ekonomik güvenlikle ilgili yorumların olgu sonrası oluştuğunu belirten Mesjasz, bununla ilgili olarak ayırt edilebilir iki analiz düzeyinden bahsetmektedir:

“İlk olarak, ekonominin devlet güvenliğini belirleyen bir unsur olarak değerlendirildiği ve ekonomik değerlendirmelerde devlet güvenliğinin refah üzerindeki etkisinin dikkate alındığı küresel, devlet ve devletlerarası düzeyler vardır. İkinci düzey ise ekonomi kuramının gelişiminde, devlet dışı sosyal birimlerin (kurumlar, bölgeler, şirketler, bireyler) güvenliğinden oluşur” (Mesjasz, 2008: 130).

Bu görüşü Buzan (1991’den aktaran Mesjasz, 2008: 130) şu şekilde açıklamaktadır: Devlet eğilimli ekonomik güvenliğin temel sorunu “ekonomik güvenlik fikri, anarşinin siyasi yapısı ile piyasanın ekonomik yapısı arasındaki ilişkiye dair oldukça siyasi ve çözümsüz sorunlar üzerine konumlandırılmıştır”. Buzan (1998: 8) ekonomik güvenliği ise; bir devletin ekonomik gücünün ve refah seviyesinin kabul edilebilir bir düzeyde devam ettirebilmesi amacıyla kaynaklara, finansman araçlarına ve pazarlara ulaşabilmesi gücüyle ifade etmektedir.

Kapysh’nin (2016’dan aktaran Dudin vd., 2018: 463) görüşüne göre, herhangi bir ülkenin ekonomik güvenliğini anlamak için; Ekonominin enerji kaynaklarına ve fiyatlara bağımlılığı, ülkenin dünya sahnesindeki siyasi statüsü, sanayi gelişim seviyesi, tarımsal iş geliştirme seviyesi, istihdam ve işsizlik seviyesi, inovasyon bileşeninin ve inovasyon teknolojisinin gelişim seviyesi, ithal ikame seviyesi ve komşu ülkelerin gelişme düzeyinin kavranması ile konu açıklığa kavuşturulabilir.

Kahler (2005’ten aktaran Kalaycı, 2017: 4) ekonomik güvenliği hükümetler açısından yeni olmayan bir iş alanı olarak betimler. Kahler, Hirschman ile Baldwin’in formüle ettiği “devlet zanaatının el çantasındaki parçalar, yani kendi politikalarını ve diğer devletleri etkileyen araçlar” cümlesine atıfla ekonomik araçları önemli görür. Modern dünyada ekonomik güvenliğin bir sorun olduğunu, bu konudaki en büyük düğümün, küreselleşen dünyada ekonomik refahın, kurumlar ve onların politikalarının uyumlarının ne kadar istendiği noktasında olduğunu vurgular.

Kalaycı’ya (2017: 4) göre ekonomik güvenlik; şu an ve gelecekte hak olan yaşam standardının sağlanması ve bunun sürdürülmesidir. Bunun için de istikrar, adil gelir paylaşımı ve diğer kaynaklara sahip olmak gerekir.

CSIS (2004’ten aktaran Aykın, 2012: 11) ekonomik güvenliği; “ülke vatandaşlarının yüksek ve artan yaşam standartlarını sürdürmek amacıyla işgücü ve sermaye verimliliğini göreceli olarak sürekli artırmayı teşvik eden gerekli şartların sürdürülmesi” şeklinde açıklamaktadır.

Yong (2007:66) ise ekonomik güvenliği iki yönlü ele alarak, bir tarafın rekabetçilik, diğer tarafın ise ekonomik egemenlik olduğunu vurgulamaktadır.

Bunların yanında Cable (1995: 306, 307) ekonomik güvenlik ile ilgili dört tanım üzerinde durur. İlk olarak askeri perspektiften, bir devletin kendisini savunabilmesi için gereken ticari yatırım ilişkilerine ve askeri teknolojiye sahip olabilmesine vurgu yapmaktadır. İkinci olarak, askeri ve siyasi güvenlik yönünden ele aldığı tanımlamada, ekonomik araçların saldırı ve savunma amacıyla kullanılmasını, ambargo, boykot ve enerji arzlarının kısıtlanmasını vb. öne çıkarmaktadır. Üçüncü tanımda, ekonomik güçle ilgili jeo-ekonomi ve ekonomik savaş terminolojisinin kullanıldığı, hasımların güvenliklerine ekonomi yolu ile zarar verilmesi konusundan bahsetmektedir. Buradaki jeo-ekonomi kavramı ile serbest piyasayı ve bununla elde edilecek kazancın devletin kullandığı ekonomik güç araçlarının kullanılması yoluyla ele geçirilmesini öneren merkantilistlerin tartışmalarını kasteder. Son olarak ekonomik güvenlik; küresel, sosyal ve çevresel istikrarsızlık penceresinden ele alınmaktadır (Rüma, 2019:1).

Ekonomik güvenlik, bir devletin ulusal güvenliğinin en önemli unsurudur. Ancak her ülkenin ekonomik güvenlik algısı, ülkenin gelişmişlik düzeyine, demokratik yapısına, uluslararası sistem içerisindeki yerine, kültürüne ve benzer devlet geleneklerine göre değişiklik gösterebilmektedir (Aykın, 2017: 4).

1.3.2.4. Toplumsal Güvenlik

Toplumsal tehditlerin siyasi olandan ayrımı güç olabilir. Devletlerarası ilişkilerde toplumsal seviyedeki dış tehditlerin ulusal kimliklere yönelik saldırılar anlamına gelmesi, bu tehditleri siyasi alana çeker. Toplumsal tehditler genel olarak siyasi ve askeri tehditlerin tamamen olmasa da kısmi çıktısı olarak görülür. Nazi Almanyası'ndan Slav ülkelere yöneltilen tehditler bu kapsamda ele alınabilir. Daha düşük yoğunlukta ele alınacak olursa, fikir etkileşimi ve haberleşmenin siyasi anlamda kültürel ve toplumsal tehditlere neden olması örnek gösterilebilir.

Dilin, dinin, kültürün ve geleneklerin devletin temelinde oynadıkları roller nedeniyle dış etkilerden korunmaları gerekir. Yerel kültürün zayıf ve küçük olması, sıradan etkileşimler yoluyla siyasi içerikli yozlaşmalara neden olabilir. Bu bağlamda, Fransızların güçlü bir ulusal kimliğe sahip olmalarına rağmen Amerikan fastfood kültüründen korkması buna örnek teşkil edebilir (Buzan, 2015: 112).

Kopenhag Okulu düşünürlerinden Buzan, Weaver ve Wilde (1998'den aktaran Baran ve Macar, 2017: 257) toplumsal güvenlik sektörünü üç ana başlıkta ele almaktadırlar: göç, yatay ve dikey rekabet. Göç halinde, nüfus kompozisyonu değişebilir ve ev sahibi toplum kimliklerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalır (Çinlilerin Tibet göçü). Yatay rekabet, toplumsal grubun komşu kültürlerden etkilenmesi tehlikesini içerir (Kanadalıların Amerikalaşmadan endişelenmesi). Son olarak dikey rekabette, ayrılıkçı grupların (örneğin Katalanlar) ya da entegrasyonun (Yugoslavya-AB örneği) daha geniş ya da daha dar kimliklere çekilmesi tehdit oluşturur.

1.3.2.5. Çevresel Güvenlik

Buzan (1991'den aktaran Vural, 2018: 25) çevresel güvenliğin alanının çok geniş olduğunu ve sektörün, üzerinde yaşam bulunan bütün bölgelerin savunma sistemi geliştirmesiyle ilgilendiğini söyler. Kıt kaynaklar, iklim değişiklikleri ve kuraklık ile diğer çevre felaketlerinin hepsi, ayrıca bunların meydana getirdiği sorunlar çevresel güvenliğin inceleme alanına girer. Çeşitli çevre sorunlarının etkisi sadece bir alanda ya da bölgede değil, tüm dünyada ciddi sonuçlara neden olabilir. Sınır aşan kirlilikler (Nepal'deki orman kayıplarının Bangladeş'teki selleri tetiklemesi) ya da Nil nehrinden kaynaklı su paylaşımı konularının askeri gücün kullanımına sebep olması işten bile değildir. Bunların yanında büyük boyutlu çevresel tehditlerin ulusal güvenlik sorunu olarak ele alınması çok daha zordur. Örneğin ozon tabakasından kaynaklı çevreyle ilgili tehdit sorunu bir şekilde somutlaştırılmış olsa bile, bu sorunun ulusal güvenlik meselesi olarak ele alınması ve çözüme kavuşturulması pek mümkün görünmemektedir. Zira ısı artışı Hollanda ve Maldivler gibi deniz seviyesindeki ülkeleri tehdit etse bile, Rusya ve Kanada gibi ülkeler ısınmadan kısmen yararlanabilirler (Buzan, 2015: 118).

Çevrenin güvenlik ile bağlantısına yönelik araştırmalar 60'lı ve 70'li yıllara dayanmaktadır. Ancak kavramın ekolojik tehditlerden korunmak amacıyla ortaya çıkışı Kopenhag Okulu'nun çalışmaları ile başlamış, çevresel problemler ve küreselleşme süreci içerisinde oluşan öteki sorunlardan hangisinin güvenlik konusu olarak ele alınabileceği sorusu ortaya atılmış, güvenlikleştirme-güvenlikdışlaştırma kavramları, diğer tüm sektörlerde olduğu gibi, çevresel sektör için de yol gösterici olarak uygulayıcıların istifadelerine sunulmuştur (Vural, 2018: 35).

Tablo 1.2. Güvenlik Sektörleri

Güvenlik Sektörleri	İlgili Oldukları Alan
Askeri	Baskı İlişkileri
Siyasi	Otorite, Yönetim Statüsü, Tanıma İlişkileri
Ekonomik	Ticaret, Üretim, Finans İlişkileri
Toplumsal	Kolektif Kimlik İlişkileri
Çevresel	İnsan Faaliyetleri ve Gezegenin Biyosferi İlişkileri

Kaynak: Lüleci, 2013: 14

Sabit tehdit oluşturmayan askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel tehdit konuları arasındaki değişimler, dar askeri aktüaliteden, daha geniş güvenlik çalışmalarına doğru itici bir güçtür.

Askeri güvenlik konuları tehdit sıralamasındaki birinciliğini hala korumaktadır ve sistemin anarşik yapısı devam ettiği sürece askeri tehdit hayati öneme sahip olacaktır. Ancak sistemdeki gelişmiş devletler açısından, askeri tehditler diğer sektörlere göre ilgisi azalan bir konudur. Çünkü büyük güçler arasında yaşanan nükleer silahlanma yarışı nedeniyle, toplumsal ve siyasal güvenlik konuları kendiliğinden ön plana çıkmış, askeri güvenliğin gündemi durağan hale gelmiştir.

Bunların yanında ekonomik ve çevresel tehdit konuları da daha aktif ve merkezi hale gelmiş, küreselleşme nedeniyle artan etkileşim, genel bilincin artmasına yardımcı olmuştur. Sonuç olarak, tüm sektörlerdeki güvenlik vurgusunun karşılıklı bağımlılığı, tehdit kaynaklarıyla ortak mücadeleyi gerektirmektedir (Buzan, 2015: 119).

Tablo 1.3. Genişletilmiş Güvenlik Kavramları

Güvenlik Kavramları	Gösterilen (Kimin Güvenliği?)	Risk Altındaki Değer (Neyin Güvenliği?)	Tehdit Kaynağı/Kaynakları (Kimden/Neden Korunma?)
Ulusal Güvenlik (Siyasi, Askeri Boyut)	Devlet	Egemenlik, Toprak Bütünlüğü	Diğer Devlet, Terörizm (Devlet Dışı Aktörler)
Toplumsal Güvenlik (Boyutu)	Milletler, Toplumsal Gruplar	Ulusal Birlik, Kimlik	(Devletler) Milletler, Göçmenler, Yabancı Kùltürler
Ekonomik Güvenlik	Bireyler (Tüccarlar)	Ticaret, Üretim, Finans İlişkileri	Devletler, Terörizm, Küreselleşme
İnsan Güvenliği	Bireyler, İnsanlık	Beka, Hayat Kalitesi	Devlet, Küreselleşme, Küresel Çevre Sorunları, Doğa, Terörizm
Çevresel Güvenlik (Boyutu)	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık
Cinsiyet Güvenliği	Cinsiyet İlişkileri, Yerli Halk, Azınlıklar	Eşitlik, Kimlik, Dayanışma	Ataerkil, Totaliter/Erktekelci Kurumlar (Hükümetler, Dinler, Elitler, Kùltür) Hořgörüsüzlük

Kaynak: Taşdelen ve Giray, 2020: 282

Yukarıda verilen ve eleştirel bir bakış açısı sunan tabloda, güvenliğin sağlanması için sorulan sorular ve bunlara verilecek cevapların günümüzdeki güvenlik yaklaşımlarına katkıları ele alınmaktadır (Taşdelen ve Giray, 2020: 282). Tablo ele alınış biçimi bakımından güvenlik yaklaşımlarının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

1.3.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksi

Kopenhag Okulu'nun 1990'lardan bu yana çalışmaları içerisinde yer alan Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (Regional Security Complex Theory-RSCT), güvenlik konusunda bölgelerin dinamiklerini yeniden öne çıkarmayı amaçlamaktadır. Teoriye göre, bir bölgedeki aktörler arasında daha özerk güvenlik dinamikleri olabilmektedir (Buzan vd., 1998: 7, 8).

Huysmans (2007'den aktaran Baysal ve Lüleci, 2015: 73, 74) bölgesel güvenlik kompleksini Kopenhag Okulu perspektifinden coğrafi olarak tanımlayarak, bunun içerisinde bulunan güvenlik pratiklerinin daha da bağımlı olduğu bölgesel güvenlik sisteminin varlığına dikkat çekmiştir.

Buzan, dünyadaki bütün devletlerin güvenlik yönünden birbirlerine bağımlı olduklarını, fakat güvensizliklerin ve tehditlerin ülkelerin birbirlerine olan yakınlıklarıyla ilgili olduğunu vurgular. Birbirlerine uzak olan ülkelerin, birbirlerine yakın olan ülkelerle olan güvenlik durumları farklıdır. Bu nedenle de coğrafi ayrımlar, güvenlik bağımlılıklarıyla ve faktörleriyle alakalı güvenlik kompleksleri oluşturur (Buzan ve Waever, 2003: 46).

Bölgesel güvenlik kompleksi, Kopenhag Okulu tarafından 90'lı yılların başından itibaren ele alınmaya başlamış, ancak 1995'te kavramsallaştırılan güvenlikleştirme kuramı sonrasında güvenlik kompleksi kavramı da değişime uğramıştır. 1995 tarihinden önce güvenlik algı ve kaygıları birbirinden ayrı düşünülemeyen devletler güvenlik kompleksi içerisinde ele alınırken, bu tarih sonrasında güvenlikleştirme-güvenlikdışlaştırma akışları birbirleriyle bağımlı olan devletler güvenlik kompleksi kavramının bakış açısını oluşturmuştur. Kopenhag Okulu bünyesinde çalışmalarını sürdüren Buzan ve Waever tarafından yayımlanan "Regions and Powers: The Structure of International Security (2003)" isimli eserde dünya değişik "güvenlik kompleksi" bölgelerine ayrılmış¹⁶ ve yazarlar bütün bölgelerdeki birbirinden farklı güvenlik konularını ayrı ayrı analiz etmişlerdir (Baysal ve Lüleci, 2015: 74).

¹⁶ Bahse konu çalışmada, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avrupa, Sovyetler sonrası oluşan bölge, Orta Afrika, Güney Afrika, Ortadoğu, Doğu Asya ve Güney Asya bölgelerinin güvenlik sorunlarına sektörel olarak, güvenlikleştirme perspektifinden yaklaşılmıştır (Miş, 2012: 29).

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK GÜVENLİK KURAMI

SEVİYELER VE UYGULAMALAR

Güvenlik kuramlarının açıklanmasının ardından, çalışmamız açısından önemli bir yer tutan ekonomik güvenlik, ekonomik güvenliğin seviyeleri ve uygulamaları ile son olarak seçilmiş ülkelerin ekonomik güvenlik yaklaşımları incelenecektir.

“Ekonomik güvenliğin geniş uygulama alanı olan mutlak bir değer olduğu düşüncesi bir yanılsamadır ve bunun arayışı bir kuruntudur. Ekonomik güvenliğin gerçekliği çelişkilerle dengeler arasındaki özgün şiddetli bağ ile birleştirilmiş kaygan bir göreliliktir. Kıyaslanabilir önemi olan bir şeyler kaybolmadan neredeyse hiçbir şey kazanılamaz” (Buzan, 2015: 192).

2.1. Bireysel Ekonomik Güvenlik (Mikro Seviye)

BM Kalkınma Programı tarafından yayımlanan 1994 yılındaki İnsani Kalkınma Raporu’nda birey güvenliği ilk kez resmi olarak ele alınmış, ekonomik ve siyasi güvenlik, gıda, sağlık, çevre güvenliği ve şiddete uğramama gibi konular birey temelli olarak çerçevelendirilmiştir (Dedeoğlu, 2020: 37). Bu bağlamda yiyecek güvenliği, sağlık güvenliği, topluluk güvenliği ve siyasi güvenlik gibi bireylerin hayatlarını etkileyen unsurlar öne çıkarılmıştır. Burada bireylerin belli miktarda bir gelirinin garanti edilmesi gerekmektedir.

Bireyler ile ailelerin yaşadıkları toplumlara ekonomik, politik, sosyal, kültürel açılardan katılmalarını sağlayacak yeterli seviyede kaynak sunacak istikrarlı bir yaşam düzeyi bireysel ekonomik güvenlik olarak ele alınabilir. Bu anlamda bireyin ekonomik güvenliği, sadece fiziksel olarak ayakta kalabilmenin dışında, toplum hayatına katılımı sağlayan bazı kaynakları da kapsamaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO) ile bağlı kuruluşu olan Sosyal Güvenlik Departmanı¹⁷, bunun için ekonomik güvenlik dizini şeklinde bir öneride bulunmuş, bu dizinde aşağıdaki alt unsurlardan bahsedilmiştir:

¹⁷Sosyo-Ekonomik Güvenlik Endeksleri (Socio-Economic Security Indexes), <http://www.ilo.org/sesame/SESHELP.IndiceDB_Desc>, (28.11.2021).

- ✓ İşgücü Piyasası Güvenliği
- ✓ İstihdam Güvenliği
- ✓ İş Güvenliği
- ✓ Yetenek Güvenliği
- ✓ Yapılan İşin Güvenliği
- ✓ Temsil Güvenliği
- ✓ Gelir Güvenliği

Bu yedi farklı güvenlik dizini dışında yaşlıların gelir güvenliği durumlarının hesaplanması için emekli aylığı endeksi oluşturulmuştur. Burada ekonomik güvenliğin, bireyin temel ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde ele alınması, birey güvenliğinin ana unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birey güvenliği konusunda basit bir ölçüt olarak “Bireysel Kalkınma Endeksi (Human Development Index–HDI)” BM Kalkınma Programınca hazırlanan Bireysel Kalkınma Raporlarında yıllık olarak yayımlanmaktadır. Toplumsal hayatın ekonomik boyutuna dair ekonomik göstergeler birey güvenliğinde önemli bir kısmı meydana getirmektedir (Mesjasz, 2008: 143, 144).

Ekonomik güvenlik insanın temel hakkıdır. Ekonomik güvenliğin sağlanması sonucunda kişilerin hayati değerleri ve yaşam tarzları içsel ve dışsal tehditler karşısında korunabilmektedir. Genel olarak mikro açıdan ifade etmek gerekirse ekonomik güvenlik, bireylerin ekonomik kayıplara sebep olan zorluklar karşısında korunma derecesi olarak da ifade edilebilir (Turgutoğlu, 2021: 32).

2.2. Şirketlerin/Firmaların Ekonomik Güvenliği (Meso Seviye)

Meso seviyede yapılan çalışmalarda, mikroekonomi ve makroekonominin incelemediği kurumsal yönler incelenir. Meso seviyede, neo-klasik ekonomik teorelin bilgiye ulaşma özgürlüğü ve şeffaflığı, haksız rekabeti önleme gibi kurumsallaşma seviyelerine odaklanılmaktadır.

Meso seviye, gelişen ekonominin ara bölümü olarak mikroekonomik ve makroekonomik aktiviteler arasında orta düzeyde ekonomik gücü, eylemi ve kuralları içermektedir. Bu analiz düzeyinde firmalar ile hane halkı arasında ekonomik bağlantıların ortaya çıkarılması hedeflenir (Turgutoğlu, 2021: 33).

Meso seviye ilk bakıldığında sermaye sınıfına ait ekonomik güvenlik olarak algılsa da aslında sınıfların ekonomik güvenliği olarak ele alınır. Özel sektör yatırımları ile büyümeye katkı sağladığı değerlendirilen ekonomik güvenlik, bürokrasi, sivil haklar ve kaynak tahsisinin güvenliği birlikte ele alınmaktadır.

Ekonomik güvenliğin analizi ve kamu yatırımları arasında bulunan ilişki genel olarak düşüktür ve hatta nadiren negatiftir. Bu durum, ekonomik güvenliğin, özel sektör yatırımlarıyla arttırılabileceği yönündeki görüşler ile tutarlıdır. Özel sektör yatırımları ekonomik büyümeye önemli katkı sağlamaktadır. Kamulaştırma ile terör risklerinde meydana gelen azalmalar, büyüme belirleyenleri ile özel sektör yatırımları için önemli güvenlik bileşenlerindendir (Turgutoğlu, 2021: 34, 35).

2.3. Ulusal Ekonomik Güvenlik (Makro Seviye)

Egemen bir devletin ulusal güvenliğinin en önemli unsurlarından biri olan ekonomik güvenlik; ülkenin gelişmişlik düzeyine, ekonomik büyüklüğüne, demokratik yapısına, uluslararası sistem içerisindeki yerine, kültürüne vb. devlet geleneklerine göre değişiklik gösterebilir. Birçok disiplinle etkileşim halinde olan ekonomik güvenlik ulusal düzeyde ele alındığında ülkeler güvenliğinin referans nesneleri, korunacak değerler ise; ekonomik değer ve menfaatler, enerji kaynakları, dış ticaret vb. unsurlardır. Ulusal ekonomik güvenliğe yönelik tehditler, farklı ülkelerin, uluslararası / uluslar-üstü yapıların ya da çok uluslu şirketlerin başka bir ülkenin ekonomik egemenliğini zayıflatmak ve kendi politik amaçlarını gerçekleştirmek için ekonomik enstrümanları kullanmasıyla oluşturdukları tehditler olabilir (Aykın, 2017: 4). Bu nedenle ulusal ekonomik güvenlik, bir ülkenin makro-ekonomik politikalarının önemli bir parçası olarak görülür. Neu ve Wolf (1994'ten aktaran Aykın: 2012: 11) "Ulusal Güvenliğin Ekonomik Boyutu" isimli kitapta, ABD eksenli ekonomik güvenliği: "Amerikan ekonomik çıkarlarını, bu çıkarlara tehdit oluşturan veya engelleyen olay, gelişme ve faaliyetlere karşı korumak ve ekonomik çıkarları daha üst noktalara ilerletmek" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımda Neu ve Wolf'un tehdit kapsamını geniş tuttukları ancak ekonomik güvenlik konusunu yalnızca ulusal çıkarları korumakla değil, ilerletme boyutuyla da ele aldıkları görülmektedir.

Mesjasz'a göre, bir ülkenin ekonomik güvenliği üç şekilde açıklanır:

“Herhangi bir aktörün (referans nesneleri) ekonomik eylemleri ile bir ülke/devletin güvenliği üç açıdan birbirine bağlıdır. İlk olarak, saf ekonomik güvenlik, bir ülkenin refah ve işleyişini tehlikeye atabilecek potansiyele sahip, ekonomisine yönelmiş tehditlerle ilgilenir. İkinci olarak, müreffeh bir ekonomi askeri güç için bir zemin olarak düşünülür ve üçüncü olarak, askeri eylemler (askeri harcamalar, savaş ve çatışmalara dâhil olmak) bir ülkenin güvenli işleyişini tehdit edebilir” (Mesjasz, 2008: 140, 141).

Ulusal ekonomik güvenlik terimi, bir ülkenin sürdürülebilir evrensel büyüme, kalkınma ve istikrarına atıf yapmakta, bu açıdan da makro-ekonomik göstergelere, kurumsal kapasitelere, dışa yönelik açıklık ve öğretim yapısına önem vermektedir. Birçok faktör, ulusal ekonominin korunması ve sürdürülebilmesi için önem taşımaktadır. Ulusal ekonominin yapısal gelişim süreci, ülkenin bilim ve teknik potansiyelini ekonomik yapısına entegre edip edememesiyle doğrudan ilgilidir.

Bunların yanında ekonominin kendi kendine yeterliliği, kayıt dışı ekonominin kontrolü ve sosyo-kültürel farklılıklara eğilim ile demografik özellikler de ekonomik güvenliği dolaylı olarak etkileyen faktörlerdendir (Aydın, 2008: 8).

Küresel ekonomi devletlerin egemenlik alanlarını daraltmakta, diğer taraftan da güçlü devletleri ulusal ekonomik güvenliklerini sağlamlaştırmak için birbirlerine yaklaştırmaktadır. Ayrıca Bretton Woods sonrası uluslararası ekonomik düzeni şekillendiren IMF, WB ve FED gibi kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve diğer küresel oyuncular da ekonomik güvenlik ve istikrarı etkileme yetisine sahiptirler (Turgutoğlu, 2018: 922). Bugün ekonomik güvenliğin uluslararası boyutu, politik ve askeri güvenlikten de önemli hale gelmiştir. Bu nedenle istihbarat örgütlerinin, ülkelerinin ulusal güvenliklerini sağlamak için öncelikle bu hedeflere angaje olabilmeleri önemli görülmektedir (İnan, 2008: 10, 11).

2.3.1. Kavramın Gelişim Süreci

Ulus devletlerin ortaya çıkış süreci, yaşanan iki büyük yıkım ve ardından 20. yy’ın ikinci yarısına damga vuran soğuk savaş ulus devletlerin gelişimine ve ayakta kalmasına büyük katkı sağlamış, daha sonra SSCB’nin dağılması, ABD’nin tek süper güç olarak dünyaya hâkim olması ve küreselleşmenin etkisi ile ulus devletlerin egemen güçlerinde göreceli olarak azalma görülmeye başlanmış, Westfalya ile birlikte egemen siyasi aktör haline gelen devletler küreselleşme sürecinin etkisiyle (serbest piyasanın baskın hale gelmesi) ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmeye başlamışlardır.

Yaşanan süreci bazı kesimler ulus devletlerin zayıflaması olarak okurken, diğer kesim ise, aksine bu gelişmelerin ulus-devletleri güçlendirdiğini, ayakta kalmak isteyen ülkelerin kendilerini koruma niyetiyle hareket ettiklerini, bu sebeple de ulus-devletlerin yapısal düzenlemelerle ülkelerini koruma altına aldıklarını belirtmektedir. Ancak, uluslararası örgütlerin dünya düzeyinde artan terör olaylarını ve her türlü istikrarsızlığı sona erdirme konusunda etkin olmamaları, göç dalgalarını kontrol edememeleri, ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel krizlere müdahale konularında yetersiz kalmalarının yanında, uluslararası ekonomik gücü elinde bulunduran sermaye sahiplerinin ulus-devletlerin hâkim olduğu pazarlara girebilmeleri için izin ve yetki alma zorunlulukları gibi nedenlere bakıldığında, ulus-devletlerin halen birer güç odağı olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır (Yılmaz ve Akbulut, 2016: 72).

Ekonomik güvenlik kavramı, 1970'lerdeki küresel şok ve sonrasında uluslararası politik ekonominin önem kazanmasıyla birlikte beşeri bilimlerde ağırlığı hissedilen ABD dış politikasının da önemli bir ögesi olmasına karşı, ülkelerin farklı öncelikleri bulunduğu için görmezden gelinmiştir. Ancak 1980'ler ve sonrasında devletler ekonomik meseleleri ulusal güvenlik perspektifinden algılamaya başlamış, bu değişim, gelişmemiş ülkeler açısından, o dönemdeki açlıkla savaş, temel ihtiyaçları giderme ve ekonomik kalkınma gibi benzer sorunların ele alınmasına, batılı ülkeler içinse, uluslararası ekonomik sorunların siyasallaştırılarak yüksek politikanın bir alanı olmasına vesile olmuştur. Bunun sonucunda geleneksel realizmin yüksek ve alçak politik konulara bakışındaki ayrım da değişiklikler yaşanmıştır (Eğri, 2017: 41).

Soğuk savaşın bitmesi, küreselleşmenin hız kazanması ve 11 Eylül saldırıları sonrasında güvenlik terimi, anlamı ve kapsamı itibari ile önemli değişikliğe uğramıştır. Ülkelerin birbirlerine ve uluslararası ekonomik sisteme bağlı ve bağımlı oldukları günümüzde, herhangi bir ülkenin güvenlik sorunlarının yalnızca askeri boyutta aranması eksik bir yaklaşım olacaktır. Özellikle politik tercihlerde ekonomik faktörlerin ve toplumsal refah konularının artan rolü ve gelişen askeri teknolojiler açısından ekonominin kazandığı önem, günümüz dünyasında ekonomi ve teknolojinin ülkelerin güvenliği bakımından ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Güvenlik, toplumun refahı artıracak yeni kaynakların üretilmesi, bunun yanında yeni bölüşüm biçimlerinin geliştirilmesi ve bunların korunması gibi farklı bakış açılarına doğru algılanmaya da başlamıştır (Aykın, 2012: 38).

Ulus devletlerin ortaya çıkışına paralel olarak, 19. yy'da ve 20. yy'ın ilk yarısında, ekonomik güvenlik askeri gücün tahakkümü altında kalmış, ülkeler ekonomilerini dış tehditlerden korumak, istikrarı sağlamak, yeni pazarlara açılmak ve refahı artırmak amacıyla sert güç kullanma yoluna gitmişlerdir. Ancak 1990'ların sonunda güvenliğin yalnızca askeri bir konu olmadığı noktasından hareketle Kopenhag Okulu farklı sektörlerdeki sorunları da inceleyerek güvenlik konusuna yepyeni bir anlayış kazandırmıştır. Bu sektörlerden olan ekonomik güvenlik, Kopenhag Okulu'nun başlattığı araştırmaların hız kazanmasıyla birlikte, günümüzdeki önemini hala korumakta ve alandaki çalışmalara devam edilmektedir.

2.3.2. Kavramın Boyutu

Politik ekonomi çalışmalarının, uluslararası ilişkilerin temel konularından olan “güvenlik” çalışmalarıyla yakın ilişkisi vardır. Ulusal ve uluslararası politik ekonominin güvenlik çalışmalarına eklemlenmesinin, devletin ulusal çıkarlarının ve bunların ulusal güvenlik politikası çerçevesinde anlaşılmasında önemi büyüktür. Bu ayrıca, devlet ve birey boyutunda “ekonomik güvenlik” tartışmalarının çözümlenmesine katkı sağlar. Örneklendirmek gerekirse:

“ABD ve Britanya'nın ana güvenlik stratejilerinin ekonomi politiği üzerine yapılan geniş çaplı bir araştırma, bu güvenlik stratejilerinin ülke üretimlerinde yer alan fâillerin ekonomik amaç ve stratejileri ile ilişkisine dikkat çekmiştir: ihracat temelli hareket ederek küresel ihracat rekabetinde yer alanlar sürekli dış pazar arayışında olduğundan müdahaleci siyasetleri desteklerken, küresel ekonomi içerisinde fazla yer almadan iç pazara yönelik üretimde yer alanlar ise daha ziyade dışa kapalılığı savunmuşlardır. Dolayısıyla, hükümet ve devletlerin uyguladıkları güvenlik siyasetleri, bu gruplarla ilişkilerinden etkilenmiştir. Nitekim bu da, hem devlet hem de birey düzeyinde ekonomik güvenlik için önemlidir” (Rüma, 2019: 5).

Birey güvenliğinin daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için çeşitli “birey güvenliği raporu” çalışmaları yapılmış, bu bağlamda, toplumsal hayatın ekonomik boyutu ile ilgili ekonomik göstergelerin birey güvenliğinin (ekonomik olarak) önemli bir vechesi olduğu görülmüştür (Mesjasz, 2008: 144). Ekonomik güvenliğe yalnızca piyasa mekanizmalarının gelişmesi ve korunması olarak bakmak doğru değildir. Çünkü kavram bir hayli siyasallaşmış ve ekonomik güvenliğin tartışılmasına yeni boyutlar eklenmiştir. Mesjasz'a göre aşağıdaki konuların da bu kapsamda ele alınması gerekmektedir (2008: 133, 134):

- ✓ “Liberal ekonomik yaklaşım ve farklı biçimlerde isimlendirilen (orthodox/heterodox) ve yerleşik görüşe meydan okuyan yaklaşımlar”,
- ✓ “Liberal ekonomik ideoloji ve sürdürülebilir büyüme”,
- ✓ “Küreselleşmenin sonuçları”,
- ✓ “Küreselleşme ve bölgeler, uluslar ve bireyler arasında gelir dağılımı (yoksulluk, ekonomik kutuplaşma)”,
- ✓ “Ekonomik ve siyasal yönetim sorunları (uluslararası şirketler, uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar, devletler, ulus-aşırı kuruluşlar, sivil toplum örgütleri)”,
- ✓ “Ortak yönetim (hissedarların çıkarlarına karşı halka açık şirketin durumu)”.

Piyasa sisteminin işleyişi ve dışarıdan herhangi bir müdahalede bulunulup bulunulmadığına bakılmadan, ulusal ve uluslararası düzeydeki ekonomik güvenlik aşağıdaki muhtemel tehditlerle ilintilidir:

- ✓ “Doğal kaynakların arzına bağımlılığın yarattığı hassasiyetler ve tehditler”,
- ✓ “Dünya ticaretinin, özellikle de mali piyasanın genel istikrarsızlığından kaynaklanan tehditler (çeşitli kapsam ve boyuttaki tahmin edilemez veya tahmin edilememiş krizler)”,
- ✓ “Korumacılığın ve ekonomik milliyetçiliğin yeniden güçlenmesi”,
- ✓ “Askeri güvenlik ve ekonomi (savunmaya dayalı siyasal güvenlik, savunma ekonomisi)”,
- ✓ “Ekonomik güvenlik ve diğer sektörlerdeki güvenlik”,
- ✓ “Piyasa mekanizmalarının bireylerin ve grupların refahı üzerindeki etkisi (birey güvenliği)”.

Yukarıdaki klasik konular, ekonomik enstrümanların güvenlikleştirilmesiyle bağlantılı olarak teorik değerlendirmeler ile desteklenmelidir. Bu durumda ise aşağıda belirtilen konuların da göz önünde bulundurulması zorunludur:

- ✓ “Tehditler, riskler, hassasiyetler”,
- ✓ “Tehditlerin önceden öngörülmesi ve tahmin edilmesi”,
- ✓ “Güvenlikleştirme, güvenlikdışlaştırma, pazarlama ve ekonomik güvenlik”,
- ✓ “Piyasa hiyerarşisinin çeşitli düzeylerinde kriz yönetimi”.

2.3.3. Kavramın Temel Unsurları

Ekonomik güvenlik kavramının ve ilgili çalışma alanının gelişmesi için ekonomik güvenliğin unsurlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu unsurlar tanımlanırken dış ekonomi politikaları (FEP) ve dış ekonomi politika güçleri (FEP Powers) çerçevesinde konu sınırlandırılmıştır.

Arz zincirleri ile arz zinciri güvenliği, finans / kredi, piyasaya giriş, tekno / endüstriyel yetkinlik, sosyo / ekonomik paradigma ile sınırlar üstü toplum, sistem ve

müttefik güvenlikleri, teknik politikaların uygulanma alanlarıyla ilişkilidir ve ayrı olarak ele alınan bu unsurlar birbirleriyle etkileşim içindedir.

Bir unsurun araç veya hedef olarak seçilmesi halinde diğer unsurlarla ilgili sonuçlar da alınmaktadır. Bu unsurların, kavramsal anlamda ilişkili oldukları alt başlıklar ise ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısıyla ilişkilidir. Herhangi bir dönemde öne çıkan ihtiyacın, sonraki bir dönemde farklı olması muhtemeldir (Eğri, 2017: 58).

Tablo 2.1. Ekonomik Güvenlik Denklemi

$E_G = (T_P + E_D) \times D_U$	
Ekonomik Güvenlik (E_G) =	(Teknik Politikalar (T_P) + Ekonomik Diplomasi (E_D)) X (Destekleyici Unsurlar (D_U))
Teknik Politikalar (T_P) =	(Arz Güvenliği + Piyasaya Giriş Güvenliği + Finans Kredi Güvenliği + Tekno-Endüstriyel Yetkinlik) + (Sosyo-Ekonomik Paradigma ve İktisadi Sistem Güvenliği + Sınırlar Arası Toplum Güvenliği ve Müttefik Güvenliği)
Destekleyici Unsurlar (D_U) =	(Ekonomik Verilerin Güvenirliği + Politika Yapıcıların İtibarı ve Güvenirliği + Kurumsal Yapıların Güvenirliği ve Şeffaflığı + Hukuki İşleyişin Güvenliği)

Kaynak: Eğri, 2017: 59

Denkleme göre; teknik politikalar ve ekonomik diplomasinin uygulanmasından dolayı ekonomik güvenlik doğrudan etkilenmektedir. Bunun yanında, destekleyici unsurların varlığından da misliyle etkilenmektedir. Teorik politikalar ile ekonomik diplomasi ne kadar hayata geçirilirse geçirilsin, bir ülkenin destekleyici unsurları eğer yoksa ekonomik güvenlik tehdit altındadır (Eğri, 2017: 59).

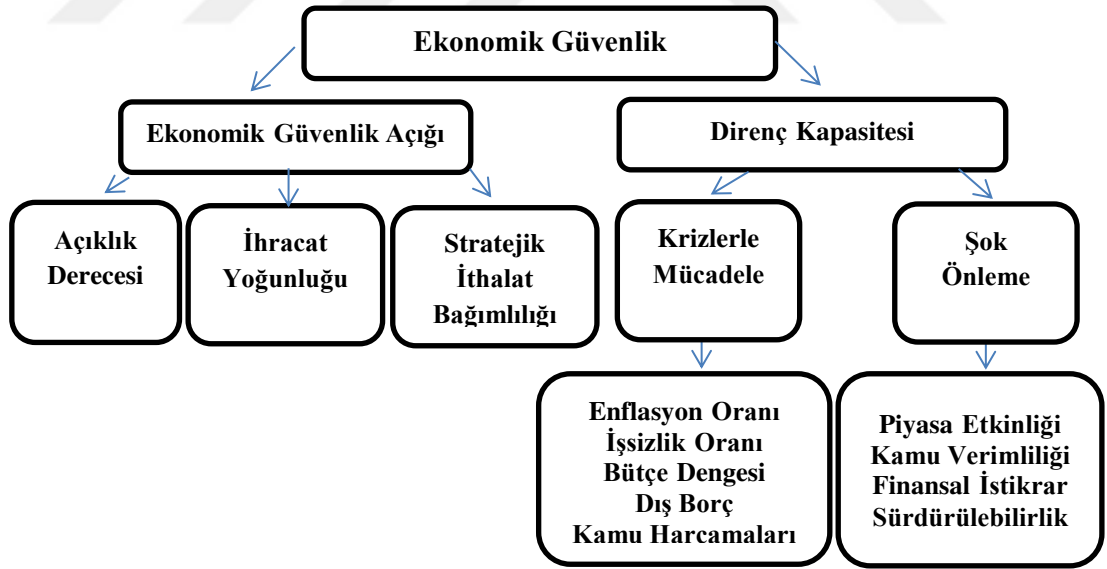
2.3.4. Ulusal Güvenlik ve Ekonomik Güvenlik İlişkisi

Herhangi bir aktörün ekonomik eylemleriyle bir ülkenin güvenliği üç farklı açıdan birbirine bağlıdır. Bunların ilki olan salt ekonomik güvenlik, bir ülke için, refah ve işleyişe yönelik tehlike potansiyeli barındıran, ekonomiye yönelik tehditler ile ilgilenmektedir. İkincisi olan sağlam bir ekonomi, askeri gücün zemini olarak değerlendirilir. Üçüncü ve son olarak askeri harcamalar (askeri eylemler) ülkenin güvenlik işleyişine yönelik tehdit içerebilmektedir.

Ekonomik güvenlikle ilgili tanımlamaların ilk grubunda, devletin güvenliği ve refahı ile ilgili bağlantılar ortaya konur. Ekonomik araçlar uzun zamandır devletlerin başka devletler ile onların politikalarına yönelik etki oluşturmak amacıyla kullanılabilecek araçların arasında yer almaktadır. Geleneksel olarak ekonomik güvenlik, bahse konu araçların kullanıcısı olan diğer devletlerden bağımsız olmaktadır. Güvensizlik, diğer devletlerin karşısında hassas durumda kalmaktır. Ekonomik bağımlılığın bu türden bir hassasiyet oluşturmaya sebep olma ihtimali açısından, ekonomik bağımsızlık konusu egemen bir devlet tarafından önemle ele alınır. Ekonomik güvenlik, günümüzde devlet güvenliğinin önemli bir parçası olarak sıkça bahsedilen bir kavramdır.

Bu bağlamda 1952 yılında William Paley tarafından yönetilen “Maden Politikası Komisyonu” raporu olan “Gelecek İçin Kaynaklar” -Resources for the Future, (RFF)- ABD’de bulunan kaynak rezervleriyle ilgili araştırma yapılması için kar amacı gütmeyen bir kurumun doğmasına olanak sağlamıştır. Rapor, güvenlik ile ekonomi arasında doğrudan bağlantı kurmuştur (Mesjasz, 2008: 140, 141).

Şekil 2.1. Ulusal Ekonomik Güvenlik Seviye Belirleme Modeli

Kaynak: Briguglio vd. (2008’den aktaran Turgutoğlu, 2021: 26)

Şekildeki modele göre, ekonomik kırılganlığa neden olan yüksek seviyedeki açıklık ekonomik koşullarda belli bir hassasiyete sebep olurken, ihracat yoğunluğu kadarki ticari ilişkinin çeşitliliğinden kaynaklı eksiklik ve dar bir ihracat aralığı, risk ve bağımlılık meydana getirebilir.

İthalatta, enerji ve endüstriyel malzeme kaynaklı istikrarsızlık ile asimetrik yabancı mal, hizmet ya da kaynaklara bağımlılık, ekonomik kırılganlıkların önemli nedenlerindendir.

Gıda ve sanayi ya da enerji ithalatındaki tedarik sıkıntıları, egemen bir ülkenin ekonomisinde en önemli unsurdur. Bu bağlamda, enerji güvenliği ve ekonomik güvenlik öncül bağıntıdır denilebilir.

Ekonomideki sürdürülebilir/istikrarlı özellik, yalnızca piyasa mekanizmalarındaki işleyişe değil aynı zamanda stratejik olarak kaynaklara ve ürünlere de yaslanmaktadır.

Yurt dışı kaynaklı stratejik kaynakların ve ürünlerin tedarikini üstlenen devletin dış politik hamleleri, ulusal ekonomik güvenliğin arz tarafında tehdit oluşturmaktadır. Zira devletin ekonomik güvenliğine etki eden her risk ve tehdit başa çıkılması, aynı zamanda önleyici (proaktif) bir güvenlik ortamı sağlanması için hayati öneme sahiptir. Bu kapsamda, yukarıdaki modele göre, ulusal ekonominin belirli veya belirsiz risk ve tehditler karşısında direnç gösterme dayanıklılığı/kapasitesi metodolojik açıdan incelenmelidir (Turgutoğlu, 2021: 24, 25).

“İhracatın ithalatı karşılama oranını artırma, ihracatı çeşitlendirmek için ürün ve pazar bulma, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme, yeni petrol sahaları ya da yeni enerji kaynakları ortaya çıkarma, “ara malı ithalatçı” ülke konumundan “mahreç ülke” statüsüne geçme gibi asimetrik bağımlılığı azaltıcı çabalar, devletin pasif kalmasına yol açan yapısal ekonomik faktörlerin aşılma direncini artıran unsurlar olarak sıralanmaktadır” (Turgutoğlu, 2021: 25).

Yukarıdaki ifadelerinde Turgutoğlu, ulusal güvenlik ve ekonomik güvenlik arasındaki ilişkiye yönelik olarak çözüm önerilerine işaret etmektedir. Güçlü bir ulusal güvenlik ve güçlü bir ekonomi için, bağımsız politikalarla belirlenmiş ekonomik güvenliğin tesis edilmesi ülke geleceği açısından büyük önem arz etmektedir. Huntington (1993’den aktaran Aykın, 2012: 24) ulusal güç parametreleri içindeki ekonomik kapasiteye dair şu tespitleri yapmaktadır:

“Ekonomistler, ekonomik faaliyetlerin bir zenginlik unsuru olmanın yanında bir güç kaynağı olduğu gerçeğini görmezden gelmektedirler. Gerçekten ekonomi, ulusal gücün en önemli kaynağıdır ve bunun için ülkeler arasında mücadele ve çatışmalar kaçınılmazdır. Ekonomik güç, bir ülkenin dünya politikasında lider mi, yoksa takip eden bir ülke mi olacağının belirlenmesinde gittikçe artan bir öneme sahiptir”

Ulusal gücün ölçülmesine yönelik olarak, J. David Singer tarafından 1963 yılında geliştirilen, “Ulusal Yetenekler Bileşke Göstergesi”¹⁸ (Composite Indicator of National Capabilities-CINC), kısa-orta-uzun vadelerde ülkelerin ulusal güçlerini dönem etkilerine göre ölçmeyi hedeflemektedir. Endekse göre diğer ülkelerin kısa vadede etkilenmesi için askeri güç gerekmektedir.

Orta vadede, endüstriyel faaliyetlerdeki kapasite, uzun dönemde ise demografik faktörler bulunmaktadır. En çok kabul gören ulusal kapasite ölçme yöntemi CINC’ye göre, 2007 yılında sırasıyla; ÇHC, ABD, Hindistan, Japonya ve Rusya başı çekmektedir. Bir başka bakış açısına göre, bahse konu ulusal güç ölçme endekslerindeki en önemli eksiklik, bunların politik boyutu ihtiva etmemesidir. Zira ulusal gücün harekete geçirilmesindeki en önemli unsurlar hükümetler ile yönetim kaliteleridir (Aykın, 2012: 23, 24).

1963 yılında çeşitli alanlarda (demografi, ekonomi, askeri) geliştirilen, altı bileşenden oluşan ve kısa-orta-uzun vadede bir ülkenin ulusal gücünü dönem etkileri açısından ölçmeyi hedefleyen CINC endeksinin yanı sıra, 1990’lı yıllar sonrasında yeni dünya düzeni içerisinde öne çıkan bazı ülkeler tarafından ilave güç analizleri/endeksleri oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Bu bağlamda, Çin ile Hindistan menşeli endekslerin yanı sıra, sert güç ile birlikte yumuşak gücü de öne çıkaran farklı ulusal güç endeksler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalardan olan “Kapsamlı Ulusal Güç” (Comprehensive National Power-CNP), yükselme trendi içerisinde olan ÇHC’nin dünyadaki yeri ile ilgili gelecekteki beklentileri ölçmek amacıyla birçok Çinli akademisyen tarafından ortaya konulmuş olan, tek bir formülasyon içermeyen ve Comprehensive National Strength (CNS)’nin farklı yönleriyle değerlendirilebilen, farklı bileşenlerden meydana gelen bir endekstir. Endeks, sert gücün yanı sıra yumuşak güç unsurlarını da ihtiva etmektedir.

¹⁸ “(CINC=(TPR+UPR+ISPR+ECR+MER+MPR) / 6)

TPR= Ülke nüfusunun dünya nüfusuna oranı,

UPR= Ülke şehir nüfusunun dünya şehir nüfusuna oranı,

ISPR= Ülke demir ve çelik üretiminin dünya üretimine oranı,

ECR= Ülke temel enerji tüketiminin dünya enerji tüketimine oranı,

MER= Ülke askeri harcamasının dünya askeri harcamasına oranı,

MPR= Askeri personel sayısının dünya askeri personel sayısına oranını ifade etmektedir” (Aykın, 2012: 23, 24).

Tablo 2.2. CNP Yönteminde Temel Ulusal Güç Unsurlarının Toplam Güç İçinde Ağırlıkları

Ulusal Güç Unsurları	Ağırlıkları
Toplam Ulusal Güç	1,0
Doğal Kaynaklar	0,08
Ekonomik Faaliyet Kapasitesi	0,28
Dış Ekonomik Faaliyet Kapasitesi	0,13
Bilimsel ve Teknolojik Kapasite	0,15
Toplumsal Gelişmişlik Düzeyi	0,10
Askeri Kapasite	0,10
Kamunun Düzenleme/Kontrol Kapasitesi	0,08
Dış İlişkiler Kapasitesi	0,08

Kaynak: Pilsbury (2000’den aktaran Aykın, 2012: 24)

Yukarıda da değinildiği gibi, 1990’lı yılların başlarından itibaren, soğuk savaş dönemindeki ulusal güç göstergelerine yönelik çalışmalardan farklı endeksler oluşturulmuş, soğuk savaş dönemindeki askeri gücün ağırlığı yerini, ekonomi, uluslararası rekabet ve etkide bulunma, bilim ve teknoloji gibi unsurlara bırakmıştır. Bu durum gelişmekte olan “Kapsamlı Ulusal Güç” -Comprehensive National Power- CNP- benzeri göstergelerden anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki tablo “Kapsamlı Ulusal Güç” göstergesinin, alt unsurlarına ait ağırlıkları içermektedir. Tablodaki en önemli husus, ekonominin ulusal güç içerisindeki ağırlığıdır (Aykın, 2012: 24).¹⁹

Sert gücün uygulanmasına yönelik etkilerin azalması ile birlikte, yumuşak güç öğeleri ön plana çıkmış, son yıllarda ulusal güçlerin karşılaştırılmasında kullanılan endekslere bakıldığında bu öğelerin ağırlığının artmaya başladığı gözlemlenmiştir.

National Power Index (NPI), ulusların güçlerini değerlendirme ile küresel etki kapasitesini; ekonomik, askeri, teknolojik, diplomatik ve popülerite unsurlarıyla ölçmektedir. Bunların yanında “Lowy Institute” tarafından Asya’da meydana gelen dönüşümün küresel ölçekteki güç dengeleri üzerindeki etkilerini analiz etmek amacıyla “Asia Power Index”, Asya Pasifik bölgesinde bulunan 25 ülkeyi, 8 tematik ölçü ve 114 göstergeyle değerlendirmektedir.

¹⁹ Ekonomik Faaliyet Kapasitesi ve Dış Ekonomik Faaliyet Kapasitesinin (% 28+% 13) toplamı neredeyse yarıya yakın olarak % 41 oranında ağırlığa sahiptir. Bu, ekonominin ulusal güç içerisindeki konumuna işaret etmektedir.

Benzer şekilde “Elcano Royal Institute” tarafından “Elcano Global Presence Index” oluşturularak, 110 ülkenin küresel varlıkları ekonomi, savunma ve yumuşak güç unsurlarıyla ortaya konmaktadır. Ayrıca, yalnızca yumuşak güce odaklanan “Softpower30”, 30 farklı ülkenin dış dünyadaki algılarını kültür, dijitalleşme, eğitim, girişimcilik, işbirliği ve siyasal kurumlar başlıkları ile anketler yaparak değerlendirmektedir (İnan ve Biber, 2020: 60, 61).

2.3.5. Ulusal Ekonomik Araçlar ve Politik Amaçlar

Ekonomik araçların, askeri araçlar yerine ya da tamamlayıcısı şeklinde kullanımı, ulusal güvenlik ile ekonomi ilişkisinin başka bir boyutunu meydana getirmektedir. Bu bağlamda, uluslararası ekonomik önlemler; hedef ülke/ülkeleri, önlemleri gerçekleştiren ülke bakımından arzulanan bir durum veya tutuma sevk etmek amacıyla bazı değerlerden yoksun bırakma ya da bazı değerlerle ödüllendirme şeklinde tanımlanabilir (Sönmezoğlu, 2005: 387).

Bugün ekonomik önlemler, devletler açısından önemli bir dış politika aracı olarak görülmektedir. Ekonomik içerikli önlemler cezalandırıcı ya da ödüllendirici olabilmektedir (Aykın, 2012: 26).

Ekonominin uluslararası ilişkiler alanında ağırlık kazanması, devletlerin dış politika sahasında başka devletleri etkileme ve / veya yönlendirme aracı olarak ekonomiyi aktif olarak kullanması sonucunu doğurmuştur. Ekonominin dış politika uygulamalarında araç olarak kullanılması ancak gelişmiş ülkeler açısından mümkün olmaktadır.

Bunun yanında, ekonomik araçların, başka devletlerin davranışlarını/tutumlarını etkilemek amacıyla kullanılabilmesi için, bahse konu ülkeler arasındaki mevcut ekonomik ilişkilerin asimetrik ve bağımlı olması gerekmektedir (Arı, 1997: 346).

2.4. Seçilmiş Ülkelerin Ulusal Ekonomik Güvenlik Yaklaşımları

Gelişmiş ülkelerde ekonomik güvenlik konusu tüm boyutlarıyla ele alınarak kurumsallaştırılmıştır. Ayrıca ilgili yasalar çıkarılarak, ekonomik tehdit ve fırsatlara yönelik kurumlar arası koordinasyon da en üst düzeyde sağlanmıştır. Özellikle istihbarat teşkilatlarına önemli görevler verilmiştir. Bu bağlamda Mesjasz’a göre, bir devletin ekonomik güvenliği 1996 tarihinde ABD’de kabul edilen “Ekonomik

Güvenlik Kanunu”nun öngördüğü ekonomik casusluğa karşı koymaya da indirgenebilir. Buna yönelik olarak devlet kurumları, ekonomik güvenlik konusunu genel olarak refahla ve iyileşen yaşam koşullarıyla ilişkilendirmişlerdir. Konuyla ilgili, Kanada Güvenlik İstihbarat Servisi’ne (CSIS 2002’den aktaran Mesjasz, 2008: 141, 142) ait resmi bir belgedeki şu ifadeler dikkat çekmektedir:

“Ekonomik güvenlik, istihdam ve sermaye üretkenliğindeki uzun soluklu göreceli iyileştirmelerin ve dolayısıyla bir ülkenin vatandaşları için; içinde adil, güvenli ve dinamik bir ulusal ve uluslararası iş ortamının sağlanmasının da olduğu yüksek ve daha da iyileşen yaşam şartlarının sağlanması durumudur. Bu, tüm hükümetlerce arzulanan genel bir amaçtır”

Aşağıdaki seçilmiş ülkelerin “Ulusal Ekonomik Güvenlik” konusuna yaklaşımları ve bunların hukuki alt yapılarının oluşturularak istihbarat örgütleri vasıtasıyla uygulamaya geçirilmesi, ekonomik güvenlik konusunun devletlerin bekası açısından ne kadar önemli bir husus olduğunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.4.1. Amerika Birleşik Devletleri

Yabancı yatırımcılara ve yatırımlara karşı sınırlamaların yeni bir uygulama olmadığı ABD’de 1917 tarihinde “Düşmanla Ticaret Kanunu” çıkarılarak ABD Başkanı’na önemli yetkiler tanınmıştır. 1977 tarihli “Uluslararası Acil Ekonomik Güç Kanunu” ile ABD Başkanı’na yeni yetkiler verilmiş, bunların yanında, Japonya’nın ABD’de artan yatırımları nedeniyle “Savunma Üretimi Kanunu”nda bazı değişiklikler yapılmış ve ABD başkanına yabancıların ABD’de şirket alabilmelerinin önünü kapatan geniş yetkiler tanınmıştır.

2007 yılında “Yabancı Yatırım ve Ulusal Güvenlik Kanunu (FINSa)” isimli yasayla ABD’deki “Yabancı Yatırımlar Komitesi”ne statü kazandırılması amaçlanmış, farklı kurumların temsilcilerinden oluşan komitenin yabancıların şirket hissesi almalarını sıkı bir şekilde takip etmesi öngörülmüştür. Bu yasayla ayrıca, “Yabancı Yatırımlar Komitesi”nin Kongre’ye rapor sunması zorunlu hale getirilmiştir (Aykın, 2012: 94). 1947’de kabul edilen “Ulusal Güvenlik Yasası”yla ekonomik istihbarat birimi teşkil edilmiş, SSCB’nin dağılmasının ardından ise, hükümetler arasındaki ekonomi politikalarının koordinasyonu ve yönlendirilmesi amacıyla “Ulusal Ekonomik Konsey (NEC)” kurulmuştur. NEC, danışma ve ABD başkanının ekonomi politikalarını izleme çalışmaları yürütmektedir (İnan ve Doğan, 2018: 328).

2.4.2. Rusya Federasyonu

Rusya Federasyonu SSCB'nin dağılmasının ardından piyasa ekonomisine geçiş sürecini yaşamış, bunun gereği olarak da büyük özelleştirmelere girişerek ülkeye kayda değer yabancı sermaye çekmeyi başarmıştır. 1999 tarihinde “Yabancı Yatırımlar Federal Kanunu” çıkarılmış ve bu yasayla Rus Hükümeti'nin ülke savunmasına ve devletin güvenliğine yönelik tehdit olarak görülen yabancı yatırımları engelleyebilmesi öngörülmüştür. 2000'li yılların gelişile birlikte ABD ile bazı diğer OECD ülkelerinin yabancı sermaye yatırımları kapsamında yeni korumacı politikalar ve uygulamalara girişmesi, liberal ekonomiye geçiş sürecinin ekonomik kırılganlığını kısmen atlatmış olan Rusya'yı da korumacı bir “Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS)” politikasına yönlendirmiştir (Aykın, 2012: 99).

Soğuk savaş sürecinde KGB tarafından yürütülen ekonomik istihbarat çalışmaları sadece askeri endüstrinin geliştirilmesi değil, aynı zamanda daralan Sovyet ekonomisinin toparlanması ve batıyla açılan ekonomik makasın da kapatılması amacını taşımaktaydı. Bu kapsamda KGB, endüstriyel ve ekonomik casusluk faaliyetleri içerisine girerek batının ekonomik sırlarını ele geçirmeye çalışmış ve bunda kısmen de olsa başarılı olmuştur. Soğuk savaşın ardından serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan Rusya Federasyonu'nun ekonomik istihbaratla ilgili çalışmaları devam etmektedir. Devlet Başkanı Putin'in 2004 ile 2007 yılları içerisinde yaptığı konuşmalarda bu konuya vurgu yapılmıştır (İnan ve Doğan, 2018: 337, 338).

2.4.3. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin'in yabancı yatırımlara yönelik sınırlamalarındaki temel yaklaşım, yapılacak yatırımların Çin'in çıkarlarıyla uyumlu olup olmadığıyla ilgilidir. Çin'de uzun yıllar boyunca, ulusal güvenlik açısından kritik sayılan birçok sektördeki yabancı yatırımlar yasaklanmış, en son 2006 yılında “Devlet Varlık Gözetim ve Yönetim Komisyonu”na kritik ekonomik sektörlerin listesi yayımlanmıştır. Bu sektörlerde sınırlamalar ve sıkı devlet kontrolünün yapılması öngörülmüştür.

Çin'deki mevzuat, DHS yatırımlarının kontrolü ve sınırlandırılması, ayrıca yasaklanmasına yönelik birçok hukuki düzenleme içermektedir. Yabancı yatırımların temel politikaları “Yabancı Yatırımlar İçin Sanayi Rehberi Kataloğu”nda uygulamaya konulmuş, 1995 yılında ilk kez yayımlanan katalog içeriğinde 2007 yılında

güncellemeye gidilmiştir. Bununla, yabancı yatırım alanları üç kategoriye ayrılarak, teşvik edilen, sınırlanan ve yasaklanan DYS'ler şeklinde kontrol altına alınmıştır (Aykın, 2012: 95).

ÇHC ekonomik bilginin önemine istinaden “qing bao-bilgi toplama” kavramına önem vererek, teknik ve bilimsel dokümantasyon ağlarını oluşturmak amacıyla 1956 yılı içerisinde “Çin Bilimsel ve Teknik Bilgi Kurumu (ISTIC)”nu oluşturmuştur. Ayrıca “Çin Ulusal Güvenlik Bakanlığı” da önemli bir istihbarat kurumu olarak iç ve dış ekonomik istihbarat görevleri icra etmektedir. Bunun yanında “Ticaret Bakanlığı” da ekonomik istihbarat açısından önemli görevler yerine getirmektedir (İnan ve Doğan, 2018: 338, 339). Serbest piyasa ekonomisine entegre olan ÇHC'nin ekonomi alanında çok geniş sektörlere yayılan güvenlik ve istihbarat çalışmaları bulunmaktadır.

2.4.4. Kanada

Kanada'nın DYS için getirdiği en önemli kıstas, yapılacak yatırımların ülke ekonomisi için net fayda sağlamasıdır. Son dönemlerde büyük şirketlerinin yabancı yatırımcılarca satın alınması ve devlete ait şirketler tarafından yatırımların artması, ülkede ulusal ekonomik güvenlik kaygılarının artmasına sebep olmuştur. Çin menşeli kamu şirketleri tarafından Kanada enerji varlıklarına yönelik yatırımlar, kaygıların daha da artmasına neden olmuştur. 2007 yılında başka ülkelerin kamu şirketlerinin Kanada'da yapacakları yatırımlara yönelik yayımlanan bir karar ile bazı şartlar getirilmiş, bununla, Kanada şirketleri için öngörülen kurumsal yönetim standartlarının başka ülke kamu şirketleri için de geçerli olması kabul edilmiştir (Aykın, 2012: 101, 102).

Kanada'nın ekonomik faaliyetlerinin takibinden de sorumlu olan “Kanada Güvenlik İstihbarat Servisi (CSIS)”, ekonomik güvenliğe diğer ülkelerde olduğu gibi özel önem atfetmektedir.

Bununla ilgili olarak Nasheri (2005'ten aktaran İnan ve Doğan, 2018: 322) ekonomik casusluğun CSIS tarafından geniş bir perspektifle ele alındığından bahsederek, “ekonomik avantaj sağlamak amacıyla mal varlığı bilgisi veya teknoloji gibi ekonomik bilgiye yetkisiz erişim sağlamak suretiyle tasarımılanan yabancı bir devletin katıldığı veya kolaylaştırdığı yasadışı, gizli yapılan zorlayıcı ve aldatıcı faaliyet” ifadelerine vurgu yapmaktadır.

2.4.5. Almanya Federal Cumhuriyeti

Almanya'nın yabancı yatırımlara karşı ülkenin korunmasına yönelik düzenlemeleri "Alman Dış Ticaret ve Ödemeler Kanunu"nda ele alınmıştır. Alman hükümeti, Rus "Ulusal Refah Fonları (URF)"nın enerji sektörüne yaptıkları yatırımlar nedeniyle büyük rahatsızlık duymakta, Almanya Başbakanı tarafından URF'lerin politik saiklerle hareket etmesine yönelik kaygılar özellikle dile getirilmektedir (Aykın, 2012: 104, 105).

Almanya'nın ekonomisini korumak amacıyla yaptığı düzenlemeler 19. yy'daki Alman Devleti'nin kuruluş günlerine kadar götürülebilir. Bu tarihlerde Bismark Britanya'nın ticari egemenliği karşısında Alman devletinin itibarını korumak amacıyla bankacıları ve sanayicileri yakın işbirliğine teşvik ederek, Almanya endüstrisinin temelini atmaya çabalamıştır. Almanya'nın ekonomik istihbarat yapısında, hükümet ile sivil ekonomik kuruluşlar birbirleriyle koordineli olarak çalışmaktadırlar (İnan ve Doğan, 2018: 336).

Ulusal ekonomik güvenliği sağlama araçları (yasalar, kurumlar, üniversiteler, STK'lar, sektörler vd.) bir ülkenin bekası için en önemli enstrümanlardandır. Türkiye'nin içinde bulunduğu jeo-stratejik, jeo-politik ve jeo-ekonomik durum, bu araçların eşgüdümlü olarak kullanılmasını Türkiye açısından da bir zorunluluk haline getirmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ULUSAL EKONOMİK GÜVENLİĞİ

Çalışmanın bu bölümünde, Osmanlı Devleti’nin çöküş sürecindeki ekonomik nedenler ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ekonomik güvenlik oluşturma çabaları ve bu kapsamdaki hukuki gelişmeler güncel durum da göz önünde bulundurularak mercek altına alınacaktır. Ayrıca Türkiye’nin ekonomik güvenlik araçlarına değinilecek ve müteakip bölümde bölgesel tehditler ve fırsatlara geçilecektir.

“Yeni Türkiye Devleti iktisadî bir devlet olacaktır. Yeni Türkiye Devleti, temellerini süngüyle değil, süngünün dahi dayandığı iktisatla kuracaktır" M. Kemal ATATÜRK (Ülken, 2011: 100).

3.1. Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenlik Oluşturma Süreci

Türkiye’nin UEG oluşturma sürecinin anlaşılabilmesi için Osmanlı İmparatorluğu’nun son iki asırdaki ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal alanlarda batıya uyum sağlama sürecine odaklanılması ve buradaki başarısızlıklar ile bunların temel gereçlerinin anlaşılabilmesi gerekmektedir.

Batının 16 ve 17’nci yy’lardaki ekonomik gelişmelere paralel olarak hemen her alanda aydınlanmasına ve yükselmesine karşılık, Osmanlı’da 18’inci yy’ın başlarında girişilen ilk çabalar, yani Lale Devri²⁰ dönemi, imparatorluğun kurumsal ve zihinsel anlamda değişime hazır olmadığını göstermiştir.

Bahse konu dönemden 1918 tarihindeki fiilen yıkılışa kadar geçen sürede, imparatorluğun sanayi devrimi sürecini yakalayamamış olması, bunun sonucunda ham madde ve ihracat pazarına dönüşmesi, mali yapının iyiden iyiye bozulması, kurumlardaki liyakatsizlik²¹ ve savaşların ekonomiye etkileri devletin çöküş sürecindeki önemli sebeplerden olmuştur.

²⁰ 1718 yılında Osmanlı ve Avusturya arasında imzalanan Pasarofça Anlaşması ile başlayan Lale Devri süreci 1730 yılında Patrona Halil isyanıyla sona eren döneme verilen addır. Bu dönemde batı referans alınmış ancak Aydınlanma ve ilerleme yerine zevk ve sefa döneme hâkim olmuş, istenen sonuca ulaşılamamıştır. Ancak kurumsal yeniliklere girişilmesi açısından önemli bir devirdir.

²¹ 18. yy’da Osmanlı Devletinde başlayan Kaht-ı Rical, yani yetmiş devlet adamı eksikliği de imparatorluk bürokrasisinin tıkanmasının adeta iki kelimeyle formüle edilmesidir.

Özellikle kapitülasyonların²² ve bunların ayrıntılarını içeren çeşitli antlaşmaların menfi etkileri ile imparatorluk belini doğrultamayacak hale gelmiştir. Bunun sonrasında Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun ardından başlayan iktisadi çalışmalar, ekonomik bağımsızlığın önemini vurgulayan Atatürk'ün önderliğinde en üst seviyede ele alınmış, planlanmış ve uygulamaya konmuştur.

Yeni devletin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve çeşitli politik olayların etkisi ile sekteye uğrayan büyüme ve kalkınma hamlelerine yönelik çabalar bugün hâlâ devam etmektedir.

Bu kapsamda; Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş nedenleri incelenecek, ardından Türkiye'nin ulusal ekonomik güvenlik oluşturma süreci siyasi, hukuki ve diplomatik çabalar çerçevesinde ele alınacaktır.

3.1.1. Osmanlı Devleti'nin Çöküş Sürecindeki Ekonomik Sebepler

Avrupa'da yaşanan Rönesans ve Reformasyon hareketlerinin ardından başlayan aydınlanma ve çağdaş düşünceler, teknolojik buluşlar ile bunların getirdiği endüstri devrimi çeşitli nedenlerle Osmanlı Devleti'nden uzak kalmıştır. Fransız Devrimi'ni gerçekleştiren Fransız Burjuva sınıfı Osmanlılar tarafından oluşturulamamış, 19. yy'ın ortalarında küçük çabalar belirse de bu sınıf azınlıklar tarafından temsil edilmiştir.

Devletin sınırları içerisindeki ticaret, ithalat ve ihracat işleri Yunan, Yahudi ve Ermeni azınlıkların tekeline kalmış, dolayısıyla batının koruması altında olan azınlıklar “işbirlikçi burjuva sınıfı” olarak ticari faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Sander, 2016: 161, 162). Bu da zenginliğin azınlıkların elinde birikmesine ve bir güç olarak kullanılmasına neden olmuş, devletin ekonomik güvenliğini tehlikeye düşürmüştür. Bu son dönemlerinde Osmanlı, Avrupa'da oluşan merkantilist politikaların aksine gelenekçilik, iâşe ve fiskalizm ilkeleriyle yönetilmiştir. İâşedeki bolluk, gelenekçilikteki dengelerin korunması ve fiskalizmdeki maliyenin zenginliği ilkeleri imparatorluğu kurtaramamış, bunun karşısında, Avrupa'daki merkantilist politikalar batıdaki ticareti geliştirmiş ve yeni sektörlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

²² Ekonomik, siyasi ve sosyal ayrıcalık olarak tanımlanabilecek olan kapitülasyonlar ilk olarak Fatih Sultan Mehmet döneminde Venediklilere Osmanlı'da elçi bulundurma hakkı tanınarak verilmiş, Kanuni Sultan Süleyman döneminde de Fransa'ya çeşitli ayrıcalıklar tanınmıştır. İlk zamanlarda Osmanlı lehine işleyen bu durum, çöküş dönemindeki çeşitli antlaşmalarla devletin aleyhine dönüşmüştür.

Avrupa’da oluşan zenginlik talebin artmasına neden olmuş, ancak bu talebin kendi kaynaklarını karşılayamaması, bolluk ekonomisi ile yönetilen Osmanlı’da ucuz ithalin yolunu açmıştır. Bu ithalat durumu, devletin ayakta kalmasını imkânsız hale getirmiştir (Peker, 2015: 5).

Bunların anlaşılması için 1838 yılının 16 Ağustos günü Sadrazam Reşit Paşa’nın Boğaziçi’nde bulunan Balta Limanı’ndaki konağında Reşit Paşa’yla İngiliz Elçi Ponsonby arasında imzalanan “Serbest Ticaret Antlaşması”na göz atmak gerekmektedir. Balta Limanı Antlaşması olarak da bilinen ve bugün hâlâ tartışılmaya devam edilen antlaşmanın ardından Fransa ve diğer bazı Avrupa ülkeleriyle de benzer koşullar içeren antlaşmalar imzalanmış, bu antlaşmalarla Osmanlı Devleti ekonomik bağımsızlığını ve ekonomik güvenliğini yabancıların insafına bırakmıştır.

Balta Limanı Antlaşması’nın getirdiği düzenlemelerden bir bölümü devletin dış ticaret alanında uyguladığı tekel düzeni, özel sınırlamalar ve ek vergilerle ilgiliydi. Bu tarihten önce Yed-i Vahit uygulaması ile bir malın herhangi bir bölgedeki dış ticareti, özellikle ihracatı bir şahsın tekeline bırakılabilmekteydi. Belirli hammaddelerin veya gıda maddelerinde darlık çekildiği dönemlerde, malların ihracatı da yasaklanabiliyordu. Savaş zamanlarında maliyeye ek gelir sağlanması için dış ticarete ağır vergiler uygulanabiliyordu. Balta Limanı Antlaşması’yla bu düzene son verildi ve devlet bu yetkilerinden feragat etmiş oldu. Bununla birlikte Osmanlı hammaddeleri de dış ticarete açık hale getirildi. İç ticarete Britanyalıların katılmasının önü açılarak, Osmanlı ürünlerini benzer vergi koşulları altında satın almaları kolaylaştırıldı. Transit ticaret üzerinden alınan vergiler kaldırıldı ve benzer daha birçok vergi kolaylığı sağlandı. Britanyalılar, Osmanlı vatandaşlarından bile ayrıcalıklı hale geldi ve oluşan konjonktür gereği diğer devletlerle yapılacak antlaşmaların da önü açılmış oldu (Pamuk, 2018: 16,17). 1838 - 1864 döneminde yapılan mali ve ticari antlaşmalarla Osmanlı ekonomisi tümüyle dış etkilere açılarak bir pazar haline dönüştü. Ekonomik emperyalizm tüm boyutlarıyla devlete egemen oldu ve hukuki alt yapı da bundan etkilendi. Zaten güçsüz bir durumda olan köylüler ve sanatkârlar çöküntüye uğradı. Örnek vermek gerekirse, 1847 yılı öncesinde Bursa’daki 1.000 dokuma tezgâhında 32 ton ipek üretilirken, Avrupa mallarının ülkeye girmesi nedeniyle tezgâh sayısı 75’e, yıllık üretim 5.200 kg’a kadar düştü, hali hazırda iyi durumda olmayan rekabet gücü de yok oldu.

Bunların yanında ekonomi yönetiminin karar mekanizmaları da yabancıların eline geçti (Yıldız, 2007: 116-118). Ancak bu gelişmeler geleneksel malların yerine, bir pazar haline dönüşen Osmanlı'daki kapitalizme endeksli ham maddelere olan talebi artırdı.

Tablo 3.1. Osmanlı Dış Ticaretinin Yıllık Büyüme Hızları (%)

Yıllar	Cari Fiyatlarla		Sabit 1880 Fiyatlarıyla	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1839-54	5.3	5.5	5.3	6.4
1857-73	5.0	4.9	6.2	5.2
1879-99	1.2	0.6	2.7	2.5
1879-1907	4.3	6.0	3.4	4.6

Kaynak: Pamuk, 2018: 28

Tabloda, Kırım Savaşı (1853-1856) dönemi ve Avrupa ekonomik bunalımı dönemi (1873-1895) dışındaki yıllarda, Osmanlı'nın dış ticaretinin yüksek büyüme hızına sahip olduğu görülmektedir. Yapılan antlaşmalar ve İngiltere'nin emperyalist ağırlığı nedeniyle dış ticaretin önemli bir bölümü Osmanlı ile bu ülke arasında gerçekleşmiş, bunu Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri izlemiştir. Aşağıdaki tabloda, Osmanlı Devleti'nin ülkelere göre ithalat durumu gösterilmektedir.

Tablo 3.2. Osmanlı İthalatının Ükelere Göre Dağılımı 1830-1913 (%)

Yıllar	İngiltere	Fransa	Almanya	Avusturya
1830-32	19.0	9.9	3.1	16.9
1840-42	29.3	8.6	4.6	22.1
1850-52	25.5	9.3	9.7	26.2
1860-62	26.5	12.2	9.5	17.2
1870-72	32.4	12.3	13.6	12.9
1880-82	45.2	11.8	2.4	11.8
1890-92	35.9	12.4	10.3	9.8
1900-02	29.8	10.0	9.8	14.5
1909-11*	23.9	8.4	13.7	13.9

Kaynak: Pamuk, 2018: 33

***1912 Savaş Yılıdır.**

1830-1832 yıllarında Osmanlı'nın İngiltere'den ithalatı % 19 iken, Balta Limanı Antlaşması sonrasında ithalat oranının yükseldiği göze çarpmaktadır. Bu hızlı büyüme, diğer ülkelere göre gerçekleştirilen ithalatta görülmemektedir.

Pamuk, Osmanlı dış ticaretinin Balta Limanı Antlaşması sonrasındaki durumunu aşağıdaki ifadelerle açıklamaktadır:

“İngiltere’nin dünya pazarlarında rakipsiz olduğu bir ortamda imzalanan Serbest Ticaret Antlaşması, Avrupa ülkeleri içinde hiç şüphesiz en fazla İngiltere’nin işine yarayacaktı. Gerçekten de 1820’lerden 1880’lere kadar her geçen on yılda İngiltere’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun Asya vilayetleri pazarlarındaki durumu daha da güçlendi. Balkan vilayetlerinde ise Avusturya, İngiliz mamul malları ile rekabetin güçlüğüne rağmen, coğrafi yakınlıktan ve Tuna Nehri gibi ulaşım kolaylıklarından yararlanarak egemenliğini sürdürdü” (Pamuk, 2018: 30).

Bir pazar haline dönüşen Osmanlı’nın ülkelere göre ihracat verileri aşağıdaki tabloya göre incelendiğinde, yukarıdaki saptamalara paralel olarak, İngiltere’nin etkisi yine göze çarpmaktadır. Konuyla ilgili olarak Osmanlı ihracatı dağılım tablosunda, İngiltere’nin ardından Fransa’nın etkisi görülmektedir. Fransa için de önemli bir ticaret partneri olan Osmanlı İmparatorluğunun, 19’ncü yüzyılın yaygın mamul malı pamuklu dokumada İngiliz rekabeti karşısında gerilemesi, bu alanda ortaya çıkan açığın sınırlı bir kısmının Fransa ticaretindeki fazla ile karşılanması durumunu oluşturmuş (Pamuk, 2018: 30) ve bu durum tablodaki verilere yansımıştır.

Tablo 3.3. Osmanlı İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı 1830-1913 (%)

Yıllar	İngiltere	Fransa	Almanya	Avusturya
1830-32	13.3	14.3	2.1	30.9
1840-42	19.8	16.6	1.9	29.1
1850-52	20.1	15.8	11*	28.0
1860-62	23.5	29.9	0.5	16.8
1870-72	27.2	25.3	0.4	14.3
1880-82	23.5	28.0	0.5	6.1
1890-92	25.9	24.5	4.3	5.9
1900-02	25.9	19.2	7.2	7.8
1909-11**	17.9	14.1	11.4	8.0

Kaynak: Pamuk, 2018: 32

* Avusturya Üzerinden Geçen Osmanlı İhracatının % 80’i.

**1912 Savaş Yılıdır.

Yukarıdaki tablolarda açıklanan veriler dışında Osmanlı’nın ekonomik güvenliğini ve çöküşünü anlatabilecek bir başka önemli konu da ilk dış borcun alınmasıdır.

Batının sanayileşmesi ve gelirlerini artırması karşısında Osmanlıların bunu başaramamış olması, ayrıca Avrupa'nın sermaye birikimini götürebileceği kârlı yerler arayışına girmesi Osmanlı açısından çeşitli sıkıntılar meydana getirmiştir.

Osmanlı'nın sermayeye muhtaç olması nedeniyle borç alma devrinin başlaması kaçınılmaz hale gelmiş, antlaşmalar ile ticarete ortaya çıkan açık, sarayın artan harcamaları ve Kırım Savaşı (1853-1856) nedeniyle meydana gelen ekonomik açığı finanse etmek amacıyla 1854 yılında ilk kez borçlanmaya başvurulmuştur.²³

Ardından 1855 yılında Mısır'daki vergi gelirleri ile İzmir ve Suriye gümrük gelirleri karşılık gösterilerek yeni bir borçlanmaya daha gidilmiştir. Bu tarihlerden itibaren Osmanlı Devleti'nde batılı şirketlerin kurulmaya başlanması ile birlikte çeşitli imtiyazların tanınması ve devletin iflasa sürüklenmesi imparatorluğun ekonomik güvenliğini bir kez daha tehlikeye düşürmüş, gelecekte imzalanacak bağlayıcı ve bağımsızlığı zedeleyici antlaşmaların önü açılmıştır.

Dönemin en kârlı yatırımı olan demiryollarının inşası için gerekli malzemelerin ilgili ülkelerden ithal edilmesi, demiryollarının inşasının tamamlanmasının ardından Avrupalı ülkelerin rahatlıkla girdiği pazarda ihracata dönük gıda ve hammadde üretimini artırmaya başlaması nedeniyle çevreden merkeze doğru bir gelir aktarımının oluşmasına, dolayısıyla Osmanlı'nın sömürülmesine neden olunmuştur (Yıldız, 2007: 119, 120).

1875 yılında devletin iflas etmesi nedeniyle İngilizlerin Osmanlı devlet tahvillerinden çekilmeye başlaması İngiltere'nin dolaysız sermaye yatırımlarında azalmaya sebep olmuş ve bu ülkenin Osmanlı dış ticaretindeki payı düşmeye başlamıştır. 1880-1882'de Osmanlı dış ticaretinde %37 paya sahip olan İngiltere'nin 1911-1913 yıllarına gelindiğinde pastadan aldığı pay % 21'e gerilemiştir. Ancak buna rağmen İngiltere'nin diğer ülkelere göre yine de ön sıralarda olduğu göze çarpmaktadır. İflasın ardından 1881 yılında kurulan Düyun-u Umumiye idaresi²⁴ ile

²³ 1854 yılındaki Kırım Savaşı'nın başlarında İngiltere'den alınan 200.000 sterlin borç para Osmanlı'nın bilinen ilk borçlanmasıdır. 1854 ve 1875 yılları arasında 15 sözleşmeyle toplam 127.000.000 liraya tekabül eden borç alınmıştır.

²⁴ Genel Borçlar anlamına gelen, 1881 yılında kurulan ve 1923 yılına kadar yürürlükte kalan Düyun-u Umumiye idaresi ile devletin iç ve dış borçlarının kontrolü sağlanmış, bu idarede İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan ve Avusturyalı 5 (beş) yabancı üye dışında 2 (iki) de Türk temsilci bulundurulmuştur. Osmanlı'da vergilerin toplanması ve borçların ödenmesi işleri bu kurum eliyle yürütülmüştür.

devletin ekonomik egemenlik hakları yabancılara devredilmiştir. Almanya, İngiltere ve Fransa arasında Osmanlı topraklarında demiryollarının inşa edilmesi için büyük rekabet yaşanmış, demiryolu inşası için verilen kilometre garantilerine yönelik gelirlerin tahsil edilmesi ve ilgili şirketlere ödeme yapılması Düyun-u Umumiye idaresi tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylelikle yabancı sermaye yatırımları yine yabancı temsilciler eliyle garanti altına alınmıştır (Yıldız, 2007: 122, 123).

Geleneksel Osmanlı sanayisinin 1838 Serbest Ticaret Antlaşması ve devamında gelen antlaşmalarla/gelişmelerle tasfiye olması, bunun yanında batının hegemonik gücünü kullanması ve uluslararası sistemi yönlendirebilecek yetiye ulaşması Osmanlı'nın çöküşünü hızlandırmıştır.

Yerli üreticilerin hoşnutsuzluklarını gidermek adına 19. yy'ın sonlarına doğru mamul malların üretimi için fabrika kurma girişimlerinden de sonuç alınamamış, Serbest Ticaret Antlaşmasının gümrükleri yükseltmeye engel olması buna mani olmuştur. Batıdaki merkezi kapitalist devletler ise kendi sanayilerini/yatırımcılarını kollayarak gelişimlerini sürdürmeye devam etmiştir (Eşiyok, 2010: 97). Düyun-u Umumiye idaresinin kurulması yabancı sermayenin getirdiğinden fazlasını götürmesine sebep olmuştur. Bu nedenle 1897-1913 yılları arasında Osmanlı'dan batı ülkelerine artı-değer aktarımında yoğunluk yaşanmış, bununla birlikte mali denetim kavramı ön plana çıkmıştı. Böylelikle devletin ekonomik olarak tutsak duruma düşmesi kaçınılmaz hale gelmiş ve 1918 yılında büyük savaştan yenik çıkan imparatorluğun ekonomik vasıtaların da araç olarak kullanılmasıyla yıkılması gerçekleşmişti (Yıldız, 2007: 124).

Osmanlı'nın son dönemlerindeki ithalat/ihracat verilerinde ve büyüme hızlarında yaşanan kısmi gelişmeler aldatıcı olmuştur. Savaş durumu, ülkenin bağımlılık tuzağına düşmesi ve kalkınamaması, sanayileşememesi ve sermaye birikimini gerçekleştirememesi dağılmasının yolunu açmış, dönemi yaşayarak tecrübe eden yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin yöneticileri daha temkinli davranmışlardır.

3.1.2. Osmanlı Sonrası Ekonomik Güvenliğe Yönelik Çalışmalar

Osmanlı İmparatorluğu'nun 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan "Mondros Mütarekesi"yle fiilen yıkılışının ardından 23 Nisan 1920'de kurulan yeni devlet bir yandan düşmanla çarpışmaya devam ediyor, diğer yandan da ekonomik bağımsızlığa

yönelik çalışmalarını sürdürüyordu. Bu kapsamda; 1 Mart 1922 günü TBMM’de Atatürk’ün yaptığı açılış konuşmasında emperyalist Batı devletleri tarafından ülkenin ekonomik güvenliğinin düşürüldüğü durum şu tespitlerle kayda geçirilmişti (Yücel, 2017: 60):

“Tanzimat’ın açtığı serbest ticaret devri, Avrupa rekabetine karşı kendisini koruyamayan ekonomimizi bir de iktisadi kapitülasyon zincirleriyle bağladı. Kuruluş ve özel sektör yönünden ekonomik alanda bizden çok kuvvetli olanlar, memleketimizde bir de ayrıca imtiyazlı durumda bulunuyorlardı. Gelir vergisi vermiyorlardı. Gümrüklerimizi ellerinde tutuyorlardı. İstedikleri zaman istedikleri eşyayı, istedikleri şartlar altında ülkemize sokuyorlardı. Bütün ekonomimizin her bölümüne bu sayede kesin olarak hâkim olmuşlardı. Efendiler, bize karşı yapılan rekabet gerçekten, çok gayri meşru, gerçekten çok yok edici idi. Rakiplerimiz bu davranışlarıyla gelişmeye elverişli sanayimizi de öldürdüler. Tarımımıza da zarar verdiler. Ekonomi ve maliyemizin gelişmesi ve olgunlaşmasını önlediler”

Çok zor koşullar altında Mustafa Kemal’in önderliğinde kurulan “Ulus Devlet”in öncelikli iki amacı vardı; Bağımsızlık ve çağdaşlaşma. Mustafa Kemal yeni Türk Devleti’nin gelişmesinin ve bağımsızlığını sürdürmesinin ekonomik güçle mümkün olduğunu iyi biliyordu. Bu nedenle ilk olarak milli ekonominin inşa edilmesini ve mali bağımsızlığın sağlanmasını hedeflemiş, bunu da yine Cumhuriyetin ilanından önce şu ifadelerle dile getirmişti (Yücel, 2017: 61):

“Efendiler, bugünkü mücadelemizin amacı tam bağımsızlıktır. Bağımsızlığın tam sağlanabilmesi ise, ancak mali bağımsızlık ile mümkündür. Bir devletin aslı bağımsızlıktan yoksun olunca o devletin bütün hayati bölümlerinde bağımsızlık sakat durumdadır. Çünkü her devlet organı ancak maliye ile yaşar. Mali bağımsızlığın korunması için ilk şart bütçenin ekonomik bünye ile uygunluğu ve denk olmasıdır. Bundan dolayı devlet yapısını yaşatmak için dış ülkelere başvurmadan ülkeyi gelir kaynakları ile yönetmek çözüm ve önlemlerini bulmak gereklidir ve bulunabilir”

1922-1923 yıllarında Lozan Barış Konferansı görüşmeleri ile ülkenin ekonomik bağımsızlığı, dolayısıyla ekonomik güvenliği üzerinde çalışmalara başlanmıştı. Lozan, bu açıdan büyük önem taşıyordu. En önemli konulardan biri olarak görülen kapitülasyonların kaldırılması bu süreçte kolay olmamış, İsmet İnönü başkanlığındaki Lozan heyeti kapitülasyonların kaldırılması için büyük bir diplomatik çaba sarf etmişti. Bunun yanında Osmanlı’nın tek taraflı olarak feshedemediği serbest ticaret antlaşmaları da Lozan’da sona erdirilmişti.

Lozan Antlaşmasıyla, 1916 yılında İttihat ve Terakki hükümetince belirlenen gümrük tarifeleri hakkında da düzenleme yapıldı. Buna göre, 1929 sonrasında yeni devlet kendi gümrük tarifeleri üzerinde egemen hale gelecekti. Bunlara ek olarak, Osmanlı'dan kalan ve toplam borcun 2/3'üne tekabül eden 85 milyon altın borcu yapılandırıldı ve ödemelerin 1929 yılından itibaren başlaması planlandı. Tüm bu ekonomik içerikler yeni devletin ekonomik bağımsızlığına ve güvenliğine yönelik çabaların işaretiydi (Pamuk, 2019: 61).

Ekonomik bağımsızlığa yönelik olarak, yine Lozan görüşmelerinin devam ettiği ve henüz Cumhuriyetin ilan edilmediği 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi Kazım Karabekir Paşa'nın başkanlığında toplandı ve çalışmalar 4 Mart'a kadar sürdü. Atatürk kongrenin açılışına katılarak bir konuşma yaptı ve çalışmaları destekledi. Konuşmasında, bugün hemen herkes tarafından bilinen “Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi zaferlerle desteklenmezse payidar olamaz, az zamanda sönerler” cümlesini kurdu.

Ekonomi ile ilgili hemen her kesimden 1135 delege ile birlikte gerçekleştirilen kongre sonucunda, sanayiye teşvik edici kanunların çıkarılması, gümrük tarifelerinin milli sanayiye yönelik ihtiyaçları karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi²⁵, yerli malların ucuza taşınması gibi kararlar alındı. Aşarın kaldırılarak yeni bir vergi düzeni getirilmesi, İttihat ve Terakki yönetimi tarafından 1913 yılında yerli sanayiye teşvik etmek amacıyla çıkarılan “Teşvik-i Sanayi Kanuni Muvakkati” düzenlemesinin 25 yıl daha uzatılması, limanlarda kabotaj hakkının sağlanması ve tüm ulaşım alanlarında alt yapının güçlendirilmesi öngörüldü. Özellikle sanayi alanında kullanılmak üzere kredi imkânı sağlayacak bankaların kurulması, denk bütçeye yönelik politikaların izlenmesi ve ithalatın ihracatı aşmaması yönünde ilke kararları da alındı. Alınan kararlar doğrultusunda hemen çalışmalara başlandı ve milli bankacılık sektörü oluşturulmasına yönelik ilk adımlar atıldı. O dönem, Osmanlı mirası Ziraat Bankası ve özel sektör girişimi olan birkaç yerel banka dışında sektörün tamamı yabancıların tekelindeydi.

Buna karşılık olarak, Ziraat Bankası'nın şube sayısı artırıldı ancak bu banka genellikle tarım sektörüne hitap etmekteydi. Bu nedenle 1924 yılında İş Bankası, 1925 yılında ise Sanayi ve Maadin bankaları kurularak sanayi alanına yönelik çalışmalara

²⁵ Bu kararın uygulanması Lozan Barış Antlaşması gereği 1929 yılına sarkmıştı.

ağırlık verildi. 1926 yılı içerisinde Emlak ve Eytam Bankası da sektöre katıldı. Bu tarihlerde devlet bütçesi harcanarak giydirilecek olanların yerli malları satın almaları zorunlu hale getirildi.

Özetlenecek olursa kongre sonucunda; sanayileşmenin özel sektör aracılığı ile serbest piyasa koşullarında oluşturulması, gayrimüslimlerden boşalan iktisadi alanların Türk girişimcilerin desteklenmesi ile doldurulması, sanayi yatırımlarının devlet tarafından desteklenmesi, hammaddesi yurt içinde bulunan ürünlere yönelik sanayi tesislerinin kurulması ve özel sektöre yapılan desteğe rağmen kurulamayan sektörlerin bizzat devlet tarafından kurulması gibi bağımsızlığa yönelik önemli kararlar alındı.

Kongrede esasen toplumsal yapının şekillendirilmesine gayret edildiği görülmektedir. Alınan kararlar, uygulamalar ve stratejiler 1929 dünya ekonomik bunalımına kadar yeni devletin temel gayeleri olarak kalmaya devam etmiştir. Burada ekonomik güvenlikle ilgili dikkat çekici bir husus bulunmaktadır. Kongrede; ülkenin ekonomik gelişmesine katkı sağlayacak olan yabancı sermaye yatırımlarına yeşil ışık yakıldığı, ancak bunların ulusal yasalara uymak ve kapitüler gayeler peşinde koşmamak şartıyla gerçekleşebileceğine yönelik vurgu yapılmaktadır (Özel, 2013: 238, 239; Yücel, 2017: 67, 68).

Alınan kararlarla ve uygulamalarla ekonominin güvenliğine yönelik alt yapının oluşturulmasına büyük katkılar sağlanmış, ekonomik bağımsızlığın güvenlik açısından ne denli önemli olduğu ortaya konulmuştur.

Atatürk'ün talimatıyla toplanan kongre, savaştan mağlup ayrılan bir devletin küllerinden yeniden doğuşunu simgeliyordu. Ayrıca kongrenin toplanış amacı, Lozan görüşmeleri sırasında yeni devletin kararlı olduğuna yönelik mesajların verilmesi amacını da taşıyordu. Zira Lozan'daki masanın etrafında toplanan itilaf devletlerinin kamuoyu baskısı altında olduğu, uzun yıllar devam eden savaş nedeniyle halklarına karşı sorumluluk hissettikleri de Atatürk tarafından biliniyor ve takip ediliyor, bu durum diplomatik sahada yeni devletin lehine kullanılıyordu.

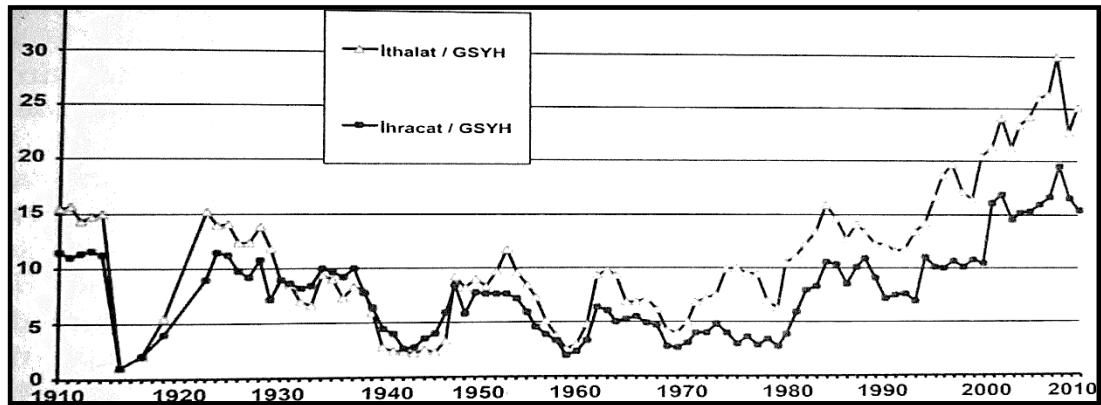
Devletin borç ödemelerine başlayacağı yıl olan 1929 bütün dünya için zor bir yıl olmuştu. 1920'lerde yeni Türkiye'de başlayan toparlanma, kırsal nüfusun eve dönüşü ve boş arazilerin yeniden ekilmesiyle tarımsal üretimde meydana gelen artış ve bunun

kent ekonomisine olumlu katkıları 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı nedeniyle olumsuz etkilenmişti. Ayrıca sanayide başlayan atılımlar da büyük buhran karşısında sekteye uğramıştı. Lozan Barış Antlaşması gereği yeni gümrük rejimi tam da bu dönemde, Ekim 1929'da uygulanmaya başlandı. 1929 yılında Wall Street borsasının çöküşü ve ülkelerin para politikalarında oluşan hatalarla kriz derinleşerek tüm dünyaya sıçradı.

Ekim 1929'da Türkiye'de başlayan yeni gümrük rejimi ile ithal mallara uygulanan gümrük tarifeleri ortalama %13'lerden %46'lara yükseldi. Tarım malları fiyatları ile birlikte ihracatın düşmesi, dış ticaret ile kambiyo rejimi üzerindeki denetimin artmasına yol açtı. Yaşananlar korumacılığa geçiş sürecini hızlandırdı. 1933 yılında tekstil mallarının ithaline uygulanan vergiler % 80'e ulaştı. Şekerde oran % 200'ü aşmıştı.

1929 yılı sonrasında ithalat-ihracatın ekonomi içerisindeki payında gerileme, başka bir deyişle, ekonomide içe kapanma başlamıştı. Bu dönemde tarım sektörü için tablo karamsarken, imalat sanayiinde korumacılık önlemleri nedeniyle toparlanma ve yerli tüketimin artan büyük bir bölümünü karşılama durumu oluştu. Büyük sanayi işletmelerinin yokluğunda ülkenin değişik bölgelerinde tekstil, cam, un, deri işleme ve tuğla gibi sektörlerde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmeler büyümeye başladı. İthal ikamesi sanayide büyümeyi tetikledi (Pamuk, 2019: 185-187). Türkiye'nin 1910-2010 dönemini kapsayan dışa açıklık verileri aşağıda sunulmuştur. Verilere bakıldığında, savaş, istikrarsızlık ve ekonomik bunalımların yaşandığı dönemlerdeki içe kapanma dikkat çekmektedir.

Grafik 3.1. Türkiye Ekonomisinin Dışa Açıklık Oranı, 1910-2010
(İthalat ve İhracatın GSYH'ya Oranı / Yüzde)

Kaynak: Pamuk, 2019: 187

Devleti ekonomi alanında üretimci ve yatırımcı olarak öne çıkaran “Devletçilik”, 1934 yılında Sovyet danışmanların katkıları sonucu “I. Beş Yıllık Kalkınma Planı”nın hazırlanması ile yürürlüğe girdi. 1930’lu yılların ortalarında Etibank, Sümerbank ve diğer kuruluşla birlikte devletin tekstil, demir-çelik, cam, şeker, madencilik ve çimento gibi sektörlerdeki rolü artmaya başladı. II. Sanayi Planının uygulanması, patlak veren II. Dünya Savaşı nedeniyle yarım kalmıştı. Ancak devletçiliğin etkileri savaş sonrası da devam ederek Türkiye’nin yarım yüzyılına daha damga vurmuştu.

Yukarıdaki ekonomik süreçlerin anlatılmasındaki asıl gaye, yeni devlette alınan kararların, oluşturulan yasal alt yapının ve kurumların doğrudan yeni devletin iradesi ile gerçekleşmiş olmasına dikkat çekmektir. Osmanlı’nın çöküşünü bizzat yaşamış olan devlet yöneticileri, ekonomik güvenliğin sağlanması ve devamlılığı için devleti yeniden tasarlamının gerekliliğinin farkında olarak çalışmalara başlamış ve gayretlerini bu doğrultuda sürdürmüşlerdir.

Buradaki olumlu gelişmelerin yanında, ekonominin güvenliğini etkileyen dış unsurlara dikkat çekmek gerekmektedir. Zira büyük buhran ve II. Dünya Savaşı’nın olumsuz etkileri, ülke her ne kadar bağımsız bir ekonomi yönetimi ile idare edilse de, acılarını büyük oranda hissettirmiştir.

Yeni devletin kuruluşunun ardından içinde özellikle “Ekonomik Güvenlik” ya da “Ekonominin Güvenliği” anahtar kelimelerini barındıran yasal düzenlemelere girilmiş ancak ekonominin güvenliği noktasında alınan genel önlemleri içeren yasal alt yapının oluşturulmasına gayret edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Devleti’nin kuruluşundan bugüne kadar ekonomik yapı içerisinde önem arz eden, ekonomik alanın korunmasını, düzenlenmesi ve işlerliğini sağlayan belli başlı yasal düzenlemeler aşağıda verilmiştir (Yücel, 2017):

- ✓ Tütün İdarei Murakatesi ve Sigara Kâğıdı İnhisarı Hakkında Kanun (1925)
- ✓ Kabotaj Kanunu (1926)
- ✓ Teşvik-i Sanayi Kanuni Muvakkati (İttihak ve Terakki döneminden kalan kanun 1927 yılında güncellenmiştir)
- ✓ Sanayi Koruma Kanunu (1929)
- ✓ Topraksız Çiftçiye Toprak Verilmesi Hakkında Kanun (1929)

- ✓ Gümrük Tarifeleri Kanunu (1929)
- ✓ Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu (1929)
- ✓ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu (1930)
- ✓ Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun (1930)
- ✓ Ticarete Tağışın Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun (1930)
- ✓ Ticaret Mukavelesi ve Modus Vivendi (geçici uzlaşma) Akdetmeyen Devletler Ülkesinden Türkiye'ye Yapılacak İthalata Memnuniyetler veya Tahdit veyahut Takyitler (kısıtlamalar) Tatbikine dair Kanun (1931)
- ✓ Mevduatı Koruma Kanunu (1933-İlk Bankacılık Kanunu olarak kabul edilir)
- ✓ Liman İşlerinin Hükümetçe İdaresine Dair Kanun (1934)
- ✓ Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kanunu (1935)
- ✓ Etibank Kanunu (1935)
- ✓ Bankalar Kanunu (1936)
- ✓ Denizbank Kanunu (1937)
- ✓ Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadi Teşekküllerin Teşkilatıyla İdare ve Murakabeleri Hakkındaki Kanun (1938)
- ✓ Milli Korunma Kanunu (1940-İktisadi ve Milli Müdafaayı Koruma Amaçlı olup, II. Dünya Savaşı'nın ardından yürürlükten kaldırılmıştır)
- ✓ Varlık Vergisi Kanunu (1942)
- ✓ Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu (1943)
- ✓ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (1945)
- ✓ Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (1945)²⁶
- ✓ Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Kanunu (1960-Ekonomik planlamalar için DPT kurulmuştur)
- ✓ Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun (1967)
- ✓ Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) Kanunu (1970)
- ✓ Serbest Bölgeler Kanunu (1985-İhracat ve Uluslararası Ticaret İçin)

²⁶ Menderes hükümeti tarafından yabancı sermayeyi ülkeye çekme amacıyla çıkarılan bu yasa, aynı döneme rastlayan ve ABD ile yapılan askeri antlaşmalarla birlikte değerlendirildiğinde, ülkenin ekonomik bağımsızlığının ve ekonomik güvenliğinin yabancıların insafına bırakılmaya başlandığı bir dönemin ilk zamanlarına rast gelmektedir. Uluslararası konjonktür Türkiye'yi, kendisinden toprak talep eden SSCB karşısında ABD'ye dayanma politikasına itmiştir.

- ✓ Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun (1984)
- ✓ Özelleştirme Kanunu (1994)
- ✓ Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (1994)
- ✓ Bankalar Kanunu (1999-Yeniden düzenlenerek çıkarılan Bankalar Kanunu ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ihdas edildi)
- ✓ Doğalgaz Piyasası Kanunu (2001)
- ✓ Telgraf ve Telefon Kanunu (2001)
- ✓ Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Para Birimi Hakkında Kanun (2004-Bu kanunla TL'den altı sıfır atılmıştır).

Yukarıda sayılanlardan yürürlükte olanlar ile ilga/mülga²⁷ edilen yasal düzenlemeler ve hükümler dışında, “Ekonomik Güvenlik” kavramına doğrudan vurgu yapan güncel yasal mevzuat aşağıdaki başlıkta incelenmiştir.

3.1.3. Ekonomik Güvenliğe Yönelik Mevcut Hukuki Düzenlemeler

Türkiye'nin milli güvenliğini ve buna bağlı olarak ekonomik egemenlik alanındaki işleyişini düzenleyen çeşitli hukuki metinler (kanunlar, KHK'lar, yönetmelikler) bulunmaktadır.

Ülkedeki tüm mevzuat hükümlerinin bağlı olduğu Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, doğrudan “Ekonomik Güvenliğe” yönelik herhangi bir hüküm bulunmamakta, sosyal, ekonomik haklar ve ödevler, mali hükümler ile milletlerarası antlaşmalar vb. başlıklar altında ekonomik ilişkilere, devletin yükümlülüklerine, vatandaşların haklarına, ticari alanlara ve uluslararası antlaşmalara değinilmektedir.

Yürürlükte bulunan ve ekonomik güvenliğe doğrudan atıfta bulunan bazı mevzuat hükümleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tablodaki mevzuat hükümlerine bakıldığında; Bankacılık Kanunu'nda kişisel verilerin ulusal ekonomik güvenlik kapsamında değerlendirildiği, Medeni Kanun'da bireyin ekonomik güvenliğine vurgu yapıldığı, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nda ulusal ekonomik güvenliğin ele alındığı, bunun yanında Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Kanunu'nda yine

²⁷ Hukukta, kanun veya bir maddenin kaldırılmasına ilga, kaldırılan kanun veya maddeye mülga denmektedir.

ulusal ekonomik güvenliğe atıfta bulunulduğu göze çarpmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde ise, Cumhurbaşkanlığı Ekonomi Politikaları Kurulu’na ekonomik güvenlik ve ekonomik savunmaya yönelik çalışmalar yapılması görevinin verildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3.4. Ekonomik Güvenlik Terimini İçeren Seçilmiş Mevzuat Hükümleri²⁸

Kanun ve İlgili Maddesi	Amacı	İlgili Mevzuat Hükümleri
Bankacılık Kanunu, 73’üncü Madde.	Ulusal Ekonomik Güvenlik	“(…) 24/3/2016 tarihli ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu uyarınca müşterinin açık rızası alınsa dahi, müşteriden gelen bir talep ya da talimat olmaksızın yurt içindeki ve yurt dışındaki üçüncü kişilerle paylaşamaz ve bunlara aktarılamaz. Kurul (BDDK) ekonomik güvenliğe ilişkin yapacağı değerlendirme neticesinde, müşteri sırrı ya da banka sırrı niteliğinde olan her türlü verinin, yurt dışındaki üçüncü kişilerle paylaşılmasını ya da bunlara aktarılmasını yasaklamaya, ayrıca bankaların faaliyetlerini yürütmeye kullandıkları bilgi sistemleri ve bunların yedeklerinin yurt içinde bulundurulması hususunda karar almaya yetkilidir (...)”
Medeni Kanun, 197’nci Madde.	Bireysel Ekonomik Güvenlik	“Eşlerden biri, ortak hayat sebebiyle kişiliği, ekonomik güvenliği veya ailenin huzuru ciddi biçimde tehlikeye düştüğü sürece ayrı yaşama hakkına sahiptir. Birlikte yaşamaya ara verilmesi haklı bir sebebe dayanıyorsa hâkim, eşlerden birinin istemi üzerine birinin diğerine yapacağı parasal katkıya, konut ve ev eşyasından yararlanmaya ve eşlerin mallarının yönetimine ilişkin önlemleri alır (...)”
Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, 28’inci Madde.	Ulusal Ekonomik Güvenlik	“(…) Kişisel verilerin millî savunmayı, millî güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini, ekonomik güvenliği , özel hayatın gizliliğini veya kişilik haklarını ihlal etmemek ya da suç teşkil etmemek kaydıyla, sanat, tarih, edebiyat veya bilimsel amaçlarla ya da ifade özgürlüğü kapsamında işlenmesi. Kişisel verilerin millî savunmayı, millî güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini veya ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik olarak kanunla görev ve yetki verilmiş kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler kapsamında işlenmesi (...)”
Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Kanunu, 8’inci Madde.	Ulusal Ekonomik Güvenlik	“(…) Güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması kapsamında yürütülen iş ve işlemlerde, 24/3/2016 tarihli ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununun 4 üncü maddesinde belirtilen genel ilkelere aykırı hareket edilemez. Ancak millî savunma, millî güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni ve ekonomik güvenlik ile ilgili istihbarat faaliyetleri kapsamında elde edilen bilgiler kişiye verilemez (...)”
Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Ekonomi Politikaları Kurulu Başlıklı (Kurulun Görevleri), 25’inci Madde.	Ulusal Ekonomik Güvenlik	“(…) Ekonomik güvenlik ve ekonomik savunmaya ilişkin ilke ve esasların tespitine, güncelleştirilmesine yönelik politika önerileri oluşturmak (...)”

Kaynak: MEVZUAT, 2021

²⁸ Ekonomik Güvenlik Terimini İçeren Seçilmiş Mevzuat Hükümleri isimli tablo, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda açıklanan hükümler dışında, Süleyman Demirel Üniversitesi Anadolu Kuvaterner Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği ve Haliç Üniversitesi Ekonomi Güvenliği Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği ile her iki üniversiteye “Ulusal Ekonomik Güvenlik” konularında bazı çalışmalar yapılması için çeşitli görevler verildiği görülmüştür.

Güncel yasal düzenlemelerde ekonomik güvenliğe yeteri kadar önem verilmemesi ve konuyu çalışacak kurumların tek çatı altında sevk ve idare edilmemesi, mevcut sınırlı sayıdaki kurum/kuruluşa ait çalışmaların ise dağınık halde bulunması ve buna yönelik kurumsal yapının oluşturulmaması ülkenin ekonomik güvenliği açısından öngörülemeyen tehditleri barındırmaktadır.

3.2. Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenlik Araçları

Güvenliğin sağlanmasının ana unsuru olan “gücün” anlaşılabilmesi için kavram hakkında kısaca bilgi vermek gerekmektedir. Arı, uluslararası ilişkilerde “bir devlete bir şey yaptırmayı ya da bir davranıştan vazgeçirmeyi sağlayan araç” olarak tanımladığı güç kavramı ile ilgili olarak şunları kaydetmektedir:

“Ulusal güç unsurlarının başında askeri güç gelmekle beraber; siyasal altyapı, ekonomik durum, coğrafik konum ve büyüklük, nüfus ve teknolojik düzey de aynı derecede önemli unsurlardır. Realist yazarlar için ulusal güç, uluslararası politika ve dış politikanın oluşumunda ana öge olup, hem bir araç hem de doğrudan doğruya bir amaç olarak uluslararası politikanın temelini oluşturmaktadır. Devletler, bu ögeler dikkate alınarak süper devlet (ler), büyük devletler, orta boy devletler ve küçük devletler olarak sıralanmaktadır” (Arı, 2004: 216).

Güç tanımında yer alan “yaptırma” ya da “vazgeçirme” kelimeleri gücün “sert” olan tarafına vurgu yapmaktadır. Bunlar da askeri ve ekonomik araçları içermektedir. Küreselleşme, teknolojik gelişme, internet kullanımının yaygınlaşması gibi yeni unsurlar, gücün günümüzdeki kullanımına eklemlenen farklı araçlar olarak aynı amaca ulaşılmasına katkı yapmaktadır. Türkiye’nin ekonomik güç araçları; Milli Güvenlik Kurulu, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Kolluk Kuvvetleri, MİT Başkanlığı, Ekonomi Politikaları Kurulu ve diğer kurum/kuruluşlar başlıkları altında aşağıda incelenmiştir. Bahse konu kurum/kuruluşların koordinasyonu, ekonomik güvenliğe yönelik çalışmaların veriminin artırılması ve ülkenin ekonomik bağımsızlığı ile güvenliği açısından hayati öneme haizdir.

3.2.1. Milli Güvenlik Kurulu (MGK)

Milli güvenlik yapılanmasının temeli 1933 yılındaki bir kararnameyle atılmış, asıl görevi milli seferberlik olarak belirlenen “Yüksek Müdafaa Meclisi” bu tarihte faaliyetlerine başlamış, kurul, çeşitli değişikliklere uğrayarak günümüze ulaşmıştır. İki ayda bir toplanan MGK, devletin en üst koordinasyon kurulu olarak bilinmektedir. Kurul toplantılarında karşılıklı fikir alışverişi ve milli güvenliğe yönelik sorunların en üst seviyede görüşülüp tartışılması sağlanmaktadır.

MGK, Cumhurbaşkanının başkanlığında, Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarından müteşekkildir. Gündemin özelliğine göre, kurul toplantılarına ilgili bakan ve ilgili kişiler çağırılıp görüşleri alınabilmektedir. Cumhurbaşkanının katılmadığı zamanlarda Cumhurbaşkanı Yardımcısı kurula başkanlık yapmaktadır (MGK, 2021).

Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu’nun 2. Maddesinde Milli Güvenlik; “Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır (MEVZUAT, 2021). Burada geçen “ekonomik dâhil” ifadesi Türkiye’nin ulusal ekonomik güvenliğine yönelik her türlü iç ve dış tehdide karşı konunun milli güvenlik meselesi olarak en üst düzeyde ele alındığını göstermektedir.

3.2.2. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve Kolluk Güçleri

Eski çağlara uzanan sert güç yaklaşımı, bundan 400 yıl kadar önce Machiavelli’nin İtalya’da prenslere, baskı politikalarında nasihatler vermesiyle bugünkü anlamına yakın bir şekilde ele alınmıştır (Öztürk 2013’den aktaran Yatağan, 2018: 71). Bugün uluslararası ilişkiler teorilerinden realizm ile özdeşleşen “Sert Güç” kavramı, devletin zorlama, tehdit ve askeri güç unsurlarını kullanmak suretiyle politik amaçlara ulaşma kabiliyeti olarak tanımlanmıştır. Sert güç, hedef devletin tercihlerine yönelik olarak askeri ve ekonomik yöntemler aracılığı ile zorlama ve tehdit vasıtasıyla harekete geçirilmektedir.

Zorlayıcı bir unsur olan sert güç, askeri müdahale ile baskı ve dayatmayı içerir. Tehdit (sopa) ve teşvik (havuç) araçlarını kullanarak hedefin durumunu değiştirebilecek potansiyele sahiptir. Sert güç unsurları somut özelliklere sahip olup, bunlar her türlü silah, uçak, gemi, tank gibi askeri vasıtalar ve devletler güvenlik kaygısı nedeniyle sert güç unsurlarına büyük yatırımlar yapmaktadır (Özer, 2018: 27-29). Sert gücün hedefe ulaşabilmesi için yeteri kadar sert güç kaynağına ihtiyaç vardır. Bu, hedefin karar almasını ve planlamalarını etkiler. İkincisi, bahse konu kaynakların istenilmesi halinde kullanılabileceğinin gösterilmesidir. Bu aşamada, sert gücün kullanılmak istenmediği ancak gerekirse kullanılabileceği mesajı verilir. Son aşamada ise sert güç uygulanır. Sert gücün uygulanması ikna ve zorlayıcılık arasındadır (Yatağan, 2018: 72). Sert güç unsuru olan askeri yapıların davranış biçimleri, uygulama tarzları ve kaynakları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.5. Askeri Gücün Boyutları

	Emir ← → Yanına Çekme			
Davranış Biçimi	Fiziksel Zorlama	Zorlama Tehdit	Koruma	Yardım
Uygulama Tarzı	Savaşmak ve Yok Etmek	Zorlayıcı Diplomasi	İttifak Kurmak ve Barışı Koruma	Yardım Etmek ve Eğitim Vermek
Kaynaklar	İnsan Gücü, Silah ve Taktikler	Çevik Diplomasi	Birlikler ve Diplomasi	Organizasyon ve Bütçe

Kaynak: Nye (2011'den aktaran Özer, 2018: 29)

Türkiye'nin silahlı gücü dünyanın çeşitli bölgelerinde ve değişik misyonlarda, en önemlisi de terörle ülke içinde ve dışında mücadele etmek suretiyle aktif bir şekilde kullanılmakta, ekonomik olarak yeni savunma yatırımları aracılığı ile de desteklenmektedir. Bu görevlerden olan terörle mücadelede sağlanan başarılar ekonominin korunması ve devamlılığına önemli katkılar sunmakta, terör bölgelerine yatırımların yapılması, turizm bölgelerine ise yerli ve yabancı turistlerin güven içinde gelmeleri sağlanmaktadır.

Diğer önemli bir güç unsuru da Kolluk Kuvvetleri'dir. Türkiye'de Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü emniyet ve asayiş hizmetlerinin yerine getirilmesi, bunun yanında görev alanlarına yönelik istihbari çalışmalar yapılması için yetkilendirilmiş silahlı genel kolluk

kuvvetleridir. Kolluk tarafından gerçekleştirilen operasyonlarda, ekonomik değeri yüksek her türlü kaçak eşyanın, uyuşturucunun, teröre sağlanan finansmanın, suç örgütlerinden kaynaklı büyük miktarlarda ekonomik değeri bulunan malzemenin ele geçirilmesi de ekonomik güvenlik açısından önemlidir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, sert gücün önemli bir unsuru olan diplomasi de ayrıca ele alınmalı ve silahlı kuvvetlerle birbirini desteklemelidir. Türkiye bunun için çalışmalarını sürdürmekte, son zamanlarda yapılan yurt dışı resmi ziyaretlerde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Savunma ve Dışişleri Bakanları yan yana görülmektedir. Bu görüşmelerde savunma sanayi ürünlerinin ihracatı için de diplomatik görüşmeler gerçekleştirilmektedir. Bu durum, sahadaki sert güç araçlarının başarısını göstermektedir.

Tablo 3.6. Güç Unsurları

Güç Türleri		Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Sert Güç	Askeri Güç	Zorlama, Caydırma, Koruma	Tehdit, Kuvvet	Zorlayıcı Diplomasi, Savaş, İttifak
	Ekonomik Güç	Teşvik, Zorlama	Para Verme, Yatırım	Yardım, Rüşvet
Yumuşak Güç		Hayranlık Uyandırma, Gündem Yaratma	Değerler, Kültür, Politikalar, Kurumlar	Kamu Diplomasisi, İki ve Çok Taraflı Diplomasi

Kaynak: Nye (2005’den aktaran Özer, 2018: 36)

Tabloda görüldüğü gibi sert gücün tek unsuru askeri güç değildir. Ekonomik güç de bir devletin istediğini zorla yaptırmasının önemli bir aracıdır. Bugün Türkiye’nin ekonomik gücünü “sert güç” olarak kullanmasına yönelik bazı örnekler verilebilecek olsa da, bu unsur istenen etkisinden oldukça uzaktır. Azerbaycan ile sorunlar yaşayan Ermenistan’a yönelik olarak Türkiye’nin uyguladığı ekonomik yaptırımlar bu bakımdan örnek teşkil etmektedir. Ancak on yıllardır Ermenistan’a yönelik olarak devam eden bu ekonomik baskı nihai karar noktasında sonuç alınmasına yardımcı olmamaktadır. Bunun için ekonominin daha güçlü ve etki sahasının daha geniş olması gerekmektedir.

3.2.3. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanlığı

Son yıllarda meydana gelen önemli küresel gelişmeler sonucunda ekonomi dâhil olmak üzere birçok alanda büyük değişimler yaşanmıştır. Günümüzdeki şeffaflık/hesap verilebilirlik ilkeleri gereği, ticari ve ekonomik verilerin kısmi de olsa ilan edilmesi ve bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ekonomik istihbaratın elde edilmesi açısından birçok yeni aracın kazanılmasına ortam oluşturmıştır.

Ekonomik istihbarat, öngörülebilir geleceğe ulaşılabilmesi için üç faktör çerçevesinde oluşturulmaktadır. Bunlar, geleneksel ekonomik analizlerin devamının sağlanması, ekonomik rekabet süreci içerisinde iyi bir konumda bulunmak ve ekonomik istihbarat uygulamaları ile yeni tehlikeler karşısında ayakta kalabilmektir (Duramaz ve Gökbunar, 2017: 56).

Ülkemizdeki istihbarat faaliyetlerini Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanlığı yürütmektedir. TSK ve Kolluk Kuvvetlerinin kendi istihbarat yapılanmaları olmakla birlikte, istihbarat işlerinden esas sorumlu olan kurum MİT'dir. MİT'in teşkilat yapılanmasında; "Güvenlik Tahkikat Başkanlığı, İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı, Dış Operasyonlar Başkanlığı, Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı, Elektronik ve Teknik İstihbarat Başkanlığı ve Sinyal İstihbarat Başkanlığı" bulunmaktadır (MİT, 2021).

MİT'in ekonomik istihbarata, dolayısıyla ekonomik güvenliğe yönelik çalışma yapan başkanlık yapılanması bulunmamaktadır. Ekonomik istihbarat çalışmaları, mevcut başkanlıkların ilgili birimleri tarafından yerine getirilmektedir. Bu konuda birçok olumlu eleştiri yapılmış olmasına rağmen, bugüne kadar açık kaynaklara yansıyan bir gelişme yaşanmamış, ekonomik güvenliğe yönelik yürütülen istihbari çalışmalar aynı şekilde müstakil olmayan birimlerce sürdürülmeye devam etmiştir ve etmektedir.

3.2.4. Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK)

Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) 1996 yılı içerisinde yürürlüğe giren 4208 sayılı "Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun" ile kurulmuş ve 17 Şubat 1997 günü çalışmalarına başlamıştır. MASAK'ın (2021) resmi internet sitesinde yer alan bilgilerde kurulun görevleri ile ilgili olarak aşağıdaki hususlar derlenmiştir:

“Günümüz dünyasında birçok ülkede faaliyet gösteren mali istihbarat birimlerinin (Financial Intelligence Unit-FIU) fonksiyonu da suç gelirlerinin aklanması ile mücadele etmektir. Ülkemizde bu mücadele esas itibariyle, Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde ana hizmet birimi statüsünde ve doğrudan Hazine ve Maliye Bakanına bağlı olarak görev yapan Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) Başkanlığı’nca yürütülmektedir. Bu anlamda MASAK’ın temel fonksiyonu da suç gelirlerinin aklanması alanındaki gelişmeler ile aklama suçunun önlenmesi ve ortaya çıkarılmasına yönelik yöntemler konusunda araştırmalar ve sektörel çalışmalar yapmak, önlemler geliştirmek, veri toplamak, toplanan verileri analiz etmek ve değerlendirmek, araştırma ve incelemeler yapmak veya yaptırmak ve elde edilen bilgi ve sonuçları ilgili makamlara iletmektir” (MASAK, 2021).

MASAK’ın güncel görev ve yetkileri halen, 2006 yılında yürürlüğe giren, 5549 sayılı “Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun” ile 10.07.2018 tarih ve (1) sayılı “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nin 231’inci maddesine dayanmaktadır.

Şüpheli para hareketleri, para aklama ve terörizmin finansmanı gibi ekonomi üzerinde olumsuz etkileri bulunan konularda MASAK’ın sorumlu olması, kurulun ekonomik güvenlik açısından önemli bir yerde bulunduğunu göstermektedir.

3.2.5. Ekonomi Politikaları Kurulu

Ekonomi Politikaları Kurulu, Haziran 2018 genel seçimlerinin ardından Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan dokuz kuruldan biridir.

Kurulun asıl görevi Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulacak politikalara danışmanlık yapmak ve raporlar sunmaktır. Bu bağlamda, Ekonomi Politikaları Kurulu’nun ekonomik güvenliğe ilişkin görevlerinden bazıları şunlardır:

“Ekonomik istikrarla ilgili gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, Ekonomik konularda araştırmalar yapmak, küresel ve ulusal ekonomi ve kalkınma konuları ile ilgili gelişmeleri izlemek, değerlendirmek, gerektiğinde araştırmalar yapmak, Ekonomik güvenlik ve ekonomik savunmaya ilişkin ilke ve esasların tespitine, güncelleştirilmesine yönelik politika önerileri oluşturmak” (TCCB, 2021).

Ekonomi alanında birçok görevi bulunan Ekonomi Politikaları Kurulu’nun ekonomik güvenlik ile savunma alanında yapacağı çalışmaların, Türkiye’nin ekonomik güvenliğine önemli katkılar sağlayacağı beklenmektedir.

3.2.6. Ekonomik Güvenliğe Katkı Sağlayan Diğer Kurum/Kuruluşlar

Türkiye’deki mevcut Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi içerisinde toplam on yedi bakanlık bulunmaktadır. Bu bakanlıkların her biri, kendi alanında ekonominin güvenliği açısından önemli sorumluluklara sahiptir.

Savunma Bakanlığı silahlı unsurları ile ülkenin savunulması açısından nasıl önemliyse ve ülkenin ekonomi dâhil her türlü menfaati için nasıl çalışıyorsa, Dışişleri Bakanlığı uluslararası koordinasyon, Hazine ve Maliye Bakanlığı ekonominin ana kaynağı olan paranın kontrolü, Ticaret Bakanlığı ekonominin/üretimin gelişimi, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ülkenin yer altı ve yer üstü zenginliklerinin ekonomiye kazandırılması, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sanayinin/teknolojinin gelişimi, Tarım ve Orman Bakanlığı ise tarımsal alandaki çalışmaları ile ekonomiye büyük katkılar sağlamaktadır.

Yukarıdaki örnekleri çoğaltmak mümkündür. Buradaki asıl önemli husus, ekonomiye çeşitli yollarla katkısı bulunan ve buna yönelik çalışmalar yürüten bakanlıkların bu alandaki “ekonomik güvenliğe” yönelik farkındalık içerisinde olmasıdır.

Bakanlıkların yanında, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Merkez Bankası (TCMB), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), Borsa İstanbul (BİST), Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi ve Yatırım Ofisi, iş dünyasındaki çeşitli meslek kuruluşları ve STK’lar (TOBB, TİM, TÜSİAD vb.), üniversiteler ve düşünce kuruluşları ekonomik güvenliğe katkı sağlayacak önemli kurum/kuruluşlardandır.

Kısaca, TİKA’nın yurt dışında yumuşak güç kapsamında yürüttüğü çalışmalar ve elde edeceği veriler, TCMB’nin ekonomik istikrarının sağlanmasına katkıları, BDDK’nın bankacılık sistemini kontrolü, BİST’in finansal piyasa hareketlilikleri, Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi ile Yatırım Ofisi’nin finans ve yatırım alanındaki çalışmaları, iş dünyasının ekonomik verilere sahip olmaları, üye olan iş insanı sayıları ve yurt dışı bağlantıları, düzenledikleri raporlar, üniversiteler ile düşünce kuruluşlarının ekonomik güvenliğe sağladıkları/sağlayabilecekleri teorik katkılar ekonominin güvenliğine yönelik doğrudan ve dolaylı faydalar katkılar sunmaktadır.

“Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenlik Araçları” başlığı altında incelenen tüm kurum, kuruluş ve örgütlerin tek bir çatı altında kontrol edilmesi, elde edilen verilerin değerlendirilmesi, analizi ve yorumlanarak raporlanması, bunun sonucunda ekonomik güvenliğe yönelik politikaların belirlenmesi, egemenliğin esası olan “ekonomik bağımsızlık” açısından da önemlidir.

Bölgesel bir güç olan Türkiye Cumhuriyeti’nin tehdit ve fırsatlara yönelik yeni bir ekonomik güvenlik modeline ihtiyacı vardır. Bu yapı, büyüyen ve gelişen Türkiye Cumhuriyeti Devleti için hayati öneme haizdir.

Küresel ya da bölgesel güç olan devletlerin “ekonomik gücü” kullanmaları ve bunun yanında sürekliliğini sağlamaları için kurumsal alt yapı çalışmalarını tamamlamaları ve işlerlik kazandırmaları gerekmektedir. Bu husus Türkiye açısından daha da önemlidir, zira içinde bulunduğu jeo-politik, jeo-stratejik ve jeo-ekonomik şartlar ülkenin zaman kaybetmemesi açısından önemli tehdit ve fırsatları barındırmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL TEHDİTLER VE FIRSATLAR

Son bölümde, Türkiye'nin ulusal ekonomik güvenliği bölgesel olarak ele alınarak, buna yönelik çeşitli tehdit ve fırsat alanları açıklanacak, ayrıca ülkenin geleceği bakımından önemli görülen kurumsal alt yapı çalışmalarının gerekliliği tartışılarak, en üst seviyede koordinasyonu gerektiren yeni bir ekonomik model önerisinde bulunulacaktır.

“Herhangi bir devletin güvenliği, komşusu olsun ya da olmasın diğer bir devletin güvenliğinden bağımsız düşünülemez” (Buzan ve Waever, 2003: 46).

4.1. Türkiye'nin UEG'ne Yönelik Çeşitli Bölgesel Tehdit ve Fırsat Alanları

Türkiye'nin UEG'ne yönelik temel bölgesel tehditlere bakıldığında, bu güvenlik çeşidinin diğer güvenlik çeşitlerine göre daha çok gri alana sahip olduğu ve asimetrik saldırılara daha açık olduğu görülmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, ulusal güvenliğe yönelik herhangi bir askeri tehdidin “özellikli ve kasti” olduğu, ekonomik tehditlerin ise “dağınık ve sistematik” olduğu göze çarpmaktadır. Diğer taraftan uluslararası ekonomi; finans, ticaret, üretim, ulaşım ve iletişim alanlarında sıkı ilişkilere sahipken, ekonomik güvenliğin bağımsızlığına vurgu yapmak ya da yalnızca ulusal açıdan yorumlamak yanıltıcı olabilir.

Ulusal ekonomik güvenliğin kamu / otorite gücünü elinde tutanlar tarafından etkili yasal araçlarla sistematik bir şekilde ele alınması önemlidir. Zira küreselleşme süreci ulus devletlerin hâkimiyet alanlarını daraltarak ekonomik güvenliklerini asimetrik tehditlere açık hale getirmiştir. Bir devletin ulusal güvenliğine ve çıkarlarına yönelik mevcut ve muhtemel tehditler iç ve dış kaynaklı olarak ele alınmalıdır. Ekonomik çıkarlar göz önüne alındığında, bunların dört farklı düzeyde olduğu söylenebilir.

Bireyler, firmalar, bölgeler ve devletler seviyesinde farklılaşan ekonomik çıkarlar, ulusal ekonomik güvenliğe yönelik politikaların oluşmasına yardım etmektedir. İç ve dış kaynaklı ekonomik tehditlerin bertaraf edilebilmesi için devletlerin buna yönelik politikalar oluşturarak kalkınma programları, krizden çıkma paketleri ve reform paketleri oluşturdukları çok sık rastlanan durumlardır. Bunun

yanında ekonomik çıkar sağlama amacıyla uluslararası firmalara pazarlarını açmak durumunda kalan devletlerin bu asimetrik ilişkiler nedeniyle ekonomik güvenlik sorunları yaşadıkları ve bağımlılık ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir²⁹ Ulus devletlerin birçoğunun sert güç unsuru olan askeri ve ekonomik alanlarda dışa bağımlı olduğu değerlendirildiğinde, meydana gelen ekonomik krizler sonrasında ortaya çıkan ekonomik ve politik gelişmeler, ulusal ekonomik güvenliğin ele alınmasını gerektirmektedir (Turgutoğlu, 2021: 109, 110).

Ulusal ekonomik güvenliğin sistem açıklarını doğru tespit etmek ve askeri, politik ve ekonomik tehditlerle riskleri belirlemek, ayrıca bunları asgari seviyeye indirebilmek için ulusal ekonomik güvenlik stratejisi oluşturmak elzemdir. Bu tehdit ve riskleri doğru belirlemek özellikle bölgesel ekonomik fırsatların tespit edilebilmesine de yardımcı olacaktır. Bunun için ülke ekonomisinin yapısal problemleri ele alınarak güvenlik açıkları tespit edilmelidir. Bu sayede ekonomik güvenliğin küreselleşme karşısındaki açıkları mümkün olduğunca kapatılarak, devletin ekonomik gücü, ülkenin refahı, finansman ve pazarlara erişimi gibi konularda ilerleme sağlanabilecektir (Turgutoğlu, 2021: 397).

Bölgesel güvenliğin temel özellikleri iki başlıkta ele alınabilir. Bunlardan ilki küresel seviyede yaşanan gelişmelerin bölge devletleri üzerinde oluşturduğu benzer baskı ve tehditlerdir. Soğuk savaşın ardından Balkan devletlerinin yaşadığı ortak güvenlik kaygıları, aynı şekilde 11 Eylül sonrasında Orta Doğu ülkeleri tarafından hissedilen ortak güvenlik kaygıları konuya örnek gösterilebilir. İkinci olarak ise, aynı bölgede yaşayan devletlerin tarihsel köklerinden gelen dostluk - düşmanlık, işbirliği - rekabet, iyi komşuluk - çekişme, güven - güvensizlik gibi hususlarda benzer algılar bulunmaktadır. Buna göre, bölgenin güven içerisinde olması, bölgedeki aktörlerin birbirilerine olan olumlu algı geliştirmeleri ile doğrudan bağlantılıdır.

Özellikle ekonomi alanında ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık nedeniyle, bölge devletleri arasında çatışma yerine uyuşma yolu seçilmektedir. Açıklanan konular Türkiye için de geçerlidir. Ekonomik unsurların sert güç unsuru olarak kullanılması karşısında bir an önce yasal düzenlemeler yapılarak çalışmalara başlanması ve bu

²⁹ Bu durum, Osmanlı Devleti'nin Çöküş Sürecindeki Ekonomik Sebepler başlığı altında yukarıda incelenmiş, Osmanlı ekonomisinin maruz kaldığı bağımlılığın imparatorluğun sonunu hazırlamadaki rolüne değinilmiştir.

düzenlemelere dayalı sert ve yumuşak güç unsurlarını savunma ve harekete geçme amacıyla kullanmak elzemdir.

Kopenhag Okulu'nda çalışmalarını sürdüren Buzan ve Waever tarafından yayımlanan “Regions and Powers: The Structure of International Security (2003)” isimli eserde dünya değişik “güvenlik kompleksi” bölgelerine ayrılmış, bütün bölgelerdeki birbirinden farklı güvenlik konuları ayrı ayrı analiz edilmiştir. (Baysal ve Lüleci, 2015: 74).³⁰ “Regions and Powers: The Structure of International Security” adlı çalışmada, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avrupa, Sovyetler sonrası oluşan bölge, Orta Afrika, Güney Afrika, Ortadoğu, Doğu Asya ve Güney Asya bölgelerinin güvenlik sorunlarına sektörel bazda güvenlikleştirme perspektifinden yaklaşmıştır (Miş, 2012: 29).

Kopenhag Okulu'nun Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisine (RSCT) göre Türkiye, farklı güvenlik komplekslerinin kesişim noktasında yer alıp, bunların hiçbirinin gerçek bir parçası olmadığından dolayı yalıtkan bir devlet olarak görülür. RSCT'ye göre dokuz kısma ayrılan bölgelerden Avrupa, Sovyetler sonrası oluşan bölge ve Ortadoğu Türkiye'nin etkileşim içinde olduğu bölgelerdir. Türkiye'nin sadece coğrafi konumu değil, aynı zamanda tarihi ve siyasi bağları da RSCT sınıflandırmasında ülkeyi ayrı ve özel bir konuma yerleştirmektedir. Teoriye göre Türkiye'nin Avrupa ve Sovyetler sonrası oluşan bölgeler ile Ortadoğu arasındaki yalıtkan rolü özellikle vurgulanmıştır (Yavuz ve Özdal, 2020: 9).

Bölgesel bir güç³¹ olan Türkiye'nin UEG'ne yönelik çeşitli bölgesel ekonomik tehdit ve fırsat alanları aşağıdaki alt başlıklarda ele alınmıştır. Türkiye'nin bölgesinde etkin olabilmesi için bu alanlardaki fırsat ve tehditleri göz önünde bulundurması ve eksikliklerini gidermesi önemlidir. Bu sayede, ekonominin sert güç unsuru olarak kullanıldığı durumlara maruz kalındığında daha güçlü cevap verilebilecek, dahası başka güçlere karşı elindeki ekonomik enstrümanları kendisi de kullanabilecektir.

Bölgedeki ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin elindeki en önemli güç “kültürel bağlar” olarak ele alınabilir. Bunun yanında genç nüfusu, batı komşuları

³⁰ Bu konu, birinci bölümde Bölgesel Güvenlik Kompleksi başlığı altında incelenmiştir.

³¹ Bölgesel Güç kavramı Buzan ve Waever (2003: 37) tarafından; “Bölgesinde kendine ait bir gücü olan, küresel olarak etkinliği bulunmayan, bölgesindeki küresel güçler ile rekabet edebilen ülkeler” şeklinde tanımlanmıştır.

dışında, asırlık demokrasi kültürü ve kurumsal alt yapısı da bölgedeki diğer ülkelere göre Türkiye'nin elindeki önemli fırsatlar olarak görülebilir.

4.1.1. Enerji

Enerji günlük hayatta olmazsa olmaz kaynaklardandır. Sanayi tesisleri, konutlar ve işyerlerinde ısınma, aydınlatma ve üretimde çarkların dönmesi gibi birçok konuda çağımızın en büyük gerekliliğidir.

Enerji dünyasındaki devletler; petrol-doğalgaz-kömür gibi enerji kaynaklarının ticareti konusunda üç genel grubu oluştururlar. Bunlardan ilki enerjiyi pazarlamak isteyen ve kaynak sahibi olan, ikincisi modern toplumsal yaşamını ve gelişimini devam ettirmek için enerji ithal etmek zorunda olan, üçüncüsü ise enerji piyasasında alıcı ve satıcılar arasında köprü durumunda olan ülkelerdir. İlk grupta bulunan ülkeler kaynaklarını mümkün olduğunca az maliyetle arz edip, yüksek fiyattan satma, ikinci gruptaki ülkeler en makul fiyat ve en güvenli yoldan kaynaklara ulaşma, üçüncü grup ülkelerse uluslararası etkinlik ve stratejik konumları gereği bu kaynaklar için köprü oluşturup stratejik ve maddi kazanç elde etmek için çaba gösterirler.

Enerjinin önemini kavrayan devletler, siyasi/bürokratik ve askeri yapılarını, enerji arz/talep miktarlarını, büyüme oranlarını, ihtiyaç ile beklentilerini, uluslararası gelişmeler ile teknolojik yeniliklere uyumlu enerji gereksinimlerini dikkate alarak enerji politikaları oluştururlar. Bu politikaların başarılı şekilde uygulanabilmesi için uluslararası alanda kurulan işbirlikleri ile ortaya konan mücadele önemlidir. Bu sebeple enerji-politik; devlet ile devlet, devlet ile uluslararası şirket ve uluslararası şirket ile uluslararası şirket ilişkileri kapsamında değerlendirilir.

Günlük yaşam ile ekonomik gelişmenin temelinde bulunan enerjiye yönelik olarak, devletler ile uluslararası şirketlerin ilk gündemi, önce enerji güvenliği, daha sonra ise enerjinin güvenlik alanında oluşturduğu etkidir. Bu anlamda enerji güvenliği; varlıklar, altyapılar, nakil hatları ve tesisler gibi fiziki yapıların güvenliği, enerji akışının devamı, enerji kaynaklarına erişimin devamlılığı, enerji yatırımları ve teknolojinin devamı gibi başlıklarla değerlendirilebilir.

Enerji ve bölgesel güvenlik arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Enerjinin çıkarıldığı, nakledildiği ve kullanıldığı yerlerdeki güvenlik problemleri birbirini

doğrudan etkilemektedir. Enerjiyi ihraç eden, ithal eden ve aracı (köprü) durumunda bulunan ülkelerin izleyecekleri enerji politikaları, her üç aktör arasında ortak bir anlayışın gelişmesine ve kazan-kazan ilkesine yardım ettiğinde, güvenlik sağlayıcı bir etki ortaya çıkar. Bu üç aktör dışında kalan grupların müdahaleleri boşa çıkarılır. Bu sayede bölgesel güvenliğe katkı sağlanmış olur. Bunun neticesinde paydaş ülkelerin ekonomik gelirleri ve büyümeleri garanti altına alınır, uluslararası saygınlıkları artar. Bunların yanında, bölgesel savaşların, çatışmaların ve gerginliklerin azaltılmasına da katkı sağlanır. Ancak tarihsel gerçekler göstermektedir ki, bu türden istikrarın önünde tehdit olarak nitelendirilebilecek devlet ya da gruplar her zaman var olmuştur (Çıtak, 2016: 5-8).

Türkiye coğrafi stratejik konumu itibariyle önemli bir yerde bulunmaktadır. Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlayan Türkiye dört bir yanında yaşanan güncel gelişmelerden sürekli etkilenmektedir.

Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Orta Doğu, Doğu Akdeniz ve Ege Denizi bölgelerinde yaşanan olaylar, sıcak çatışmalar ve savaşlar ülkenin enerji güvenliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle küresel güçlerin bölgeye olan müdahaleleri, ülkenin enerji güvenliğini doğrudan ya da dolaylı olarak tehdit etmektedir. Bunların yanında Türkiye'nin mevcut enerji kapasitesi bölgesel gücüyle kıyaslandığında oldukça düşüktür. Aşağıdaki tablolarda, Türkiye'nin enerji kapsamında ithal ve ihraç ettiği petrol ürünlerinin durumu gösterilmektedir.

Tablo 4.1. 2019 Yılı Petrol Piyasası Genel Görünümü (Ton)

ÜRÜN TÜRÜ	İTHALAT			İHRACAT		
	2018	2019	Değişim (%)	2018	2019	Değişim (%)
Benzin Türleri	0	0	-	2.439,858	2.972,490	21,83
Motorin Türleri	13.752,120	10.901,420	-20,73	145.962	2.121,843	1.353,70
Fuel Oil Türleri	553.552	556.581	0,55	235.830	585.510	148,28
Havacılık Yakıtları	481.734	354.256	-26,46	3.874,909	5.056,893	30,50
Denizcilik Yakıtları	10.254	30.523	197,67	1.785,550	2.396,947	34,24
Diğer Ürünler	2.973,841	1.906,156	-35,90	392.907	1.148,130	192,21
Toplam	17.771,502	13.748,937	-22,63	8.875,016	14.281,813	60,92

Kaynak: EPDK, 2021

Yukarıdaki tabloda, petrol ürünlerindeki ihracatın bir önceki yıla göre arttığı görülmektedir. Ancak ithalat miktarları yüksek seviyededir.

Yüksek ithalat oranları, bölge devletlerinden sağlanan stratejik petrol ürünlerinin bölgesel bir risk unsuru olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.2. 2019 Yılı Doğal Gaz Piyasası Genel Görünümü (Ton)

Alanı	2018	2019	Değişim (%)
İthalat	50.282,05	45.211,47	-10,08
Üretim	428,17	473,87	10,67
İhracat	673,29	762,68	13,28
Tüketim	49.204,14	45.285,50	-7,96
Dönem Sonu Stok	3.167,23	3.095,44	-2,27

Kaynak: EPDK, 2021

Tablodaki verilere göre, 2019 yılı doğal gaz piyasasında ithalatta azalma, üretimde ve ihracatta artış, tüketimde ise azalma olduğu görülmektedir. Ancak ithalat miktarları fazlasıyla yüksektir.

Tablo 4.3. Ülkelere Göre Petrol Ürünleri İthalat Miktarları Görünümü-2020 (Ton)

Ülke	Ham Petrol	Motorin Türleri	Denizcilik Yakıtları	Diğer Ürünler	Toplam	Pay (%)
Irak	11.783.566,273	0,000	0,000	0,000	11.783.566,273	29,09
Rusya Federasyonu	3.267.894,124	3.777.326,601	16.073,220	1.518.091,888	8.579.385,833	21,18
Kazakistan	3.331.615,854	0,000	0,000	0,000	3.331.615,854	8,23
Suudi Arabistan	3.160.220,555	37.534,155	0,000	0,000	3.197.754,710	7,90
Norveç	2.841.396,494	0,000	0,000	0,000	2.841.396,494	7,02

Kaynak: EPDK, 2021

Türkiye'nin en önemli enerji kaynağı olan petrol ürünlerini ithal ettiği ilk beş ülke yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. İlk beş ülkenin ithalattaki payı % 73,42 gibi büyük bir orana sahiptir ve bu ülkelerden Norveç hariç diğerlerinin komşu ve bölge ülke olmaları dikkat çekmektedir. Bu durum Türkiye'ye maliyet açısından bölgesel ekonomik fırsatlar sunmakla birlikte, çeşitli politik krizlerin neden olacağı anlık gelişmelerden ötürü bölgesel ekonomik tehdit içerikli sonuçlar da doğurabilecek bir durum oluşturmaktadır.

Yukarıdaki verilere ek olarak, Türkiye'nin komşuları arasında bulunan bütün ülkelerde istikrarsızlığın hâkim olduğu bilinmektedir. Irak ve Suriye'nin toprak bütünlüğü uzun süredir kaybolmuştur. Ermenistan-Azerbaycan arasındaki çatışmalar fasılalarla devam etmekte, Rusya-Ukrayna savaşı da bölgeye istikrarsızlık pompalamaktadır. İran'da ekonomik yaptırımlar nedeniyle istikrarsızlık yıllardır sürmektedir. Kıbrıs'ta çözümsüzlük devam etmekte, Avrupa sınırındaki komşularımız daha az yoğunlukta olsa da tıpkı bizim gibi göçmen krizi ile boğuşmaktadır. Bu çözümsüzlük ve istikrarsızlıkların tam ortasında bulunan Türkiye'nin, bölgesel sorunlardan azade bir şekilde, güven içerisinde varlığını devam ettirmesi pek de mümkün değildir. Tüm bu gelişmeler, enerji ithalatçısı olan Türkiye'yi zora sokmakta ve UEG'ne yönelik asimetrik tehditler içermektedir.

Doğu Akdeniz'de ve Karadeniz'de doğalgaz arama çalışmalarını sürdüren Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde keşfettiği doğalgaz yataklarındaki faaliyetleri sürmekte, özellikle Doğu Akdeniz'de birçok küresel ve bölgesel güç ile mücadele edilmektedir. Kara sınırları içindeki petrol ve doğalgaz arama çalışmalarının yanı sıra, denizlerde yapılan çalışmalar ve sürdürülen mücadele, önümüzdeki dönemde Türkiye'nin enerji alanında önünü açacak gelişmelere gebe dir. Ekonomik büyüme ile birlikte kalkınmayı sürdürmek isteyen Türkiye açısından büyük bir fırsat olan petrol ve doğalgaz keşifleri, bölgesel açıdan ülkeye büyük fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin enerji açısından köprü ülke konumunda olması da stratejik açıdan önemlidir. Ekonomik olarak büyüme trendi içerisinde bulunan Türkiye'nin önünde olumlu yatırımlar olarak değerlendirilebilecek yeni HES projeleri, nükleer enerji santralleri ve keşfedilecek yeni doğalgaz/petrol yatakları sayesinde cari açığın azalması ve bunların ekonomiye sağlayacağı katkılar hayati olmakla birlikte, asıl önemli olan konu bu fırsatlara yönelik güçlü bir UEG paradigması oluşturmaktır.

4.1.2. Teknoloji

Bu bölümde, “Türkiye'nin UEG'ne Yönelik Bölgesel Tehditler ve Fırsatlar” başlığı altında işlenen enerji, ulaşım, savunma ve havacılık sanayi ve siber güvenlik sektörlerindeki konuların tamamı teknolojinin ilgi alanındadır. Tüm bu sektörlerdeki yatırımların ve ekonomik gelişmelerin verimli bir şekilde işletilmesi için teknolojiye sahip olunması ve teknolojinin efektif bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Yüksek teknolojiye sahip olan bir ülkenin birçok önemli avantajı elinde bulundurduğu bir gerçektir. Bunların başında gelen en önemli husus, bu sahipliğin ekonomiye olan katkısıdır. Gelişmiş ülkelerdeki teknolojiye dönük alt yapı yatırımları zamanla ekonomik büyümenin temelini oluşturmuştur. Teknolojik gelişmelerin ardından ortaya çıkan yeniliklerle birlikte ilgili sektörlerin üretim potansiyellerinde artış yaşanmış, dolayısıyla üretim hacimlerinde de gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bunun sayesinde ülkedeki vatandaşların yaşam kalite ve standartlarında iyileşmeler meydana gelmiştir.

Yüksek teknoloji içerikli ürünlerdeki katma değerın büyük oranlarda olması nedeniyle, bu ürünlerin ihraç edilmesi sonrası elde edilen gelirlerin ekonomik büyümenin en önemli kalemlerinden biri olduğu kabul edilmektedir. Bu yalnızca gelişmiş ülkeler için değil aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler açısından da geçerlidir.

Yüksek teknoloji üretebilmek, bu teknolojiye sahip ülkeye ve firmalara uluslararası arenada büyük avantajlar kazandırmaktadır. Rekabet gücü açısından ülkeye ve firmalara katkı sağlayan ileri teknoloji üretimi, özellikle bilim ve sanayi alanında önemli hale gelmiştir.

Uluslararası piyasalarda etkin bir şekilde rekabet üstünlüğünü elde edebilmek amacıyla, teknolojik alt yapı yatırımlarını aksatmadan sürdürmek ve sürekli olarak geliştirmek hayati bir konudur. Bunun yanı sıra, sermaye yetersizliği hallerinde, yüksek teknoloji üretme kapasitesine sahip olan yabancı ülkelere/firmalara ülkenin kapılarını açmak ve yatırım yapılmasına teşvik etmek için çeşitli vergi imtiyazları, bürokratik kolaylıklar ve alt yapı olanakları sağlayarak yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek gibi uygulamalar da, sırf teknolojiye sahip olabilme güdüsüyle ortaya çıkan durumlar olarak göze çarpmaktadır. Ancak bunun ülkenin kendi ekonomik güvenliğine yönelik oluşturduğu tehditler de göz önünde bulundurulmalıdır. Aslolan, yüksek teknolojinin ülkenin kendi öz kaynakları ile üretilebilmesidir. Ülkelerin kendi teknolojilerini üretebilmesi, o ülkelerin üretim miktarlarını artırarak ekonomik büyümelerini planlanan şekilde sürdürmeleri olanağı da sağlamaktadır. Bunu yapamayan ülkeler ise, gelişimlerini tamamlayarak ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlayabilmek için başka ülkelere muhtaç hale gelmektedir. Bunun sonucunda ise, beklenmeyen ve istenmeyen taleplerle karşılaşma, kendi planlarını

uygulayamama, ekonomiyi ve dolayısıyla finans piyasalarını kontrol edememe gibi tehditlerle karşı karşıya kalınmaktadır (Konak, 2018: 62-64). Stratejik coğrafi konumu itibariyle bölgesel bir güç olan Türkiye'nin, bu durumu destekleyecek teknoloji yoğunluklu imalat sanayinde iyi seviyelere ulaşması gerekmektedir.

Tablo 4.4. Teknoloji Yoğunluklu İmalat Sanayi Ürünleri Dış Ticareti (Eylül 2021)

(Milyon ABD \$)

Teknoloji yoğunluğu	Eylül					Ocak- Eylül				
	2020		2021		Değişim (%)	2020		2021		Değişim (%)
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	
İhracat (FOB)										
Toplam imalat sanayi	15 156	100,0	19 663	100,0	29,7	111 857	100,0	152 216	100,0	36,1
Yüksek teknoloji ürünler	502	3,3	550	2,8	9,5	3 769	3,4	4 534	3,0	20,3
Orta yüksek teknoloji ürünler	5 580	36,8	6 228	31,7	11,6	39 421	35,2	51 582	33,9	30,8
Orta düşük teknoloji ürünler	3 800	25,1	6 399	32,5	68,4	30 944	27,7	46 478	30,5	50,2
Düşük teknoloji ürünler	5 274	34,8	6 487	33,0	23,0	37 723	33,7	49 622	32,6	31,5
İthalat (CIF)										
Toplam imalat sanayi	17 432	100,0	18 098	100,0	3,8	127 290	100,0	150 508	100,0	18,2
Yüksek teknoloji ürünler	2 141	12,3	2 222	12,3	3,8	16 214	12,7	19 214	12,8	18,5
Orta yüksek teknoloji ürünler	6 962	39,9	8 250	45,6	18,5	51 491	40,5	69 372	46,1	34,7
Orta düşük teknoloji ürünler	6 788	38,9	5 507	30,4	-18,9	45 096	35,4	45 662	30,3	1,3
Düşük teknoloji ürünler	1 540	8,8	2 119	11,7	37,6	14 490	11,4	16 260	10,8	12,2

Kaynak: TÜİK, 2021

Yukarıdaki tabloda, Türkiye'nin yüksek teknoloji ürünleri ihracatı açısından yeterli seviyede bulunmadığı görülmektedir. Bulunduğu durum itibariyle bölgede söz sahibi olan ülkenin daha da güçlü olabilmesi için katma değeri yüksek ürünleri kendi öz kaynaklarıyla üretmesi, ülkenin geleceği ve ekonomik güvenliği açısından önemlidir. Bugün bu kapsamda yapılan çalışmalarda, özellikle savunma sanayi alanında önemli gelişmeler yaşanmaktadır.

Türkiye'nin sınır komşularına oranla sanayi ve teknoloji açısından daha iyi durumda olması bölgesel ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Ancak istikrarsız bir bölgede mevcudiyetini sürdürmeye çabalayan ülkeye yönelik her türlü dış tehdit, bu çabaların önünün tıkanmasına neden olabilecek anlık gelişmelere de her zaman hazırlıklı olunmasını gerektirmektedir.

4.1.3. Savunma ve Havacılık Sanayi Ürünleri

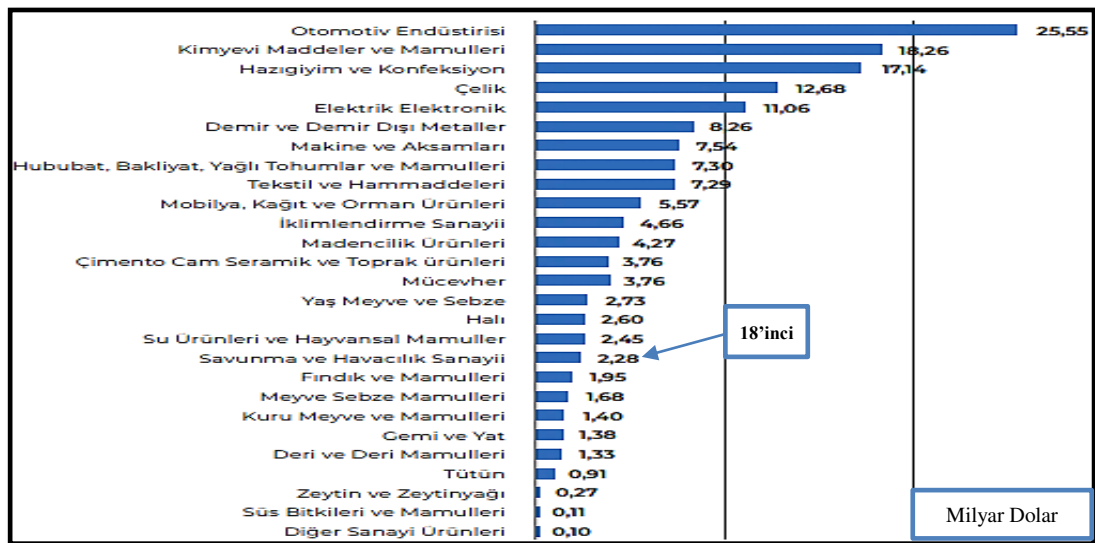
Savunma harcamaları ekonomik büyümeyi negatif ve/veya pozitif olarak etkilemektedir şeklinde teorik yaklaşımlar bulunmaktadır.

Klasik iktisat akımının ünlü düşünürleri David Ricardo ve Adam Smith, savunma harcamalarını ulusal bağımsızlığın gereği olarak düşünmüşler, ancak bu harcamaların ekonomik büyüme, sermaye ve yatırımları negatif etkilediğini değerlendirmişlerdir.

Keynesyen yaklaşımda ise, kamu harcamalarında yaşanan artışın çarpan etkisi meydana getirerek, milli gelirde olumlu bir artış sağladığı ve ekonomik büyümede pozitif bir etki yarattığı savunulmaktadır. Bu kapsamda savunma harcamaları; altyapının kurulması, Ar-Ge ve geliştirilen yöntemler vb. faktörleri kapsamaktadır. Ar-Ge çalışmalarıyla oluşturulan teknik yenilikler geri dönüşüm aracılığı ile ülkenin tamamına katkı sağlayacaktır. Neo-klasik yaklaşımda askeri harcamaların büyüme üzerinde etkileri ise, olumsuz dışsallıklar dikkate alınarak, talep yönlü faktörlerle ifade edilmektedir.

Ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasında bulunan ilişkiyi araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Benoit (1978), 1950 - 1965 döneminde Türkiye'nin de dâhil olduğu 44 az gelişmiş ülkenin savunma harcamalarıyla ekonomik büyümesi arasında bulunan ilişkiyi araştırmış ve bunların aralarında olumlu bir ilişki tespit etmiştir. Benoit, savunma yükünün yüksek oranda olduğu ülkelerde genel olarak, yüksek büyüme oranı bulunduğunu saptamıştır. Bununla birlikte, en az savunma yükü olan ülkelerde ise düşük büyüme oranları olduğunu bulmuştur (Baran, 2018: 62).

Grafik 4.1. Türkiye'nin Sektörlere Göre İhracat Oranları (2020)

Kaynak: TİM, 2021

Yukarıdaki grafiğe göre, savunma ve havacılık sanayi alanında Türkiye'nin ihracat oranı 2,28 milyar dolar ile 18'inci sırada yer almaktadır. Ekonomik büyüme ve gelişme ile doğrudan ilgili olarak ekonomik güvenliğin sağlanması, bölgesel güç olan Türkiye için hayati öneme sahiptir. Son zamanlarda bu alanda yaşanan olumlu gelişmeler ülke açısından bölgesel ekonomik fırsatlar sunmaktadır.

Bu kapsamda Irak Devleti, Türk Bayraktar firmasının ürettiği SİHA'lerden almak için görüşmelere başlamıştır. Halen Libya, Azerbaycan ve Ukrayna gibi bölge ülkeleri tarafından aktif olarak kullanılan S/İHA'ların bölgesel ekonomik fırsatlar kapsamında kat ettiği mesafe dikkat çekici olup (Savunma SanayiST, 2021) Rusya-Ukrayna savaşı sonrası Bayraktar firması ihraç yelpazesini geliştirmeye devam etmektedir. Ayrıca diğer kamu ve özel şirketler tarafından üretilen savunma ve havacılık sanayi ürünlerinin de (ANKA-İHA/SİHA ve Karayel İHA/SİHA) bölgesel pazarlara ihracına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

4.1.4. Siber Güvenlik

Siber güvenliğe yönelik kavramsal tartışmalar ilk olarak 70'li yıllarda ABD'de ortaya çıkmış, soğuk savaş sonrası oluşan yeni güvenlik paradigması nedeniyle dünya çapında daha çok gündeme gelmeye başlamıştır.

Siber güvenlik, internet ağları ile ilgili olarak düşünülse de, aslında kavram veri değişimlerini mümkün kılan bütün elektronik aletleri ve ortamları kapsamaktadır. Tüm bu gelişmeler insan hayatını kolaylaştırır da, diğer taraftan büyük zafiyetler ve tehditler de barındırmaktadır.

Siber güvenlik BM ve NATO tarafından da takip edilmektedir. Bu bağlamda, ekonomi dâhil birçok sektörde ciddi tehlikeler barındıran siber saldırılar her yıl büyük miktarlarda maddi kayıplara neden olmaktadır. BM, siber saldırılar nedeniyle 2015 yılında 525 milyar dolar kayıp yaşandığını değerlendirirken, bu rakamların önümüzdeki yıllarda daha da büyüyeceğini tahmin etmektedir.

NATO'nun 2019 yılı Faaliyet Raporu'na göre, herhangi bir ülkenin siber saldırıya uğraması durumunda "Washington Antlaşması"nın 5'inci maddesi (toplu savunma) (NATO'nun kuruluş antlaşması) devreye alınabilmektedir (Demir, 2020: 222-226).

Türkiye’de 2015 yılı içerisinde yaşanan ve ülkenin hemen hemen tamamını etkileyen büyük çaplı elektrik kesintisinin ülkeye yönelik büyük çaplı bir siber saldırı nedeniyle meydana geldiğine dair değerlendirmeler bulunmaktadır (Sputnik News, 2015). Bu konuda, bir diğer bölgesel aktör olan İran üzerinde çeşitli şüpheler bulunmaktadır (Bu konu bölgesel bir tehdit olarak ele alınabilir). Bunun yanında Garanti Bankası ve Türk Telekom (Sözcü, 2019) ile Akbank’a yönelik siber saldırılar (Cumhuriyet, 2021) Türkiye’nin bu alanda zayıf noktalarının bulunduğu dair emareler içermektedir. Bu alanda çeşitli güvenlik kurum/kuruluş çalışmaları olmakla beraber, ülkenin internet altyapısının yeterli seviyede olmaması bu saldırıların daha az etkili olmasına ironik bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Ancak ilerleyen süreçte ekonomik güvenliğe ve mali kayıplara neden olması kuvvetle muhtemel olan bu alanın hem küresel, hem de bölgesel ekonomik tehdit ve fırsat anlamında ele alınması ve kurumsallaştırılması gerekmektedir.

4.1.5. Terörizm

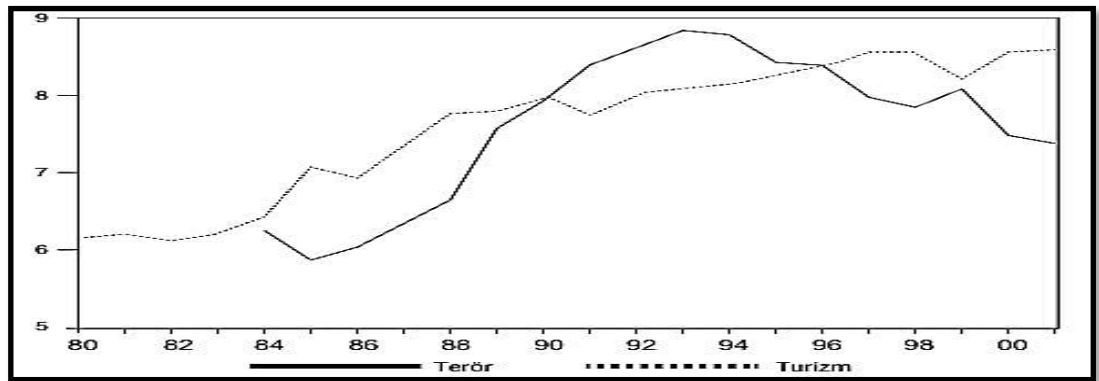
Türkiye 1984 yılından bu yana bölücü terör örgütü PKK ile mücadele etmektedir. Kuruluşundan bu yana küresel güçler tarafından desteklenen PKK, bunun yanında komşu ülkelerdeki otorite boşluklarını kullanarak ve bu ülkeler tarafından kasıtlı olarak desteklenerek ülke içinde uzun yıllar terör eylemleri gerçekleştirmiştir. Eskiye oranla, organize ettiği terör saldırılarında azalma yaşanan PKK, buna rağmen varlığını hala devam ettirmektedir.

Uluslararası alanda gün geçtikte daha da legal hale getirilen örgüt, Suriye ve Irak’ta başka terör örgütleri ile mücadelede bir araç olarak kullanılarak sözde meşru bir yapıya evrilmektedir. PKK dışında ülke içinde ve dışında daha birçok terör örgütüyle mücadele eden Türkiye’nin büyük enerji kaybettiği açıktır. Ülkenin yıllarca, terörle mücadele kapsamında güvenlik konularına ayırmak zorunda kaldığı maddi kaynaklar ile tarım, turizm, hayvancılık gibi sektörlerde terörün doğrudan veya dolaylı olarak sebep olduğu zararlardan ötürü milyarlarca dolar kaybının olduğu tahmin edilmektedir. Terörizmin endüstriye ve enerji güvenliğine yönelik saldırı tehditleri büyük ekonomik zararlara neden olabilecek potansiyele sahiptir. Bunların yanında, terör ve terör eylemleri yalnızca ekonomik kayıplara neden olmamakta, ayrıca ekonomik model oluşturulmasına ve para/maliye politikalarına yönelik tehditleri de barındırmaktadır.

“Terörün temel özelliklerinden birisi, olağandışı olmasıdır ve olağandışı olayların riskini öngörmek çok zordur. Bu durum, ekonomik modeller için kavramsal sorunlar doğurur. Bu nedenle, terörün ekonomik sonuçlarını net olarak ortaya koymak kolay değildir. Ancak son yıllarda, terörün ekonomik maliyetlerinin de olduğunu ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır. Terörün diğer etkilerinin yanı sıra ekonomik etkilerini anlamak önemlidir. Zira başarılı bir terörle mücadele politikasının ön şartı, terörün niteliğini, yapısını ve etkilerini doğru anlamaktan geçer. Terör, gösterdiği ekonomik etkiler nedeniyle aynı zamanda para ve maliye politikalarını da etkileyen önemli unsurlardan biridir” (Alp, 2013: 2).

Türkiye’nin en uzun kara sınırının bulunduğu komşusu Suriye’deki küresel satranç oyunu, yıllardır istikrarsızlıklarla, savaşlarla ve etnik çatışmalarla boğuşan Irak, ekonomik yaptırımların gölgesinde zor dönemlerden geçen İran gibi ülkeler PKK’nın barınması ve mevcudiyetini sürdürmesi açısından örgüte büyük fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan ve Ermenistan gibi Türkiye ile tarihsel düşmanlıkları bulunan aktörler de PKK’ya önemli destekler vermektedirler. Türkiye’nin güçlü bir komşu olmasını istemeyen ve gücü nispetinde örgüte yardımda bulunan bu ülkelerin yanı sıra, ABD ve Rusya gibi küresel aktörler ile Türkiye’nin gelişiminden ötürü çeşitli risk algılamalarına kapılan AB ülkelerinin de PKK’ya yaptıkları siyasi, askeri ve ekonomik yardımlar artık legal hale getirilmiştir. Sözde müttefik olarak masaya oturan PKK’nın Suriye kolu PYD, Suriye’deki boşluğun doldurularak Türkiye’nin tehdit edilmesi için önemli bir piyon olarak kullanılmaktadır. Aşağıdaki grafikte, Türkiye için büyük bir ekonomik alan olan turizm ile terörün ilişkisi gösterilmektedir. Özellikle terörün yoğun olduğu yıllardaki verilere bakıldığında, terörizmin ülke açısından sebep olduğu ekonomik kayıplardaki yükselme oranları dikkat çekmektedir.

Grafik 4.2. Türkiye’de Terör ve Turizm Sektörü İlişkisi (1980-2000)

Kaynak: Alp, 2013: 11

Bölgedeki ekonomik gelişmeleri önemli düzeyde etkileyen terör sorunu Türkiye'nin ulusal ekonomik güvenliği açısından, özellikle bölgesel ekonomik tehdit anlamında büyük riskler içermektedir. Ancak bu alandaki çeşitli askeri araç / gereçlerin, savunma ve havacılık sanayi ürünlerinin başarıları ülkeye bölgesel ekonomik fırsatlar da sunmaktadır.

4.1.6. Göç Hareketleri

Soğuk savaş sonrasında giderek artan krizler, 11 Eylül saldırıları ve Arap Baharı sonrasında bölgede oluşan istikrarsızlık, göç hareketlerini ve göçmenleri ana aktör haline getirmiştir. Yaşananlar sonrasında “göç” konusu insan haklarından ziyade güvenlik odaklı olarak ele alınmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın karşılaştığı en büyük kitlesel göç hareketlerinin Türkiye'nin bölgesinde gerçekleşmiş olması Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Hem göç veren ülkeleri hem de göç alan ülkeleri özellikle ekonomik alanda etkileyen bu hareketler, çağdaş güvenlik konularından gıda güvenliği, iklim değişikliği, etnik çatışmalar, terörizm ve yoksulluk gibi küresel tehditlerle ilişkisi olan bir sorundur. Bunun temel sebebi, bu sorun alanlarının daha da büyük problemlere dönüşmesi sonucunda kitlesel göç hareketlerine neden olabilecek potansiyele sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Demir, 2020: 198-202). Türkiye'nin, bölgesinde yaşanan istikrarsızlık ve savaşlar nedeniyle ağırlamak zorunda kaldığı göçmenler ve buna bağlı göç hareketlerinin ekonomik problemleri tetiklediği, bölgesel ekonomik tehdit oluşturduğu, ancak batı ülkelerinin seçici davranarak göç hareketlerinden fırsat çıkardığı, nitelikli göçmenleri kabul ettiği, bunun karşısında Türkiye'nin uyguladığı politikaların sonucunda değişik sosyal, ekonomik ve toplumsal sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Bölgesel istikrarsızlıkların bu alanda Türkiye açısından başta ekonomi olmak üzere, siyasi, sosyal ve toplumsal anlamda tehditler içerdiği göz önünde bulundurularak, buna yönelik ekonomik güvenlik politikalarının oluşturulması elzemdir.

4.1.7. Sınıraşan Suçlar

Türkiye; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan köprü bir ülke konumunda olması nedeniyle çeşitli jeo-stratejik, jeo-politik ve jeo-ekonomik fırsatlarla ve bunun yanında birçok tehditle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum özellikle ülkenin ekonomik güvenliğine yönelik çeşitli riskler barındırmaktadır.

Göçmen kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti, silah kaçakçılığı, terörizm, mali kaçakçılık ve deniz suçları gibi birçok sınıraşan suç, Türkiye'nin konumu itibariyle ekonomik güvenliğe doğrudan veya dolaylı olarak etki etmektedir.

Bölgedeki istikrarsızlık ve savaşların neden olduğu sınıraşan suçlarda Türkiye bazen transit ülke, bazen de hedef ülke konumunda bulunmaktadır. Örneğin geçmiş yıllarda uyuşturucu kaçakçılığı açısından transit ülke konumunda bulunan Türkiye, son zamanlarda artık hedef ülke konumuna gelmiştir.

Bölgesel istikrarsızlık nedeniyle gün geçtikte daha da artan oranlarda yaşanan bu tür suçların Türkiye'nin ekonomisine yönelik doğrudan tehdit içerdiği göz önünde bulundurulmalı ve özellikle sınır güvenliği politikalarındaki olumlu çalışmalar (sınır bölgelerine kurulan teknoloji destekli güvenlik hatları/duvarları gibi) sürdürülmeli ve bunların sayıları artırılarak, konu, bölgesel ekonomik tehdit olmaktan çıkarılmalıdır.

4.1.8. Ulaşım

Ulaştırma sektörü; ekonomik kaynakların değerlendirilerek diğer ülkelerle bağlantı sağlanması, mal akışlarının düzenlenmesi, ekonomik ve sosyal girdiler, yeni yerleşim alanlarının kurulması ile mevcut yerleşim alanlarının gelişimi ve başka diğer sektörlerle (antrepo, sigorta, gümrükleme ve paketleme) ilişkileri nedeniyle istihdam oluşturması gibi faktörlerden dolayı büyümeye katkı sağlayan önemli bir sektördür. Ulaştırma imkânlarının iyileştirilmesi, makroekonomi açısından istihdam, yatırım ve üretim seviyelerini; mikroekonomi açısından ise, dağıtım ve satış aşamalarında işletme faaliyetlerini olumlu yönde etkilemektedir. Ulaştırma talebine etki eden faktörler; ekonomik gelişim, işgücü/üretim/tüketim artışı, uluslararası ilişkiler/anlaşmalar, enerji fiyatları ve turizm sektörü şeklinde ifade edilebilir (Deniz, 2016: 137).

Türkiye tarihi ipek yolu üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca 2018 yılında hizmete alınan yeni İstanbul Havalimanı da ulaşım açısından kilit bir konuma sahiptir. Bunların yanında ülkenin üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olması, deniz ulaşımı açısından da bölgesel avantajlar sunmaktadır. Tüm bunlar değerlendirildiğinde Türkiye'nin hava, kara ve deniz ulaşım araçları ile bunların ekonomik faaliyetlerdeki kullanım alanları (kargo taşımacılığı, transit geçiş vb.) ülkeye önemli bölgesel ekonomik fırsatlar tanımaktadır. Bunların değerlendirilerek ekonomiye sağlayacağı katkılara yönelik planlı çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

4.1.9 Nüfus

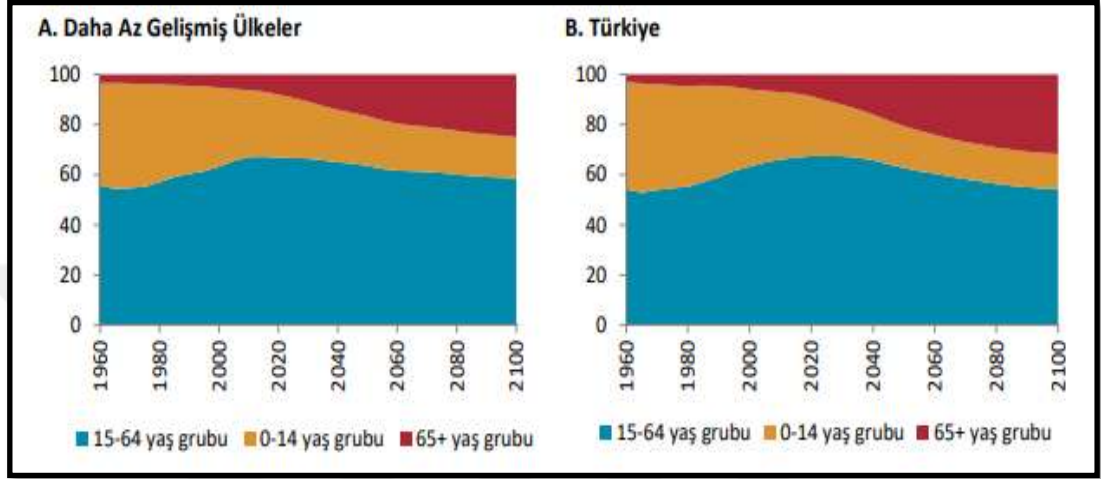
Toplumlar 100 ila 300 yıllık periyotlarla çeşitli demografik dönüşümler yaşamaktadırlar. Nüfus bilimi bu dönüşümleri “Demografik Geçiş Süreci” olarak tanımlanmakta ve bu süreç, üç evrede gerçekleşmektedir. Değişimin gerçekleştiği her evrede nüfusa ait farklı özellikler gözlemlenmektedir. İlk olarak, toplam nüfusun içindeki 0-14 yaş grubundaki çocuk nüfusunun ağırlığı yüksekken, ikinci evrede 16-64 yaş aralığında çalışma çağındaki nüfusun ağırlığı yüksektir. 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki ağırlığının yükselmesiyle son evreye girilmektedir.

Demografik geçiş süreci; nüfusun artış hızında azalma yaşanırken, çalışma çağındaki nüfusun artmasıyla ve yüksek sayılara ulaşmasıyla “Demografik Fırsat Penceresi” veya “Demografik Armağan” olarak tanımlanan süreci ortaya çıkarmaktadır. Kavram ilk olarak 1994 yılında Barlow tarafından ortaya konmuştur. Toplumların geçirdikleri yaş yapılarındaki değişimlerle ilgili olarak bu süreç, ülkelerin tarihlerinde yalnızca bir kez karşılaşılabilecekleri bir durum olarak ortaya çıkarmaktadır. Çünkü süreç içerisindeki nüfus yaş yapısı değişirken, çalışma çağındaki nüfus yalnızca bir defa artarak en yüksek değerini almaktadır. Bundan sonra ise azalma başlamakta, bu durum tekrar meydana gelmemektedir. Bu süreci günümüzdeki bazı gelişmiş ülkelerin farklı tarihlerde yaşadıkları kabul edilmektedir. Örneğin Japonya’nın 1960’lı yıllarda, diğer Doğu Asya ülkelerinin 1970’li yıllarda yaşadıkları hızlı büyüme dönemi ve buna bağlı olarak yaşanan üretim artışının, bahse konu ülkelerde oluşan “Demografik Fırsat Penceresi”yle ilgili olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye’de “Demografik Fırsat Penceresi”nin 2010 yılından itibaren açıldığı ve bu durumun yaklaşık 40 yıl boyunca sürerek 2050 yılına ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu tarihlerde ise çalışma çağındaki nüfusun artacağı, çocuk bağımlı nüfus oranında azalma olacağı ancak yaşlı bağımlı nüfus oranında büyük artış yaşanmayacağı değerlendirilmektedir. 2050’li yıllarda sürecin tersine dönmesiyle ve toplam nüfusun azalmaya başlamasıyla birlikte toplam bağımlılık oranı içindeki yaşlı nüfus oranının ve medyan yaşın artmasıyla (nüfusun yaşlanmasıyla) sona ereceği beklenmektedir. “Demografik Fırsat Penceresi” Türkiye’ye üretim açısından büyük katkılar sağlayacaktır. Ancak bunun planlı milli eğitim faaliyetleri ile birlikte koordineli bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana, nüfus yapısında çeşitli değişiklikler (yaş dağılımı, cinsiyet oranı, coğrafi dağılımı) yaşanmış, bu değişiklikler ülkenin başta ekonomik yapısı olmak üzere, siyasi ve toplumsal yapılarda da doğrudan veya dolaylı etkilerde bulunmuştur (Kaya ve Yalçınkaya, 2014: 179, 180).

Grafik 4.3. Nüfusun Yaş Yapısı (Yüzde Pay)

Kaynak: BM (2015'den Aktaran Kalafatçılar, 2019: 12)

Türkiye'nin çalışma çağındaki nüfus oranı ülkeye üretim açısından büyük fırsatlar sunmaktadır. Ancak nüfusun doğru eğitim planlaması ve ihtiyaç alanlarına kanalize ettirilmek suretiyle verimli değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu potansiyel, özellikle yüksek teknoloji üretimi ve nitelikli iş gücü açısından ele alınarak, ülkenin bölgesel ekonomik gücünü destekleyecek şekilde değerlendirilmeli ve üretimde bölgesel ekonomik fırsat alanlarına odaklanılmalıdır.

4.1.10. Turizm

Turizm, ülke dışındaki bölgelere ve ülkelere tanıma ve eğlenme amacıyla yapılan gezilerdir. Bu sayede, turist olarak gidilen ülkelerin ekonomisine katkı sağlanmaktadır.

Son zamanlarda Pandemi süreciyle birlikte gündeme gelmeye başlayan sağlık turizmi de bu alanda önemli potansiyel taşımaktadır. Türkiye'de bu potansiyelin sağlık turizmi açısından önemi anlaşıldığından, sektöre yönelik yatırımlar gerçekleştirilmektedir.

Turizm sektörü Türkiye için önemli bir gelir kaynağıdır. İçinde bulunduğu coğrafya ve iklim koşullarının getirdiği avantajlardan dolayı Türkiye'nin lokomotif sektörlerinden olan turizm; diğer sektörlerle, istihdama, alt yapı ve üst yapı yatırımlarına ve ödemeler dengesine doğrudan ya da dolaylı katkılar sağlamaktadır.

Bölgede bulunan ülkelere göre turizm sektöründe önemli avantajlara sahip olan Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayıları (ilk beş ülke) aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.5. 2019-2021 Yılları Ocak-Ekim Döneminde Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlere Göre Dağılımı İlk (5) Ülke

Ülkeler	2021	2021 Mil.Payı %	2020	2020 Mil.Payı %	2019	2019 Mil. Payı %
Rusya Federasyonu	4.362,238	20,72	1.911,264	17,06	6.694,453	16,44
Almanya	2.745,043	13,04	1.037,293	9,26	4.649,494	11,42
Ukrayna	1.971,461	9,36	928.105	8,29	1.462,269	3,59
Bulgaristan	977.629	4,64	997.470	8,91	2.254,444	5,54
İran	864.455	4,11	319.065	2,85	1.825,386	4,48
Diğer	10.134,938	48,11	6.007,695	53,64	23.833,740	58,53
Genel Toplam	21.055,764	100,00	11.200,892	100,00	40.719,786	100,00

Kaynak: KTB, 2021

Tabloya bakıldığında, turizmde payı olan ilk beş ülkeden dördünün (Rusya, Ukrayna, Bulgaristan ve İran) bölge ülkesi olması dikkat çekicidir. Bu durum, Turizm sektörü yönünden Türkiye'ye bölgesel ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Ancak bu durumun sürdürülebilirliği açısından gerekli tedbirlerin alınması ve sektörün gelişimine yönelik çalışmalar yapılması elzemdir.

4.2. Bölgesel Tehdit ve Fırsatlara Yönelik SWOT Analizi

SWOT analizi metodu, 1950'lerin başında Harvard Üniversitesi'nde Prof. Dr. G. Albert Smith isimli akademisyen tarafından geliştirilmiştir. Başlangıçta işletme yönetimi alanında kullanılmak üzere geliştirilen SWOT analizi, günümüzde birçok alanda başvurulur hale gelmiştir ve özellikle uluslararası ilişkiler alanında çatışma yönetimi konusunda sıkça kullanılmaktadır. SWOT, Strengths (güçlü yönler), Weaknesses (zayıf yönler), Opportunities (fırsatlar), Threats (tehditler) kelimelerinin ilk harflerinden oluşur. SWOT analizinin herhangi bir soruna tek çözüm olmadığı açıktır, ancak çözüm için önemli adımlardan biri olarak görülür.

SWOT analizi, durum analizi yapılarak çözüme dair strateji geliştirilmesine yardımcı olur. Bu metodun kullanımının basit olması ve uygulama için spesifik bir eğitim gerektirmemesi, bunun yanında maliyetinin düşük olması, esnekliği ve kolay uygulanabilirliği, nicel ve nitel özellikleri destekler olması ve bilgi alışverişi yoluyla geliştirilebilir olması gibi nedenler analize sıkça başvurulmasının gerekçelerindendir (Yaylar, 2016: 44).

SWOT analizi yapmak için, öncelikle işletmenin hem uzak hem de yakın dış çevresi ve iç çevresinin analizleri yapılmaktadır diyen Kamilçebe (2012'den aktaran Çınar ve Oğuz, 2020: 6):

“Fırsatlar; işletmeler için olumlu sonuçlar yaratabilecek dış çevrenin ve yakın çevrenin analizi sonucundan oluşur. Politik, hukuki, teknolojik, sosyokültürel, uluslararası çevre, müşteriler, demografik, tedarikçiler ve rakiplerin statüsü fırsat yaratan faktörlerden sayılmaktadır. Tehditler; dış çevredeki değişimler sonucunda işletmenin varlığını sürdürememesine veya rekabette üstünlüğü kaybetmesine neden olabilecek durumlardır. Avantajlar; işletmenin iç ortamının analiziyle ortaya çıkan ve rakiplere karşı üstünlük sağlayabildiği varlık ve yeteneklerini kapsamaktadır. Zayıflıklar; işletmenin rakiplerine göre mevcut varlık ve yeteneklerinin daha güçsüz ve düşük olduğu durumlardır.” şeklinde değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Yukarıda da anlatıldığı gibi, başlangıçta işletme yönetimi alanında kullanılmak üzere geliştirilen SWOT analizi, günümüzde birçok alanda başvurulur hale gelmiştir. Bu kapsamda, Türkiye'nin UEG'ne yönelik çeşitli bölgesel tehdit ve fırsat alanları başlığı altında seçilerek işlenen konulara göre Türkiye'nin bölgesel durumu analiz edilecektir.

-Güçlü Yanlar (Strengths);

Türkiye'nin jeo-stratejik, jeo-politik ve jeo-ekonomik bakımdan elinde tuttuğu avantajlara paralel olmak üzere; enerji koridorlarının kontrolü, kara sınırları haricinde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de bulunan potansiyel enerji yatakları, teknoloji açısından birçok komşu ülkeye göre daha iyi durumda bulunması, buna bağlı olarak savunma ve havacılık sanayinde son zamanlarda yaşanan olumlu gelişmeler, tarihi ipek yolu üzerinde bulunması ve ulaşım açısından elinde tuttuğu diğer avantajlar, genç ve dinamik nüfusu ve son olarak da turizm sektöründeki önemli pozisyonu ülkenin güçlü yanlarındandır.

-Zayıf Yanlar (Weaknesses);

Ülkenin bölgesel güvenlik tehditlerinin, istikrarsızlıkların ve savaşların tam ortasında bulunması ve risklerin Türkiye'nin sınırlarına dayanması, yıllardır devam eden terör sorunu, siber güvenlik açısından hali hazırda arzu edilen ve yeterli seviyede bir alt yapısının bulunmaması, bölgesel problemler nedeniyle yaşanan göç hareketleri ve göçmen sorunu, sınıraşan suçların ülkeye ekonomik etkileri gibi faktörler Türkiye'nin zayıf yanlarındandır.

-Fırsatlar (Opportunities);

Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında önemli bir köprü konumunda bulunması nedeniyle, transit ülke olma fırsatlarının yanında, kendi üretimlerini pazarlama açısından da çeşitli avantajları elinde bulundurmaktadır. Özellikle hava ve karayolu taşımacılığının ekonomi açısından büyük fırsatlar sunduğu bölgede ayrıca, teknoloji, savunma ve havacılık sanayi ürünlerinin komşu ülkelere ihracı, genç ve dinamik nüfusun katkı sunduğu üretim potansiyelinin bölgede bulunan pazarlara yönelik katkıları ve turizm gelirleri önemli fırsatlar olarak ele alınabilir. Bölgedeki güvenlik boşlukları, Türkiye'nin bölgesel kültürel bağları kapsamında ele alınarak, bölgesel bir aktör olma iddiası, güçlü yanların değerlendirilmesi sonucunda daha da geliştirilerek sürdürülebilir.

-Tehditler (Threats);

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyadaki küresel güçlerin dâhil olduğu çekişmeler ülkenin uzun yıllardır enerji ve dolayısıyla ekonomik güç kaybetmesine neden olmaktadır. ABD ve Rusya'nın başını çektiği aktörler, hemen hemen tüm bölgesel anlaşmazlıkların tarafı olarak anında müdahalede bulunmaktadır. Özellikle BM'nin daimi üyesi olan beş ülkenin istikrarsızlıkları körükleyen kararları, dış politikada bölgesel karışıklıklarla bağlantılı olarak anlık değişen konjonktür, coğrafyada bulunan çeşitli tehditlerin Türkiye'ye olumsuz olarak yansımalarına neden olmaktadır. Soğuk Savaş, 11 Eylül ve Arap Baharı sonrasında oluşan yeni güvenlik problemleri, Türkiye'nin çeyrek asırdan fazla bir süredir yüzlerce, belki de binlerce ekonomik, siyasi, toplumsal, çevresel ve askeri krizle başa çıkmasını gerektirmiştir. Güncelliğini koruyan bu sorunlar, ülkenin ulusal UEG'ne yönelik tehditlerle etkin bir mücadeleyi gerektirmektedir.

4.3. Tehdit ve Fırsatlara Yönelik Yeni Bir UEG Paradigması

Bölgesel bir güç olarak Türkiye, iddiasını korumak ve sürdürmek adına bu alanda gerekli tüm enstrümanları kullanmak zorundadır. Bunların en başında, ekonomik tehditlerin ele alınması ve “Ekonomik Güvenlik Kanunu”nun yasalaştırılması gelmektedir. Bağımsız ve bölgesel bir aktör olan Türkiye açısından “ekonomik güç” önemli bir göstergedir. Bunun için ekonomi alanında kontrolün ele alınması gerekmektedir. Demokratik bir ülkede bunu yapmanın ilk ve tek yolu hukuktur. Hukuk düzeni içerisinde bilimsel verilere yaslanan bir kanun metni, ülkenin bugünü ve geleceği için olmazsa olmaz bir gereklilik halini almıştır. Her türlü ekonomik tehdidi göz önünde bulunduran, buna yönelik suçları ve suçluları ortaya çıkaran, bu suçların önlenmesi ve suçluların bağımsız mahkemelerde yargılanmasını sağlayan bir ekonomik güvenlik modeli, ülkenin ekonomik açıdan güvenliğini sağlamanın en önemli yoludur. Bunun sağlanmasıyla birlikte öncelikle tehditler bertaraf edilecek, bunun sonucunda ise ortaya çıkan fırsatlar karar vericiler tarafından değerlendirilebilecektir.

Bunların yanında, ulusal boyutta ekonomik tehdit içeren suçların işlenmesinin önlenmesine yönelik olarak istihbarat ağırlıklı faaliyetlerin koordine edilmesi de bu model içerisinde yer alması gereken önemli bir alandır.

4.3.1. Hukuki Alt Yapının Oluşturulması ve Ekonomik Güvenlik Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti; yasama, yürütme ve yargı organlarının kendi alanlarında sorumlu oldukları iş ve işlemlerin demokrasi kültürüne uygun bir şekilde devamlılığının sağlandığı kurumsal bir devlet kültürüne sahiptir. Ülkenin zaman zaman yaşadığı anti-demokratik dönemler olmakla birlikte, bölgedeki devletlerin birçoğu, Türkiye’nin sahip olduğu demokrasi kültüründen bir hayli uzaktır.³² Bu bağlamda, ekonomik güvenliğin hukuk düzeni içinde sağlanabilirliği mümkündür.

³² Türkiye’nin batı komşusu Yunanistan, antik dönemde doğrudan demokrasinin uygulandığı ilk uygarlık olarak bilinmektedir. Bunun dışında, Türkiye ile komşu olan ülkelerin birçoğu otoriter ve totaliter yönetimler tarafından idare edilmiştir/edilmektedir. Devlet kültürü olarak kurumsallaşmış komşu ülkelerin sayısı da bir hayli azdır. Bu, Türkiye’yi bölgede öne çıkaran önemli bir faktördür. Türkiye, 19. yy’ın başlarından itibaren, Fransız İhtilalinin etkileri sonucunda demokratik gelişmeler yaşamaya başlayarak, 1923 yılında kurucu lider M.Kemal ATATÜRK’ün önderliğinde tam anlamıyla demokrasi ile tanışmıştır.

Şekil 4.1. Ekonomik Güvenlik Modeli Yasal Süreçleri³³

Cumhuriyet rejimi ile yönetilen Türkiye’de yasama organı TBMM, yürütme organı hükûmet, yargı organı ise bağımsız mahkemelerdir. Demokrasinin üç sacayağı olarak bilinen bu aktörler, birbirlerinin alanlarına müdahale etmeyen ve yetkilerini Türk milleti adına kullanan demokratik unsurlardır.

Bu kapsamda, ekonomik güvenlik kanunun çıkarılması ve işlerliğinin sağlanmasında bu üç organın da önemli görevleri bulunmaktadır. Mevcut yasal düzenlemelerde ele alınan ekonomik güvenliğe dair tüm konular bu yasanın çatısı altında ele alınmalıdır. Ancak asıl önemli olan kanunun çıkarılması değil, bu kanunun güncel gelişmelere uyarlanarak uygulanması ve buna yönelik kurumsal alt yapının tamamlanmasıdır.

Burada vurgulanmak istenen husus, yalnızca ekonomik güvenliğe yönelik bütün konuları kapsayan bir kanun ihtiyacı değildir. Zira ülkede binlerce kanun metni bulunmaktadır. Buradaki asıl gaye, bu kanunun ülkenin ekonomik bağımsızlığına ve ekonomik gücüne sağlayacağı katkılara vurgu yapmaktır. Bu nedenle, ekonomi, güvenlik ve istihbarat konularında görevli kurumların içerisinde yer aldığı bir modelin üzerinde durulması, bunun işlerliğinin sağlanması, bu kanunu diğer yasal düzenlemelerden ayıran önemli bir husus olarak ele alınmalıdır.

4.3.2. Kurumsal Alt Yapı Çalışmaları, Koordinasyon ve Yönetim

Türkiye’nin UEG’ne yönelik olarak “Ekonomik Güvenlik Kanunu” çerçevesinde oluşturulacak olan modelde, yalnızca ekonominin iç ve dış güvenliğine ve bölgesel bir güç olan Türkiye’nin önündeki tehdit ve fırsatlara odaklanmasına dair çalışmaların yürütülmesi ve yönetilmesi gerekmektedir.

³³ Ekonomik Güvenlik Modeli Yasal Süreçleri isimli şekil, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı veya görevlendireceği yardımcısının başkanlığında ilgili kurum ve kuruluşlardan müteşekkil bir yapının kanunda belirlenecek yasal sınırlar çerçevesinde çalışmalarını yürütmesi önemli bir husustur.

Tablo 4.6. Ekonomik Güvenlik Modeli³⁴

Kanunda Görevlendirilecek Kurum ve Kuruluşlar	- Bakanlıklar (Dışişleri, Milli Savunma, Adalet, İçişleri, Ticaret, Hazine ve Maliye, Enerji ve Tabi Kaynaklar, Kültür ve Turizm, Sanayi ve Teknoloji, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlıkları) - Güvenlik ve İstihbarat Teşkilatları/Birimleri (Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, MİT Başkanlığı, MASAK)	Cumhurbaşkanı veya Görevlendireceği Yardımcısı Başkanlığında Düzenli Toplantı ve Karar Süreci
Bilgi ve Destek Vermekle Yükümlü Kurum ve Kuruluşlar	-Üniversiteler, Finans Kuruluşları, Bankalar, STK'lar, Meslek Kuruluşları.	

Oluşturulacak olan ekonomik güvenlik modelinde, yukarıdaki tabloda belirtilen bakanlıklar ve ilgili güvenlik/istihbarat birimlerinden alınacak tavsiyeler sonucunda ulusal ekonominin güvenliğine yönelik politikaların oluşturulması sağlanabilecektir. Ayrıca bölgesel gelişmelerin izlenmesi, gerektiğinde diğer kurum/kuruluşlardan elde edilecek veriler ve bunların tamamının analiz edilmesi sonucunda, mevcut tehditlere karşı önlem alınması ve fırsatlara yönelik çalışmalar yapılması sağlanacaktır. Belli dönemlerde veya gerektiğinde derhal toplanacak olan yapının MGK'ya alternatif değil ancak tamamlayıcısı olarak “Milli ya da Ulusal Ekonomik Güvenlik Kurulu” adı altında çalışmalarını yürütmesi uygun olabilir. Ayrıca, başkana bağlı bir genel sekreter tarafından iş ve işlemlerin takip edilmesi gerekebilir. Buradaki asıl önemli husus, milli güvenliğin önemli bir unsurunun hukuki dağınıklıkların giderilmesi suretiyle güvenliğin geneline yönelik sağlayacağı katkıların görülmesidir.

Modelde güvenlik konusu “Ekonomik Güvenlik” odaklı olarak, diğer güvenlik çeşitlerinin bağlantıları da göz önünde bulundurulmak suretiyle ele alınmalıdır. “Ekonomik Güvenlik Kanunu”nda bu “Kurul”un ve kurul üyesi kurum/kuruluşların görevlerine atıfta bulunulmalı, yasanın uygulanması ve görevlerin paylaştırılması için diğer hukuki eksiklikler (yönetmelik gibi) giderilmeli, ilgili kurum/kuruluşlar tarafından bu alanda ihtisaslaşmış “başkanlık” veya “daire” seviyesinde birimler oluşturulmalıdır.

³⁴ Ekonomik Güvenlik Modeli isimli tablo, yazar tarafından oluşturulmuştur.

“ABD’nin Ekonomik Güvenlik Anlayışı”nın sonucu olarak, 1947’de kabul edilen “Ulusal Güvenlik Yasası”yla Amerika’da ekonomik istihbarat birimi teşkil edilmiş, SSCB’nin dağılmasının ardından ise, hükümetler arasındaki ekonomi politikalarının koordinasyonu ve yönlendirilmesi amacıyla “Ulusal Ekonomik Konsey (NEC)” kurulmuştur. NEC, danışma ve ABD başkanının ekonomi politikalarını izleme çalışmaları yürütmektedir” (İnan ve Doğan, 2018: 328). Bu yapılanma şekli, Türkiye’deki üst düzey bürokratların üyeliği ile birlikte oluşturulacak ekonomik güvenlik modeli açısından örnek teşkil edebilir.

Hali hazırda “Ekonomik istikrarla ilgili gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, Ekonomik konularda araştırmalar yapmak, küresel ve ulusal ekonomi ve kalkınma konuları ile ilgili gelişmeleri izlemek, değerlendirmek, gerektiğinde araştırmalar yapmak, ekonomik güvenlik ve ekonomik savunmaya ilişkin ilke ve esasların tespitine, güncelleştirilmesine yönelik politika önerileri oluşturmak” (TCCB, 2021) amacıyla 2018 yılında teşkil edilen “Ekonomi Politikaları Kurulu”³⁵ yerine, yukarıda ele alınan modelde önerilen Bakanlıklar ile güvenlik ve istihbarat kurum/kuruluşları sürece dâhil edilerek daha disiplinli ve kurumsal bir yapılanmaya gidilmesi, UEG açısından daha verimli sonuçlar alınmasını sağlayabilecektir.

Demokratik bir hukuk devleti kültürüne sahip olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bağımsızlığı açısından önemli bir parametre olan “Ekonomik Güç” için en önemli unsur “Ekonomik Güvenlik”tir. Bugüne kadar bütüncül bir yaklaşımla ele alınmadan, çeşitli dönemlerde farklı yasal düzenlemelerin alt başlıklarında vurgulanan “Ekonomik Güvenlik” konusunda derli toplu yasal bir düzenlemeye gidilmesi, bu çerçevede kurumsal alt yapının oluşturularak ve en üst seviyede ele alınarak takip edilmesi ülkenin bölgesel bir aktör olarak daha da güçlü bir pozisyon alabilmesi için kaçınılmaz hale gelmiştir.

Türkiye’nin gündemi sürekli değişmektedir. Ancak bu değişen gündemlerin ana maddesi çoğunlukla “ekonomi” olmaktadır. Bu hayati alana yönelik bir model oluşturulması, ancak bunun bilimsel çalışmalarla, alanında uzman kişilerin (hukukçu, ekonomist, asker, istihbaratçı gibi) tavsiyeleri doğrultusunda ele alınması önemlidir.

³⁵ Türkiye’nin Ulusal Ekonomik Güvenlik Araçları başlığı altında ele alınmıştır.

SONUÇ

Güvenlikleştirme sürecinde, bir ülkenin güvenliği ile çıkarlarının tanımlandığı, bunun sonucunda düşman ve tehdit algısının oluşturulduğu, iç ve dış politikalarda güvenlik elitinin belirleyici olmasına imkân tanındığı konuları “güvenlikleştirme teorisi” başlığı altında incelenmiş, bunun yanında, Kopenhag Okulu’nun güvenlik olgusuna aslında olumlu bakmadığı, ancak bu süreci kaçınılmaz bir durum olarak gördüğü de ele alınmıştı. Bunun sebebinin ise, bir meselenin güvenlik sorunu şeklinde otorite tarafından tanımlanmasının, özgürlüklerin kısıtlanmasına ve devlet eliyle şiddet içerikli yöntemlerin meşrulaşmasına yol açabileceği olduğuna da kısaca değinilmişti.

Kopenhag Okulu, açıklanan nedenlerden ötürü meselelerin güvenliğin gündeminden çıkarılmasını (desecuritization-güvenlikdışlaştırma), konuların demokratik süreçler içerisinde tartışılarak çözülmesini önermektedir. Güvenliğin genişletilmesinden çok, minimize edilmesi ise amaç olmalıdır (Miş, 2014: 351). Bu bağlamda, özellikle bölgesel ekonomik güvenlik konularının güvenlikleştirilmesinden ziyade güvenlikdışlaştırılarak, demokratik süreçler içerisinde çözüme kavuşturulmasının esas olduğu, Kopenhag Okulu’nun izlenmesini tavsiye ettiği bir yoldur.

Bu kapsamda, Türkiye’nin ekonomik güvenlik konularını demokratik süreçler içerisinde yönetmesi uygun olacaktır. Ancak bunun her zaman mümkün olmayacağı bölgesel gelişmelere bakıldığında açıkça görülmektedir.

Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgedeki güvenlik dinamikleri, gündemin sürekli olarak güvenlikleştirilmesine neden olacak gelişmelere gebe. Ülkenin özellikle ekonomi alanında yaşadığı güncel gelişmeler, karar alıcılar tarafından söylem haline getirilerek, alınacak önlemler ve icra edilecek politik kararlara meşruiyet kazandırılmaktadır. Ancak bu süreç her zaman, güvenlikleştirme konusunun özgürlükleri kısıtlayıcı ve devlet eliyle zorlayıcı kararlara dönüşmesine yol açmamaktadır.

Örneğin, Doğu Akdeniz’de petrol ve doğalgaz arama çalışmaları nedeniyle bölgedeki diğer aktörlerle yaşanan gerilimler konusunun söylem haline getirilmesi ve bu alanın güvenlikleştirilmesinin vatandaşlara yönelik herhangi bir zorlayıcı ve kısıtlayıcı etkisi bulunmamaktadır.

Türkiye’deki mevcut politik tartışmalar ve güncel bölgesel meseleler, başka birçok güvenlik alanı ile ekonomik güvenliği bir araya getirmektedir. Bu nedenle, yalnızca ekonominin güvenliğine odaklanmak mümkün değildir. Bunun yanında, örneğin çatışmalara dönük olarak askeri güvenlik, göç ve göçmen sorunlarına yönelik olarak toplumsal güvenlik, iç ve dış politik gelişmelerle ilintili olmak üzere siyasi güvenlik ve son dönemde dikkat çeken çeşitli doğa olaylarına (iklim değişikliği, yangınlar vb) yönelik de çevre güvenliği konuları zaruri olarak ele alınmaktadır.

Tüm bu süreçlerin yönetilmesi için devletin ihtiyacı olan ilk şey para, yani ekonomik güçtür. Bu bağlamda, diğer güvenlik sektörlerinin ekonomik güvenlikle yoğun bir ilişki içerisinde olduğu, başka sektörlerin arasında buna benzer bir ilişkinin bu yoğunlukta bulunmadığı söylenebilir. Örneğin toplumsal güvenlik ile çevresel güvenlik arasında, göçmenlerin ülke içinde düzensiz yayılımının asayiş olaylarına etkisi ve bunlardan bazılarının orman yangınlarına neden olabilecek suçlara karışması bağlamında bir ilişki kurulabilir. Ancak, ekonomik güvenlik ve askeri güvenlik arasında, Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmeler bağlamında çok güçlü bir ilişki olduğu gerçeği buna göre daha büyük bir ağırlığa sahiptir. Yine siyasi güvenliğe yönelik olarak, siyasi bir otoritenin elindeki ekonomik güç araçlarının kaybedilmesi, bu otoritenin sarsılmasına neden olabilir. Bu süreç ise, siyasi güvenliğin, ekonomik güç araçlarının yokluğu nedeniyle ülkeyi kaosa sürükleyebileceği bir ortam meydana getirebilir.

Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgesel gelişmeler, ülkenin ekonomik güvenliğine yönelik üst düzey önlemler almasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Özellikle diğer bölgesel aktörlerin başına son çeyrek asırda gelen olaylar ve bunların bahse konu ülkelerin ekonomilerine yönelik etkilerine bakıldığında, bu alanın stratejik öneme haiz olduğu görülebilir.

Türkiye’de oluşturulması önerilen yeni “Ekonomik Güvenlik Modeli”, tehdit ve fırsat içerikli gelişmelere yönelik olarak alınacak kararların koordine edilmesini, ekonominin güvenlikleştirilmesi veya güvenlikdışlaştırılmasını, güncel gelişmelerin takip edilerek hazırlıklı olunmasını sağlayacak ortak bir aklın varlığını, bunun yanında Türkiye’nin istikrarını ve geleceğini garanti altına alabilecek uygulamaları demokratik yollarla sağlayabileceği önemli bir model olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgül-Açıkmeşe, S., (2011), “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, 8, (30), 43-73.
- Aktaş, A., (2011), “Güvenikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, (2), 7-47.
- Alp, İ. A., (2013), “Terörün Ekonomik Etkileri”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 4, (1), 1-19.
- Arends, J., Frederik M., (2009), “Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: ‘Güvenlik’ Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, (Çev. B.Yavuz) *Uluslararası İlişkiler*, 6, (22), 3- 33.
- Arı, T., (1997), “Uluslararası İlişkiler”, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T., (2004), “Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği”, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, C., (2008), “Ekonomik Güvenlik: Türkiye Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Aykın, H., (2017), “Jeopolitikten Jeoekonomiye: Ekonomik Güvenliğin Yükselişi”, <<https://vergidosyasi.com/2017/01/15/jeopolitikten-jeoekonomiye-ekonomik-guvenligin-yukselisi/>>, (13.09.2020).
- Aykın, H., (2012), “Türkiye’nin Ekonomik Güvenliği Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bakan, S., Şahin, S., (2018), “Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler”, *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4, (2), 135-152.

- Baran, T., Macar, E., (2017), “Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu’nun Toplumsal Güvenlik Yaklaşımı”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10, (54), 251-259.
- Baran, T., (2018), “Türkiye’de Savunma Sanayi Sektörünün İncelenmesi ve Savunma Sanayi Sektörü Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4, (2), 58-81.
- Baysal, B., Lülecı, Ç., (2015), “Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 11, (22), 61-96.
- Baylis, J., (2008), “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, (Çev. B.Yavuz) Uluslararası İlişkiler, 5, (18), 69-85.
- Benoit, E., (1978), “Growth and Defense in Developing Countries”, Economic Development and Cultural Change, Vol:26, Issue:2, <https://www.jstor.org/stable/1153245?readnow=1&refreqid=excelsior%3A12f2264e0ccba0697357c5685b649996&seq=9#page_scan_tab_contents>, (29.11.2021).
- Brauch, H. G., (2008), “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, Uluslararası İlişkiler, 5, (18), 1-47.
- Biber, A.E., (2008), “Değişen Devlet Anlayışı, Müdahalecilik ve Piyasa Ekonomisi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16, (1), 56-69.
- Bilgiç, A., (2011), “Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek, Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, Uluslararası İlişkiler, 8, (29), 123-142.
- Birdişli, F., (2014), “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü” Güvenlik Stratejileri Dergisi, 10, (20), 229-256.
- Buzan, B., Ole W. ve J., (1998), “Security: A New Framework for Analysis”, Boulder, Colombia, Lynne Reinner Publications.
- Buzan, B., Waever, O., (2003), “Regions and Powers”, Cambridge: Cambridge University Press.

- Buzan, B., (2008), “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”, Uluslararası İlişkiler, 5, (18), 107-123.
- Buzan, B., (2015), “İnsanlar, Devletler ve Korku”, İstanbul: Röle Akademik Yayınları.
- Cable, V., (1995), “What is International Economic Security”, International Affairs, 72, (1), 305-324.
- Cumhuriyet, (2021), “Siber Güvenlik Uzmanı Yanıtladı: Akbank'ta 35 Saattir Neler Oluyor?”, <<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siber-guvenlik-uzmani-yanitladi-akbankta-35-saattir-neler-oluyor-1850638>>, (14.11.2021).
- Çınar, F., Oğuz, M., (2020), “Türkiye’de COVID-19 Pandemisine Yönelik Stratejilerin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi”, Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, 2, (2), 1-11.
- Çıtak, E., (2016), “Bölgesel Güvenlik Denkleminde Türkiye-Azerbaycan Enerji İlişkisinin Önemi”, Bölgesel Çalışmalar Dergisi, (ASOS, Cite Factor, Journal Factor, Index Copernicus), 1, (1), 117-139.
- Çıtak, E., (2017), “Yeni Güvenlik Politikaları ve Türkiye’de İstihbaratın Dönüşümü: Güvenlik ve İstihbarat”, İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Dedeoğlu, B., (2020), “Uluslararası Güvenlik ve Strateji”, İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Demir, F., (2020), “Çağdaş Güvenlik Konuları”, Şahin G. ve Oğultürk M. C. (Ed.), Stratejik Düşünce ve Güvenlik, 191-247, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Demiray, M., İşcan, İ., (2015), “Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı”, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, (21), 141-170.
- Deniz, T., (2016), “Türkiye’de Ulaşım Sektöründe Yaşanan Değişimler ve Mevcut Durum”, Doğu Coğrafya Dergisi, 21, (36), 135-156.
- Dent, C. M., (2007), “Economic Security”, Alan Collins (der.), Contemporary Security Studies, Oxford: Oxford University Press.

- Dudin, M.N., Fedorova, I.Yu., Ploticina, L.A., Tokmurzin, T.M., Belyaeva, M.V., Ilyin, A.B. (2018), "International Practices to Improve Economic Security", European Research Studies Journal. XXI, (1), 459-467.
- Duramaz, S., Gökbunar, A.R., (2017), "Ekonomik İstihbarat Sisteminin Oluşturulmasına Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi", Marmara Üniversitesi, Öneri Dergisi, 12, (47), 49-69.
- Eğilmez, M., "Ekonomik Sistemler (1)", Radikal Gazetesi, (12.03.2002).
- Eğri, C. Ö., (2017), "11 Eylül Sonrası Değişen Güvenlik Algısı ve Ekonomik Güvenlik: Türkiye Örneği", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- EPDK, (2021), "Resmi İstatistikler", <<https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-169/resmi-istatistikleri>>, (31.10.2021).
- Ergüven, N. S., (2016), "Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65, (3), 771-835.
- Eşiyok, B. A., (2010), "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Anlaşması", Mülkiye Dergisi, 34, (266), 67-108.
- İnan, Ş., (2008), "Jeoekonomi ve Türkiye'nin Jeoekonomisi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- İnan, Ş., Doğan, Y., (2018), "Ekonomik İstihbarat ve Ülke Uygulamaları", Journal of Current Researches on Social Sciences, 8, (1), 317-342.
- İnan Ş., Biber S.Ç., (2020), "Ulusal Ekonomik Gücün Ölçülmesi: Jeoekonomik Güç Endeksi", Avrasya Etüdleri, 55-88.
- İnce, M., (2015), "Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük", Sayıştay Dergisi, 98, 75-96.
- Kalafatçılar, M.K., (2019), "Demografik Gelişmeler ve Makroekonomik Etkileri", TCMB Çalışma Tebliği, No:19/11.

- Kalaycı, İ., (2017), “İktisadi Güvenlik/leştirme: MENA ve Türkiye”, TİKA Avrasya Etütleri, 52, 79-109.
- Karabulut, B., (2011), “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”, Ankara: Barış Kitapevi.
- Kaya, V., Yalçınkaya, Ö., (2014), “Nüfus Ekonomik Büyüme Kaynağı Olabilir Mi? En Az Üç Çocuk Politikasına Tarihsel Bir Bakış”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28, (1), 165-198.
- Kolasi, K., (2014), “Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?”, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Teorik Değerlendirmeler, 121-154.
- Konak, A., (2018), “Yüksek Teknoloji İçeren Ürün İhracatının İhracat Hacmi ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi; Seçilmiş OECD Ülkeleri ve Türkiye Örneği”, Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi, 3, (2), 56-80.
- KTB, (2021), “Turizm İstatistikleri”, <<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>>, (31.10.2021).
- Lüleci, Ç., (2013), “From Securitization to Desecuritization: Decoding Turkish Foreign Policy Towards Iran”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Mesjasz, K., (2008), “Ekonomik Güvenlik”, Uluslararası İlişkiler, 5, (18), 125-150.
- MEVZUAT, (2021), <<https://www.mevzuat.gov.tr>>, (07.07.2021).
- MASAK, (2021), “Sunuş”, <<https://masak.hmb.gov.tr/sunus>>, (31.10.2021).
- MGK, (2021), “Genel Bilgi”, <<https://www.mgk.gov.tr/index.php/milli-guvenlik-kurulu/genel-bilgi>>, (31.10.2021).
- Miş, N., (2012), “Güvenikleştirme Teorisi ve Türkiye’de Güvenikleştirme Siyaseti 1923-2003”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Miş, N., (2014), “Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi”, Akademik İncelemeler Dergisi, 6, (2) , 345-381.
- MİT, (2021), “Teşkilat Yapılanması”, <<https://www.mit.gov.tr/teskilat.html>>, (31.10.2021).
- Özel, S., (2013), “Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, (2), 235-248.
- Özer, Y., (2018), “Kültürel İstihbarat”, Ankara, Karakum Yayınları.
- Özşahin, M. C., (2015), “Kimlik ve Güç Ekseninde İnsan Güvenliği: Japonya Örneği”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Öztürk, Z. A., (2007), “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları”, 21. Yüzyıl, 1, 35-50.
- Pamuk, O., (2018), “Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme, 1820-1913”, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pamuk, O., (2019), “Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm”, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Peker, H. S., (2015), “Avrupa’da Merkantilist Uygulamalar ve Osmanlı Ekonomisi İle Bir Karşılaştırma”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, 5 (1), 1-12.
- Rüma, İ., (2019), “Ekonomik Güvenlik: Gündelik Sabit Tehdit”, Güvenlik Yazıları Serisi, 6, 1-8.
- Rustamov, R., (2008), “Azerbaycan Dış Politikasında Kimlik, Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yaklaşımları”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sancak, K., (2013), “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, Sosyal Bilimler Dergisi, (6), 123-143.
- Sander, O., (2016), “Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü, Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme”, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

- Sandıklı, A., Bilgehan E., (2011), “21.Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları”, Çomak Hasret ve Caner Sancaktar (der.) 28-29 Nisan 2011 tarihli Uluslararası Balkan Kongresine Sunulan Tebliğ, (Kocaeli: Bilgesam): 21-41.
- Sarı, G., Seyhan E., (2014), “Değişen Eğitim Paradigmasının Güvenlik Algısına ve Jandarma Eğitim Sistemine Etkisi”, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 3, (2), 1-24.
- Savunma SanayiST, (2021), “İrak, Bayraktar TB2 SİHA Alımı İçin 100 Milyon Dolar Ayırdı”, <<https://www.savunmasanayist.com/irak-bayraktar-tb2-siha-alimi-icin-100-milyon-dolar-ayirdi/>>, (02.12.2021).
- Seyidoğlu, H., (2009), “Uluslararası İktisat”, İstanbul: Güzem Yayınları.
- Simpson, G. J., (2016), “Hayali Rıza: Uluslararası Hukuk Kuramında Demokratik Liberalizm”, (Çev. Berrak B. Dilaver), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 74, (1), 489-512.
- Sosyo-Ekonomik Güvenlik Endeksleri, (2021), (Socio-Economic Security Indexes), <http://www.ilo.org/sesame/SESHELP.IndiceDB_Desc>, (28.11.2021).
- Sönmezoğlu, F., (2005), “Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi”, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Sözcü, (2019), “İki Büyük Kuruma Siber Saldırı”, <<https://www.sozcu.com.tr/2019/ekonomi/iki-buyuk-kuruma-siber-saldiri-5414932/>>, (14.11.2021).
- Sputnik News, (2015), “Türkiye’de Büyük Çapta Elektrik Kesintisi: Siber Saldırı İhtimali Araştırılıyor”, <<https://tr.sputniknews.com/20150331/1014730458.html>>, (14.11.2021).
- Şengöz, M. (2019), “Ulusal Güvenlik Yönetimi Felsefesi: Aksiyolojik Paradigma”, Ankara: Astana Yayınları.
- Taşdelen, S., Giray, F., (2020), “Yeni Güvenlik Yaklaşımlarının Savunma Harcamaları Üzerine Etkileri: G-7, BRICS Ülkeleri ile Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16, (34), 273-308.

TCCB, (2021), “Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri” <<https://kararnameler.com>>, (31.10.2021).

TDK, (2019), “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, <<https://sozluk.gov.tr/?kelime=>>>, (26.12.2019).

TİM, (2021), “Tim Strateji Raporları”, <https://tim.org.tr/files/downloads/Strateji_Raporlari/TIM_Ihracat_2021_Raporu.pdf>, (25.11.2021).

Turgutoğlu, K., (2017), “Güvenlik Perspektifinden Ekonomiye Bakış: Ekonomik Güvenliğin Ulus Devlete Etkilerinin Analizi”, B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 36, (1), 111-156.

Turgutoğlu, K., (2018), “Küresel Ekonomik Güvenlik Bağlamında Ekonomik Bir Kutup Olarak Brics’in Analizi”, Uluslararası X. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, Diplomasi ve Savaşın Değişen Rolü (Ed. Tayyar ARI, Kader ÖZLEM), 920-958.

Turgutoğlu, K., (2021), “Ekonomik Güvenliğin Dış Politika Oluşumu Üzerindeki Etkileri: BRICS’e Üye Devletler Analizi (2001-2018)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

TÜİK, (2021), “TÜİK Bülten”, <<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Eylul-2021-37421>>, (07.11.2021).

Uğrasız, B., (2003), “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5, (2), 139-145.

Ülken, Y., (2011), “Atatürk ve İktisadi Kalkınmada Halkın Bilinçlenme Sorunu”, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, 38 (3-4), 99-103.

Vural, Ç., (2018), “Çevresel Güvenliğin Gelişimi”, Ankara Üniversitesi, Çevre Bilimleri Dergisi, 6, (1), 20-38.

Waltz, K. N., (2009), “İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz”, (Çev. E.Bozkurt, S.Kanat ve S.Yalçınar), Ankara, Asil Yayınları.

- Yatağan, A. G., (2018), “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri”, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 28, (2), 69-94.
- Yavuz, Y., Özdal, B., (2020), “Turkey’s Role Within Regional Security Complex Theory: A Contextual Analysis On Turkish Foreign Policy After September 11, 2001 Terrorist Attacks”, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 8, (2), 1-33.
- Yayla, A., (2000), “Liberalizm”, Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A., (2004), “Siyaset Teorisine Giriş”, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yaylar, Y., (2016), “Boko Haram Terör Örgütü’nün SWOT Analizi Kapsamında İncelenmesi”, The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies, 2, (1), 27-54.
- Yaylar, Y., (2020.), “Uluslararası İlişkiler Teorileri (Özet)”, (Ed. R. Gözen), <file:///C:/Users/HP/Desktop/ULUSLARARASI_ILISKILER_TEORILERI_o_zet.pdf> (13.05.2020).
- Yıldız, A., (2007), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Borçlanmasında Yabancı Sermayenin Etkisi”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 37, 113-125.
- Yılmaz, E., Akbulut., A., (2016), “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devletin Rolü, Ulus-Devletler Güçleniyor Mu?”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8, (16), 71-88.
- Yiğit, H., (2017), “Orta Doğu’daki Güvenlik Sorunlarının Bölgesel Güvenlik Yapılanmasına Etkisinin Analizi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Yong, J., (2007), “Economic Security: Redressing Imbalance”, China Security, 3, (2), 66-85.
- Yücel, H., (2017), “Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi”, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.